

SİT KAVRAMI VE BİR ALANIN SİT OLARAK BELİRLENMESİ (İDARE HUKUKU AÇISINDAN BİR İNCELEME)

THE CONCEPT OF SITE AND THE DESIGNATION OF AN AREA AS A SITE (A STUDY IN TERMS OF ADMINISTRATIVE LAW)

Cengiz Ozan ÖRS*

Özet: Sit kavramı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ikincil mevzuatında düzenlenen bir koruma alanı statüsüdür. Bir alanın sit statüsüne alınması yetkili kurulların alacağı sit tescil kararıyla olmaktadır. Bir idari işlem olarak doğal sit tescil kararları, diğer sit türlerine ilişkin tescil kararlarına göre farklı yetki ve usul kurallarına tabidir. Diğer sit türlerinin aksine, tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonunun doğal sit tescil kararları onay ile tamamlandığından icrai olmayan işlemlerdir. Sit kararı, kamu yararı gereği korunması gerekli alanda sit korumasının başlamasını sağlar. Bu sit koruması, özel planlama kural ve araçları ile sit irtifaklarıyla gerçekleşmektedir. Diğer yandan, sit kararının ilgililerin mülkiyet hakkı üzerinde de önemli etkileri ve sonuçları bulunmaktadır. Mülkiyet hakkını kısıtlayıcı etkilere sahip olmasına rağmen 2863 sayılı Kanun'da bir düzenleme başlangıcı olmaksızın idarenin düzenleyici işlemleriyle sit alanları ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Bu durum, normlar hiyerarşisi prensibi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 13'üncü, 35/2'nci ve 63/2'nci maddeleri bağlamında hukuka aykırılık sorunu taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Koruma Alanı, Sit Alanı, Etkileşim Geçiş Sahası, Kırsal Sit, Kültürel Peyzaj, Sit Kararı, İcrai/İcrai Olmayan İşlem, Koruma Amaçlı İmar Planı, Kamu Yararı, Mülkiyet Hakkı

Abstract: The concept of site refers to a conservation area status regulated under Law No. 2863 on the Conservation of Cultural and Natural Assets and its secondary legislation. The designation of an area as a site status is made through a site registration decision by the authorized committees. As an administrative act, natural site

* Avukat, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, ozanors@izmir.av.tr, ORCID: 0000-0003-4517-7902, Makalenin Gönderim Tarihi: 16.09.2024, Kabul Tarihi: 25.11.2024

registration decisions are subject to different authority and procedural rules compared to registration decisions related to other types of site. Unlike other types of site, the registration decisions of the regional commissions for the protection of natural assets are non-executive acts, as they are completed with approval. The site decision initiates site protection in the area that needs to be preserved for public interest. This site protection is implemented through special planning rules and tools, as well as through site easements. On the other hand, the site decision also has significant impacts and consequences on the property rights of those concerned. Despite having restrictive effects on property rights, regulations related to site areas have been introduced through the regulatory acts of the administration without an initial provision in Law No. 2863. This situation poses a legal issue in the context of the principle of hierarchy of norms and Articles 13, 35/2, and 63/2 of the Constitution of the Republic of Türkiye.

Keywords: Conservation Area, Site Area, Interaction Transition Zone, Rural Site, Cultural Landscape, Site Decision, Executory/Non-Executory Act, Conservation Plan, Public Interest, Property Right

GİRİŞ

Arkeoloji, tarih, etnografi, estetik, ekoloji gibi disiplinler yönünden ifade ettikleri anlam ve önem nedeniyle bazı alanların korunması gerekir. Milli park, özel çevre koruma bölgesi, su havzaları, sit gibi alanlar bu cümledendir. Sit kavramı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ona dayanarak çıkarılan ikincil mevzuatta bir koruma alanı statüsü olarak düzenlenmiştir. Bu yönüyle hukuki açıdan sit kavramı, hukukça düzenlenen kültürel veya doğal öneme sahip ölçütleri taşıyan sınırları belirli bir alanın, kamu yararının gerektirmesi nedeniyle koruma alanı statüsüne sahip olması gerekliliğini ifade eder.

Bir alanın sit olarak belirlenerek 2863 sayılı Kanun ve ikincil mevzuatı çerçevesinde sit statüsüne alınması, yetkili kurulların alacağı sit tescil kararıyla olmaktadır. Sit kavramının hukuki açıdan incelenmesi, bir yerden sonra kavramdan idari bir işlem olarak sit kararına varmayı gerektirmektedir. İncelemeyse idare hukuku açısından ve idari işleminin öğeleri üzerinden yapılmalıdır. Sit kararının yetki ve şekil öğeleri, işlemin sahibi olan ehil irade ile bu iradenin ortaya çıkışını ve sürecini gösterirken, sebep, konu ve amaç öğeleri ise aynı zamanda sit kavramını da hukuki açıdan ortaya koymaktadır.

Konu unsuru olarak sit kararının önemli hukuki sonuçları bulunmaktadır. Sit kararı, sınırları belirlenen bir alanı sit statüsüne alarak

alandaki sit korumasının başlamasını sağlar. Bu sit koruması ise özel planlama kural ve araçları ile sit irtifaklarıyla gerçekleşmektedir. Sit kavramının başlıca dayandığı motivasyon, bu alanların imar hukukunun ve planlamanın genel kurallarıyla korunamayacak olmasıdır. Bir alanın sit olarak belirlenerek sit koruması altına alınması özel kural-lara tabi tutulmasını gerektirmiştir. Sit koruması için getirilen bu özel planlama kural ve araçları, başka hiçbir koruma alanı için söz konusu değildir.

Sit alanlarına özgü planlama kural ve araçları 2863 sayılı Kanun'un 17'nci maddesinde düzenlenmiş, korumadan ve planlamadan sorumlu idarelere yüklenen görevler belirli sürelerle bağlanmıştır. Sit alanlarının korunması amacıyla yapılması istenilen idari işlemler için 17'nci maddede süre koşulu getirilmesi korumanın gereği olduğu gibi mülkiyet hakkının kullanımının belirsizlik içinde bırakılmamasının da gereğidir.

Temel hak ve hürriyetlerden biri olan mülkiyet hakkı, özüne dokunulmaksızın ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir (Anayasa m.13; m.35/2). Bu temel prensibe uygun olarak, Anayasa'nın "tar-rih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması" kenar başlıklı 63/2'nci maddesinde bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamaların kanunla düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Buna karşın, sit korumasına ilişkin mevzuatta mülkiyet hakkını sınırlandırıcı nitelikte olmasına rağmen normlar hiyerarşisi ve kanunla sınırlama prensibiyle bağdaşmayan, hukuka uygunluğu tartışmalı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelere çalışmamızın ilgili kısımlarında değinilmiştir.

Yukarıda açıklamalar ışığında, bu çalışmanın birinci bölümünde sit kavramı ve unsurları, sit türleri, sit kavramından ayrı kavramlar olmakla birlikte sitin kavramsal çerçevesinin çizilmesinde göz önüne alınması gereken koruma alanı, kültür ve tabiat varlığı ile onu koruyucu nitelikteki korunma alanı, ören yeri ve etkileşim geçiş sahası kavramları sit kavramı açısından incelenmiştir. İkinci bölümde bir alanın sit olarak belirlenmesini sağlayan sit (tescil) kararı idari işlemin öğeleri üzerinden değerlendirilmiş, sit kararının hukuki niteliği tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, önce sit kararının duyurulması ve bu arada ilan işleminin hukuki niteliği tartışılmış, son olarak sit kararının hukuki sonuçları incelenmiştir.

I. SİT KAVRAMI

A. Tanım

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndaki (KTVKK) tanımına göre sit, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" (m.3/a-8).

Sit, ülkemizin taraf olduğu bazı uluslararası sözleşmelerde de tanımlanmıştır. Sit, 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesine göre "tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar" iken (m.1),¹ 1985 tarihli Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesine göreyse "topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis (homojen) özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlardır" (m. 1).

Sitin KTVKK'daki tanımıyla uluslararası sözleşmelerdeki tanımları arasında önemli farklar vardır. KTVKK'da, açıkça sayılmamakla birlikte sit türlerinden yola çıkılarak sit kavramının genel tanımına varılmıştır.² Bir diğer ifadeyle, burada sit türlerine ilişkin tanımların uç

¹ Sözleşmenin kabulünden üç yıl önce UNESCO 1969 Genel Konferansı'nın sonuç bildirgesindeyse sit kavramı "genişliği ve homojenliği ve genellikle sanatsal, estetik ya da etnografik değer ya da tarihi, edebi, efsanevi çağrışımları nedeniyle korunması ve geliştirilmesi zorunlu olan doğa ya da insanın oluşturduğu çevreler" şeklinde tanımlanmıştı. Bkz. UNESCO, Meeting of Experts to Establish an International System for the Protection of Monuments, Groups of Buildings and Sites of Universal Interest, Final Report, Unesco House, Paris, 21 - 25 July 1969, (UNESCO 1969), <http://whc.unesco.org/archive/1969/shc-md-4e.pdf>, (E.T.: 20.4.2023), p.11.

² Bkz. Bilge Umar, Altan Çilingiroğlu, Eski Eserler Hukuku, DEÜHF DSİY, Ankara 1990, s. 46; Sabih Kanadoğlu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 3. baskı, Seçkin, Ankara 2007, s. 54. Ayrıca bkz. Ahmet Gündel, Açıklamalı - İttihatlı Eski Eserler Hukuku, Seçkin, Ankara 1996, s. 20; Sibel Özel, "5226 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' Üzerine Bir Değerlendirme, İÜHF, İstanbul 2005, C. 63, S. 1-2, (5226 sayılı Kanun Üzerine), s. 117.

uca eklenmesiyle sit tanımı oluşturulmuştur.³ Buna karşın Sözleşmelerde sit tanımlanırken, sitin çeşitli disiplinler bakımından ifade ettiği değer, doğa ve/veya insan ürünü olma, homojenlik gibi unsurlar sayılmıştır. Sitin ilk kez⁴ tanımlandığı Mülga 25.4.1973 tarihli, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nda (EEK) sit "homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topografik bölgeler" olarak tanımlanmıştı (m.1/4).⁵ EEK'nın sit tanımı uluslararası sözleşmelerdekine daha yakın bir tanımdır. Sitin daha hukuksal bir tanımı ise öğretilerde UMAR/ÇİLİNGİROĞLU tarafından yapılmıştır. Buna göre sit, "özelliklerini ister doğaya ister doğayı insan emeğinin az ya da çok işlemesine borçlu olsun; tarihsel, bilimsel ve benzeri yönlerden taşıdığı özellikler nedeniyle tüm olarak korunup değerlendirilmesinde kamu yararı bulunan yeryüzü parçasıdır".⁶

B. Unsurları

Sitin kültürel veya doğal önem, alansal nitelik, homojenlik olarak üç ana unsuru göze çarpmaktadır.

³ Umar/Çilingiroğlu, s. 46.

⁴ Dördüncü ve son Asar-ı Atika Nizamnamesi olarak EEK'nın yürürlüğe girişine kadar (R.G: 6.5.1973 - 14527) uygulanan, AYM'nin 6.7.1965 tarihli, E: 1965/16, K: 1965/41 sayılı kararı gereğince kanun niteliğinde olan 23.04.1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi, tarihi çevrenin alan ölçeğinde korunmasına ilişkin yetersiz hükümlere sahip olup doğa varlıkları ve doğal çevrenin korunmasına ilişkin düzenlemelere ise sahip değildi. Bkz. Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜHFD*, Ankara 1969, C. 26, S. 3, (EEH 1969), s. 66 vd; Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜHFD*, Ankara 1971, C. 28, S. 1, (EEH 1971), s. 65; Necva Akçura, "Türkiye ve Eski Eserler", *Mimarlık*, Ankara 1972, S. 106, (Türkiye ve Eski Eserler), s. 41; Besim Çeçener, "Kentleşme Açısından Eski Eser ve Çevre Korumasında İmar Mevzuatı", *Mimarlık*, Ankara 1972, S. 108, (Eski Eser ve Çevre Koruması), s. 47; Halit Çal, "Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1997, S. XXVI, s. 391-400.

⁵ EEK'nın sit tanımında sayılan disiplinler UNESCO 1969 tanımında sayılan disiplinler ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Bkz. dipnot 1.

⁶ Umar/Çilingiroğlu, s. 48. Benzer bir tanım için bkz. Kahraman Berk, "Türkiye'de Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Hukuki Rejimi ile Uygulama Sorunları", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, İstanbul 1999, C. 19, S. 1-2, s. 203.

1. Kültürel veya doğal önem

Sitin Dünya Mirası Sözleşmesinde tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik değerlerinden; Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesindeyse tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer olduğundan bahsedilmiştir. Sit, farklı disiplinleri ilgilendiren kendine özgü özelliklerini yalnız doğaya borçlu olabileceği gibi doğa ile birlikte insan emeğine de borçlu olabilir.⁷ Bazen de sit, doğa ve insanın birlikte yaratılmasına katkıda bulundukları birlik ve uyumdur.⁸ KTVKK'nın sit tanımında bir alanın sit niteliği yönünden aranan en önemli koşul, oluştukları ve geliştikleri dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin yapı ve alanları içermesidir.⁹ Böylece sit, kültürel veya doğal öneme¹⁰ sahip alanlardır.

2. Alansal nitelik

Dünya Mirası Sözleşmesi ve KTVKK tanımlarında sitin alansal, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesindeyse topografik¹¹ niteliğine yer verilmiştir. Sit, topografik bir bölge (alan); yani yeryüzü parçasıdır.¹² Sit, yüz ölçümsel bir alanı ifade ettiğinden çoğu kez "sit alanı" tamlamasıyla da ifade edilmiştir. Alansal niteliği sit ile taşınmaz kültür/tabiât varlığı ayrımında daha somut göreceğiz.

⁷ Umar/Çilingiroğlu, s. 46.

⁸ Muhlis Ögütçü, Çevre Kolluk İşlemleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir 2000, s. 37.

⁹ Emre Madran, Nimet Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Mimarlar Odası, Ankara 2005, (Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması), s. 15.

¹⁰ Kültürel veya doğal önemin kendisini gösterdiği sit ölçütleri için bkz. II. Bölüm (Sebep Ögesi).

¹¹ Fransızca sözcükler topographie ve topographique, eski Hellen dilinde "yer, alan, ülke" anlamlarına gelen topos sözcüğü ile yazmak, yazarak anlatmak anlamındaki graphein sözcüğünden esinlenerek türetilmişlerdir. Bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 47.

¹² Umar/Çilingiroğlu, s. 47. Yeryüzü parçası arazi kavramının da unsurudur. Arazi, toprak, iklim, topografya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçasıdır (5043 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu m.2). Bir diğer tanıma göreyse arazi, sınırları hukuki ve geometrik yöntemlerle belirlenmiş yeryüzü parçasıdır (Tapu Sicil Tüzüğü m.9). Arazi kavramı sit türlerinde daha çok doğal sitleri ilgilendirir.

3. Homojenlik

Dünya Mirası Sözleşmesi ve KTVKK'nın aksine Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi ve EEK tanımlarında sitin homojenlik niteliğinden bahsedilmiştir. Sitin homojen-mütecanis-bağdaşık¹³ niteliği, onun tüm olarak korunmasında, toplum için değerlendirilmesinde kamu yararının varlığını gösterir.¹⁴ Sitler, çevresiyle beraber tümlük oluşturan, ancak çevresiyle korunduğu zaman anlam taşıyan yerlerdir.¹⁵ Sitin homojen niteliği, onu oluşturan ev, anıtsal yapı, peyzaj elemanları, avlu duvarları vb. kültürel ve doğal değerlerin alan ölçeğinde dengeli ve eşit dağılmasını gerektirir.¹⁶ Bütünlüğün olmaması; yani içerdiği değerlerin belli noktalarda kümelenmesi nedeniyle korunması gerekmeyen alanların bu kümeler arasında yer alması durumunda alanın tümünün sit olarak belirlenmesi doğru olmaz.¹⁷ Homojenlik niteliği en çok kentsel sit türünde söz konusudur.

C. Sit Türleri

KTVKK'da yer verilen ve tanımlanan tek sit türü doğal sittir.¹⁸ Bununla beraber, Kanun'un sit tanımının yansıtan sözcüğünden sonra gelen kısımdaki kent = kentsel sit, kent kalıntısı = arkeolojik sit ve o arada kentsel arkeolojik sit,¹⁹ tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler = tarihi sit, tabiat özellikleri ile korunması gereken alanlar = doğal siti

¹³ Bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 47; Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, sozluk.gov.tr, (E.T.: 20.05.2023).

¹⁴ Umar/Çilingiroğlu, s. 47.

¹⁵ Mumcu, EEH 1971, s. 63; Umar/Çilingiroğlu, s. 48; Aydın Zevkliler, Taşınmaz Malikin Yetkileri Açısından İmar Kurallarına Aykırı ve Zarar Verici İnşaat, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Yüksek Okulu Yayınları No: 2, Ankara 1982, (Zarar Verici İnşaat), s. 369.

¹⁶ Emre Madran, "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim", iç. Mekansal Planlama ve Yargı Denetimi, Der: Melih Ersoy, H. Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, Ankara 2000, (TKTVK ve Yargısal Denetim), s. 162; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 15.

¹⁷ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 15-16.

¹⁸ EEK'da ise sit dışında tabii (doğal) sit, arkeolojik sit/ören yeri, tarihi sit türleri de tanımlanmıştı (m.1).

¹⁹ Kent ve kent kalıntısı denildiğinden, sit tanımı kentsel arkeolojik siti de içerir. Bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 46.

ifade eder.²⁰ Kanun'da örtülü olarak işaret edilen bu sit türleri, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te (TKVSTTY) açıkça sayılmıştır (m.3). Doğal sit dışındaki sit türleri, kültürel sit çatı terimi altında toplanabilir.²¹ UNESCO belgelerinde ise kırsal sit ve kültürel peyzaj türlerine de yer verilmiştir.

Bu noktada, Kanun'da açıkça belirtilmeyen sit türlerinin düzenlenmesinin Yönetmelik'e bırakılmasının hukuka uygun olup olmadığının üzerinde durulması gerekir. Uluslararası sözleşmeler ve Mülga EEK'nın aksine sit türleri tanımlarının uç uca eklenmesiyle KTVKK'da sit tanımı oluşturulduğundan, bizce Kanun'un düzenleme başlangıcı yapılarak çerçeveyi çizdiğinin²² kabulü gerekir. Bu nedenle, bu çer-

²⁰ Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 160; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 15. Ayrıca bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 46; Gündel, s. 20; Berk, s. 202-203.

²¹ Dünya Mirası Sözleşmesi site kültürel miras içinde yer verdiğinden (m.1), sit kavramı Sözleşme uygulamasında kültürel sit terimiyle de ifade edilmiştir. Bkz. Bkz. <https://whc.unesco.org/en/convention/>, (E.T.: 24.04.2023); Dennis Rodwell, "The Unesco World Heritage Convention, 1972-2012: Reflections and Directions", *The Historic Environment*, Vol. 3, No. 1, April, 2012, (World Heritage Convention), p. 65; Nora Mitchell, Mechtild Rössl, *World Heritage Cultural Landscapes A Handbook for Conservation and Management*, Ed: Pierre-Marie Tricaud, UNESCO World Heritage Centre, Paris 2009, p. 19, 25, 54; Peter Bille Larsen, Gamini Wijesuriya, "Nature - Culture interlinkages in World Heritage: Bridging the gap", *World Heritage Review*, No. 75, 2015, p. 6, 9. 2008 tarihli ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğüne göre kültürel sit peyzaj, yerleşim alanı, mimari kompleks, arkeolojik sit gibi alanları veya bilinmiş ayakta kalan yapılar ile tarihi ve kültürel önemleri nedeniyle korunan yerleri ifade eder. Bkz. The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites 2008, p. 2. İnsan ürünü olup kültürü ilgilendirmeleri nedeniyle, doğal sit dışındaki sit türleri (kentsel, arkeolojik, kentsel arkeolojik, tarihi) "kültürel sit" çatısı altında toplanabilir. Kültürel sit teriminin bu yönde kullanımı için bkz. Serap Akipek, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi", AÜHFD, Ankara 2001, C. 50, S. 4, s. 18; İlgin Özkaya Özlüer (Haz.), Soru ve Yanıtlarla Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Rehberi, Ekoloji Kolektifi Derneği, İstanbul 2018, (Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması), s. 10. Aslında kültürel sit çatı teriminin pratik bir faydası da vardır. Zira sit kararının yetki ögesinde göreceğimiz üzere, kültürel sit çatısı altında toplanan bu sit türlerinin ilanında hep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları (KVKBK) yetkilidir. KTVKK ve ona dayanarak çıkarılan ikincil mevzuatta ise kültürel sit terimi kullanılmamıştır.

²² Bkz. Turan Güneş, Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, AÜSBFY, Ankara 1965, s. 135, 147.

çevenin içinin doldurularak doğal sit dışındaki sit türlerinin ilk defa Yönetmelik'te adlandırılarak tanımlanması, Kanun'un çizdiği sınırlar içindedir ve normlar hiyerarşisi ilkesine²³ uygundur.

1. Doğal Sit

KTVKK'daki tanımına göre doğal sit, "jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip ve yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır" (m.3-a/13) (Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md).²⁴

KTVKK'da doğal sit sınıflandırması ile ilgili bir düzenleme olmadığı gibi sınıflandırmanın Yönetmelikle yapılacağına ilişkin bir düzenleme başlangıcı da yoktur. Buna karşın düzenleyici işlemlerde doğal sit üç kategoriye ayrılarak sınıflandırılmıştır. Mülkiyet hakkının kullanılmasını ilgilendirmesine rağmen düzenleyici işlemler ile yapılan bu sınırlayıcı düzenlemelerin normlar hiyerarşisi ilkesi ve Anayasa'nın 13'üncü, 35/2'nci ve 63/2'nci maddeleri ile bağdaşmaması nedeniyle hukuka aykırı olduğunu düşünüyoruz.

²³ "Normlar hiyerarşisi" kuramına göre, hukuk düzeni, farklı kademede yer alan Anayasa, kanun, yönetmelik ve diğer düzenleyici işlemlerden oluşan birçok normu içermekte ve her norm geçerliliğini bir üst basamakta yer alan normdan almaktadır. Normlar hiyerarşisine göre kanundan sonra gelen yönetmelik, genelge, tebliğ, talimat gibi düzenlemelerin ancak kanundaki düzenlenmenin açıklanması ile ilgili olacağı, bu metinlerde kanun ile yapılan düzenlemeyi genişletici veya daraltıcı mahiyette hükümlere yer verilemeyeceği hukukun genel ilkelerindendir". Bkz. Dnş. 10. D, T. 09.02.2023, E:2018/3428, K:2023/419.

²⁴ Dünya Mirası Sözleşmesinde ise doğal miras kapsamında fakat tanımlanmaksızın doğal sit terimine yer verilmiştir (m.2). Sözleşmenin kabul edilişinden dört yıl önceki UNESCO 1968 Konferansı sonuç bildirgesindeyse doğal sit, "estetik, pitoresk veya etnografik değerlere ya da tarihi, edebi veya efsanevi bağlantılara sahip doğal bütünlük gösteren geniş ölçekli yerler" olarak tanımlanmıştır. Bkz. UNESCO, Meeting of Experts to Co-Ordinate, With a View to Their International Adoption, Principles and Scientific, Technical and Legal Criteria Applicable to the Protection Of Cultural Property, Monuments and Sites, Final Report, Unesco House, Paris, 26 February-2 March 1968, (UNESCO 1968), <http://whc.unesco.org/archive/1968/shc-cs-27-8e.pdf>, (E.T.: 20.4.2023), p. 10, 21. UNESCO 1969 Konferansında ise, tüm ülkelerin üzerinde uzlaştığı bir kavram olmaması nedeniyle doğal sit terimi kullanılmamıştır. Bkz. UNESCO 1969, p. 29. Doğal sit EEK'da "korunması gerekli tabiat güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görüntülere, asırlık ağaç ve koruluklar" olarak tanımlanmıştır (m.1).

Doğal sit sınıflandırması Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun (KTVKYK) ilke kararlarında derece sistemiyle²⁵ yapılmaktaydı. 19.07.2012 tarihli ve 28358 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik'te (KATTY) ise kategori sistemi benimsenmiş olup doğal sitlerin a) kesin korunacak hassas alanlar, b) nitelikli doğal koruma alanları, c) sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları olarak üç kategoriye ayrıldığı düzenlenmiştir (m.6/2).²⁶

²⁵ KTVKYK'nın 28.6.1988 gün, 24 sayılı ilke kararında doğal sitler 1. derece ve 2. derece doğal sit olarak sınıflandırılmıştı. KTVKYK'nın 5.11.1999 gün, 659 sayılı Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı ise doğal sitleri üçe ayırarak 1. derece, 2. derece ve 3. derece doğal sit olarak sınıflandırmıştır. KTVKYK'nın 19.6.2007 gün, 728 sayılı Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili İlke Kararında da üçlü ayırım devam etmiştir. Buna göre, 1. derece doğal sit "bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır" (m.1). 2. derece doğal sit "doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır" (m.2). 3. derece doğal sit "doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır" (m.3).

²⁶ Doğal sitin üç kategorisi KATTY ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun (TVKMK) 01.07.2022 gün, 113 sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı'nda tanımlanmıştır. Kesin korunacak hassas alanlar KATTY.m.7'de "kaynak değerlerinin korunması için; alan kullanımı ve alana tüm etkilerin sınırlandırıldığı, gerektiğinde insanların bölgeye girişlerinin engellendiği, bilimsel araştırmalar, eğitim ya da çevresel izleme amacıyla özel önlemler alınarak korunacak, kara, su, deniz alanları olup Cumhurbaşkanı kararı ile ilan edilerek yapı yasağı getirilen mutlak korunması gereken alanlardır" biçiminde tanımlanmıştır. 113 sayılı İlke Kararı'nda ise daha ayrıntılı bir tanım olarak, "ulusal ve uluslararası öneme sahip tür, habitat ve ekosistemleri bünyesinde barındıran, biyolojik, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri açısından ekosistem hizmetlerine katkı sağlayan, insan faaliyetleri sonucu bozulma veya tahrip olma riski yüksek olan, bitki örtüsü, topoğrafya ve silüetin korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken ve Cumhurbaşkanı Kararı ile ilan edilen kara, su ve deniz alanlarıdır" denilmiştir. Nitelikli doğal koruma alanları "doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hâkim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su deniz alanlarıdır" (KATTY.m.8/1; Aynı yönde 113 sayılı İlke Kararı). Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları ise "ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde doğal

2. Kentsel Sit

Kentsel korumanın öznesi tarihsel kent olup²⁷ kentsel koruma, kentin özgün karaktere sahip mimari ve tarihe öneme sahip inşa edilmiş çevresinin korunmasıdır.²⁸ Önceleri tarihi çevrenin tüm öğeleriyle bir bütün olarak korunması ve geliştirilmesi anlayışı yoktu. Koruma altına alınanlar anıtsal yapılar ve köşk, kasır vb. sivil mimarlık örnekleriydi.²⁹ 1960'larla birlikte yavaş yavaş tarihi, geleneksel değerleri olan çevreler, şehir ve kasaba dokuları, aralarında anıt olsun olmasın korunmaya başlanmıştır.³⁰ Fiziksel çevrenin öğeleri olan, tarihsel değere sahip tekil yapıların bir araya gelmesiyle korunacak kentsel dokular, mekanlar, sokaklar oluşmuştur.³¹ KTVKK'daki sit tanımında zımnen

kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve kalkınmaya destek olan, insanlar ve doğa arasında dengeli ilişkilerin geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine katkıda bulunan, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alarak doğal kaynakların sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanımına elverişli yerlerdir" (113 sayılı İlke Kararı, s. 3). KATTY ise, alanda izin verilen faaliyetler üzerinden sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı tanımı getirmiştir. Bkz. KATTY.m.9.

²⁷ Aykut Köksal, "Kentsel Koruma Bağlamının Tanım Sınırları", 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995, s. 74.

²⁸ Melbourne and Metropolitan Board of Works, Metropolitan Strategy Implementation, Melbourne 1981, p. 83; Urban Design Lab, "What is Urban Conservation", <https://urbandesignlab.in>, (E.T.: 30.08.2024).

²⁹ Emre Madran, "Tarihi Çevrenin Tarihi Osmanlı'dan Günümüze Tarihi Çevre: Tavırlar-Düzenlemeler", *Dosya*, Ankara 2009, Sayı: 14.1, (Tarihi Çevrenin Tarihi), s. 13.

³⁰ Akçura, Türkiye ve Eski Eserler, s. 42; Cevat Erder, Tarihi Çevre Kaygısı Tarihine Giriş, ODTÜ, Ankara 1971, s. 2, 4, 7. Ayrıca bkz. İclal Dinçer, Oya Akın, "KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı" 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995, s. 128. Bu açıdan, anıt kavramını çevreleri kapsayacak şekilde genişleten 1964 Venedik Tüzüğü ile 1975 Amsterdam Bildirgesi oldukça önemlidir. Venedik Tüzüğü m. 1'de belirtildiği üzere, tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram, yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar. 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi'nde benzer olarak, "mimarlık mirası yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir. ... Koruma bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kentler, kentlerin eski mahalleleri ve geleneksel karakteri olan kent ve köyler için de geçerlidir" denmiştir.

³¹ Mete Tapan, Koruma Bilinci, İstanbul 1995, s. 60.

işaret edilen kentsel sit TKVSTTY m. 3’de ve ilke kararında³² tanımlanmış olup “mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, vb.) birlikte bulundukları alanları” ifade eder.

3. Arkeolojik Sit

KTVKK’daki sit tanımında örtülü olarak işaret edilen arkeolojik sit,³³ insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanları ifade eder (TKVSTTY m. 3).³⁴ Arkeolojik sitler, KTVKK’ya dayanarak çıkarılan TKVSTTY ve 658 sayılı İlke Kararı uyarınca üç dereceye ayrılmıştır.³⁵ Ancak bu sınıflandırma ile ilgili KTVKK’da hiçbir düzenleme başlangıcı yoktur. Bu nedenle, doğal sit sınıflandırmasındaki hukuka aykırılık sorunu burada da söz konusudur.

³² Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun (KVKYK) 25.01.2017 gün, 681 nolu Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı.

³³ EEK’da ise arkeolojik sit, antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerler olarak tanımlanmıştı (m.1).

³⁴ Aynı tanım için bkz. KTVKYK’nın 5.11.1999 gün, 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları.

³⁵ Arkeolojik sit dereceleri 658 sayılı İlke Kararı’nda tanımlanmıştır. I. derece arkeolojik sit, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır. II. derece arkeolojik sit, korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. III. derece arkeolojik sit, koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek alanlardır. Görüldüğü üzere, 658 sayılı İlke Kararı’nda arkeolojik sit dereceleri, değer ve önemlerine değinilmeksizin yalnızca koruma/kullanma üzerinden tanımlanmıştır. Bkz. Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 189; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 18.

4. Kentsel Arkeolojik Sit

Kentsel arkeolojik sitler, insan varlığının devam ettiği, yaşayan bir yerleşme içinde artık var olmayan bir kültüre ait izlerin, arkeolojik değerlerin görüldüğü alanlardır.³⁶ Varlığı önceden bilinen ya da sonradan ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar, alanda yer alan kentsel dokuyla birlikte kentsel arkeolojik siti oluştururlar.³⁷ Bu alanlarda, tarihi kentlerin alt katmanlarında yer alan arkeolojik verilerin tarihi doku ile birlikte korunması söz konusudur.³⁸ Yönetmelik tanımına göre kentsel arkeolojik sit, KTVKK kapsamına giren arkeolojik sitlerle birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden alanları ifade eder (TKVSTTY m 3). 702 sayılı İlke Kararındaysa³⁹ aynı tanımın sonuna “korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar” ibaresi eklenerek bir tanım oluşturulmuştur.

Bu noktada kentsel arkeolojik sit ile karma sit⁴⁰ ilişkisine de değinmek gerekir. Kentsel arkeolojik sit biçiminde bir koruma statüsü düzenlenmemiş olsaydı, bu alanlar hem kentsel sit hem de arkeolojik sit olarak belirlenecekti. Bu yönüyle kentsel arkeolojik sit, mevzuatta tanımlanmış bulunan tek karma sit statüsüdür denebilir. Mevzuatta açıkça tanımlandığından ve koruma/kullanma koşullarına ilişkin ayrı bir ilke kararına da konu edildiğinden, bir noktadan sonra bu koruma statüsünü de diğer sit türleri (kentsel, arkeolojik, tarihi, doğal) gibi bir sit türü olarak kabul etmek gerektiğini düşünüyoruz.

5. Tarihi Sit

Kentsel, arkeolojik, kentsel arkeolojik sit türleri gibi tarihi sit de KTVKK'daki sit tanımında örtülü olarak işaret edilmiş ancak açıkça düzenlenmemiştir. Kanunun sit tanımındaki önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ibaresi tarihi siti ifade eder. TKVSTTY tanımına

³⁶ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 29; Perihan Dönertaş, Yaşar Selçuk Şener, “Kentsel Arkeolojik Sitlerin Tanımlanması ve Kavramsal Olarak İrdelenmesi”, *Akademik Sanat*, Ankara 2023, S. 20, s. 67.

³⁷ Dönertaş/Şener, s. 64.

³⁸ Zeynep Ahunbay, “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme” *TÜBA-KED*, 2010, S. 8, (Arkeolojik Alanlar), s. 106.

³⁹ KTVKYK'nın 15.04.2005 günlü ve 702 sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı. R.G.: 12.06.2005 – 25843.

⁴⁰ Karma sit için bkz. İlerisi.

göreyse (m.3) tarihi sit, insanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerleri ifade eder.⁴¹ Tarihi olayların yaşandığı yerlerin sayıca çok olduğu ülkemizde birçok tarihi sit alanı bulunmaktadır.

6. Kırsal Sit

KTVKK ve ikincil mevzuatında düzenlenmemekle birlikte, kırsal sit terimiyle⁴² ifade edilen ayrı bir sit türü bulunmaktadır. UNESCO 1968 Konferansında kırsal sit doğal siti ifade etmek için kullanılmıştır.⁴³ 1969 Konferansında ise bu görüş terk edilmiş, the terms urban sites or rural sites denilerek kentsel sit ve kırsal sit için ortak tanım verilmiştir.⁴⁴

Kırsal site konu yerler, yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü, yapım tekniği ve malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliğindeki yerlerdir. Tarımsal üretime dayalı bir yerleşmedeki ahır, samanlık, serander vb. birimlerin yan yana geliş biçimi ile evlerin araziye yerleşme düzeni ilginç dokular oluşturabilir.⁴⁵ Kırsal sitler gereken hallerde doğal sit olarak belirlenmekteyse de kendine özgü bu değer

⁴¹ 11.03.2021 günlü ve 1700 sayılı Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararında (R.G.: 30.03.2021 – 31439) ise kısmen farklı olarak “milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır” tanımı yapılmıştır.

⁴² Kırsal sit hk. bkz. Zeynep Ahunbay, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 16. Baskı, Yem Yayın, İstanbul 2022, (Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon), s. 27; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 33; Oğuz Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım), Güncellenmiş 2. baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku), s. 34.

⁴³ Bkz. UNESCO 1968, p. 10.

⁴⁴ Kentsel sit ya da kırsal sit, tarihi ve sanatsal (artistik) yapı topluluklarını ve alanları ifade eder. Kentsel sit/Kırsal sit, çevresinden soyutlanmış ya da birlikte doku oluşturan yapı toplulukları olup önemli mimari özellikleri, homojenlikleri ya da peyzaj ile bütünleşerek oluşturdukları ortam nedenleriyle tüm olarak korunması gereken yapı topluluklarıdır. Bkz. UNESCO 1969, p. 11. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi’nde (1985) de yapı toplulukları (bina grupları) tanımında “... kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis (homojen) bina grupları” denilmektedir (m.1/2). Kentsel ve kırsal sitler, kültürel ya da estetik öneme sahiptirler. Bkz. UNESCO, Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites, 11 December 1962, Paris, France, par. 1, www.unesco.org, (E.T.: 20.4.2023).

⁴⁵ Ahunbay Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, s. 27.

ve potansiyelleri nedeniyle kırsal sitin ayrıca düzenlenmesi gerekir. Çünkü kırsal yerleşmelerin kendilerine özgü niteliklerini korumaları için yeterli tanım ve korumaya yönelik araçlara gereksinim vardır.⁴⁶ KTVKK ve ikincil mevzuatında kırsal site yer verilmediğinden, kırsal sit niteliği taşıyan alanlar kentsel sit ile birlikte ya da yalnızca sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı (eski sınıflandırmada III. derece doğal sit) olarak belirlenmektedir.⁴⁷

7. Kültürel peyzaj

Öznel ve belirsiz bir niteliğe sahip⁴⁸ peyzaj terimiyle ilgili hukuksal bir tanım ortaya konulmak istenirse, peyzajdan, farklı öğelerinin tanzim edilmesi, biçimlerinin içerdikleriyle ya da renklerinin etkisiyle pitoresk veya estetik bir bütün oluşturdukları ülke parçası anlaşılmalıdır. Bir peyzaj tamamıyla doğal öğeler içerebileceği gibi bütünlüğü içinde yapılar, harabeler hatta kentsel öğelere de yer verebilir. Peyzaj, doğal ya da insan eliyle işlenmiş olsun, insanın etrafındaki görüntüyü oluşturur.⁴⁹ Avrupa Peyzaj Sözleşmesindeyse peyzaj, “özellikleri, insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemi sonucunda insanlar tarafından algılandığı şekliyle oluşan bir alan” olarak tanımlanmıştır (m.1). Peyzaj, doğal ve kültürel bir değer olarak doğa ile kültürün kavşak noktasında bulunmaktadır.⁵⁰ Tüm peyzaj alanlarının kültürel öğeleri vardır. Ancak, bir alanın kültürel peyzaj niteliği kazanması için doğa ve insan birlikteliğinin zaman içerisinde önemli ürünler vermesi ve bu ürünlerin uyum içerisinde olması gerekir.⁵¹ Bu yönüyle kültürel peyzaj, peyzaja göre daha dar bir kavramdır. Kültürel peyzaj kavramının ortaya çıkışı, UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi uygulamasında görülmektedir.⁵²

⁴⁶ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 33.

⁴⁷ İkinci duruma Muğla İlinin Menteşe İlçesine bağlı Kentsel Sit ve III. derece doğal sit statülerine sahip Karabağlar Yaylası örnek verilebilir.

⁴⁸ Bu konuda ve peyzaj kavramıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ögütçü, Çevre Kolluk İşlemleri, s. 41 vd.

⁴⁹ Aktaran Ögütçü, Çevre Kolluk İşlemleri, s. 42.

⁵⁰ Ögütçü, Çevre Kolluk İşlemleri, s. 42.

⁵¹ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 34; TMMOB Mimarlar Odası, Kültürel Peyzaj, Haz: Emre Madran, Ali Haydar Alptekin, Ankara 2009, s. 100.

⁵² 1972’de Sözleşmenin kabul edilmesinden beri karma kültürel ve doğal miras, yapı toplulukları ve onların doğal çevresi tartışılmıştır. İlk yıllarda doğal ve kültürel miras arasındaki denge Sözleşmenin sit tanımındaki “doğa ve insanın ortak eserleri” ibaresinde ele alınmış; Dünya Mirası Komitesi yıllarca bu öğenin hangi terim

31.07.2021 günlü, WHC.21/01 sayılı Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberinde,⁵³ kültürel peyzaj düzenlenmiştir. Kültürel peyzajlar kültürel varlık olup Sözleşme'nin 1'nci maddesinde belirtilen "doğa ve insanın ortak eserlerini" temsil eder (prg.47-1). İnsan ile doğal çevre arasındaki etkileşimin çeşitli ürünlerini kapsayan kültürel peyzaj üç türe ayrılmaktadır (WHC.21/01, prg.47/3; prg. 47/B).

- 1) İnsan Tarafından Bilinçli Olarak Tasarlanan ve Yaratılan Peyzaj:
Bu peyzajlar, insan eliyle estetik nedenlerle oluşturulan ve dini ya da diğer anıtsal yapı ve yapı topluluklarını içerebilen bahçe ve büyük park peyzajlarını kapsar (WHC.21/01, prg.47/B-i). Bu alanlarda insanın müdahalesi üst düzeydedir.⁵⁴
- 2) Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj: Başlangıçtaki sosyal, ekonomik, idari ve/veya dini gereksinim sonucu ortaya çıkan bu peyzajlar, doğal çevresiyle karşılıklı etkileşim sonucu bugünkü şeklini almış olup bu yönüyle bir oluşum sürecini ifade eder. Organik olarak gelişmiş peyzaj iki alt kategoriye ayrılır: a) *Kalıtımlı Peyzaj*: İster aniden ister belirli bir sürede olsun, gelişim sürecinin geçmiş bir zamanda sona erdiği fakat önemli ayırt edici özellikleri halen görülebilen peyzajlardır. b) *Süregelen Peyzaj*: Geleneksel yaşam biçimiyle yakından ilgili olmakla birlikte günümüz toplumundaki yerini sürdüren, zaman içindeki gelişimine dair önemli bulgular sunan ve gelişim sürecinin halen devam ettiği peyzajlardır (WHC.21/01, prg.47/B-ii). Çin'deki birkaç bin yıllık pirinç ekim terasları bu türe örnektir. Çevrelerindeki arazinin ve bu araziden ürün alımının doğal ve geleneksel yönlerini hala koruyan ve sürdüren kırsal yerleş-

ile nitelendirilebileceğini tartışmıştır. Bkz. Mitchell/Rössler, p. 3. 1992 UNESCO Dünya Mirası Komitesi Konferansı'nın 16. oturumunda, sit tanımında yer alan "Doğa ve insanın ortak eserleri" ibaresini karşılayan sit türü olarak kültürel peyzaj terimi kabul edilmiştir. Bkz. Cultural Landscapes, History and Terminology, <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1>, (E.T.:16.4.2023); Sun Hua, "World Heritage Classification and Related Issues- A Case Study of the 'Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage'", *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2, 2010, p. 6957; Mitchell/Rössler, p. 3.

⁵³ WHC.21/01 The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Bkz. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>, (E.T.: 14.05.2024).

⁵⁴ TMMOB Mimarlar Odası, Kültürel Peyzaj, s. 101.

meler de bu kategoride yer almaktadır.⁵⁵ Bu alanlara doğal ve geleneksel yönlerini tümüyle korumaları itibarıyla özel kırsal yerleşmeler de denilmektedir.⁵⁶

- 3) Çağrışımsal *Kültürel Peyzaj*:⁵⁷ Doğal unsurun güçlü dinsel, artistik veya kültürel çağrışımları nedeniyle öneme sahip olan peyzajlardır (WHC 21/01, prg.47/B-iii). Burada doğanın tümüyle kendi biçimlendirmesiyle oluşma söz konusudur. Ancak, insanın dini, mitolojik, tarihi vb. referanslar vermesi nedeniyle doğallığa bir de kültür boyutu eklenmiştir.⁵⁸

Kültürel peyzaj tanımının iki unsurundan birinin kültür olması, bu alanların insan eliyle oluşmuş taşınmaz kültür varlığı içermesini gerektirmektedir. Ancak bu ölçüt mutlak olmayıp kültür varlığı soyut da olabilir.⁵⁹ İnsan tarafından bilinçli olarak tasarlanan ve yaratılan peyzaj birinciye örnekken çağrışımsal kültürel peyzaj ikinciye örnektir. Kültürel peyzaja KTVKK ve ikincil mevzuatında yer verilmediğinden, kültürel peyzajın birinci türü (İnsan Tarafından Bilinçli Olarak Tasarlanan ve Yaratılan Peyzaj) çoğunlukla doğal sit olarak tescil edilmekte, peyzajın içinde yer alan ve insan eliyle oluşan anıt, yapı vb. unsurlar ise “taşınmaz kültür varlığı olarak” tescil edilmektedir.⁶⁰ Kültürel peyzaj olabilecek alanlar doğal ve arkeolojik sit olarak da tescil edilebilmektedir.⁶¹

⁵⁵ Madran/Özgönül, *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, s. 35.

⁵⁶ Bkz. TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 102-103.

⁵⁷ Bu peyzaj türüne Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberinde “associative cultural landscape” denilmiş olup kaynaklarda “Birleşik Kültürel Peyzaj” da denilmiştir. Bkz. TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 102. Ancak biz tanım ve anlamını göz önüne alarak “çağrışımsal” sözcüğünü kullandık.

⁵⁸ TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 101. Buna örnek olarak Manisa ili sınırlarındaki Spil Dağı eteklerindeki Niobe (Ağlayan Kaya) örnek verilmiştir. Bkz. TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 101. Mevzuatımızda kültürel peyzaj türü düzenlenmediğinden “Ağlayan Kaya” tabiat varlığı (doğal/tabii anıt) olarak tescillidir. Bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/gezilecek-yer/nobe-dogal-aniti>, (E.T.: 14.05.2024).

⁵⁹ TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 103.

⁶⁰ TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 100. Bu duruma Ankara’nın Çankaya ilçesinde Güven(lik) Anıtının yer aldığı Güvenpark örnek verilebilir. Güvenpark 1. Derece Doğal Sit olarak tescil edilmiştir. Bkz. <https://www.cankaya.bel.tr/pages/580/Tarihi-Kentler-Birligi/>, (E.T.: 15.05.2024). İstanbul’dan ise Yıldız Parkı ve Gülhane Parkı örnek verilebilir.

⁶¹ TMMOB Mimarlar Odası, *Kültürel Peyzaj*, s. 8. İzmir İli, Bergama İlçesinde bulunan Pergamon Antik Kenti (Ören Yeri), Bergama Çok Katmanlı Kültürel Pey-

D. Bir Alanın Birden Fazla Sit Statüsüne Sahip Olması: Karma/Çakışan Sit

UNESCO Dünya Mirası Sitleri listesinde üstün değere sahip hem doğal hem de kültürel sit özelliği gösteren sitlerin karma sitler ve kültürel peyzajlar olduğu belirtilmektedir.⁶² Bununla beraber, alandaki doğal ve kültürel değerlerin aralarında köprülenebilmesi biçiminde iki kavram arasında önemli bir fark bulunmaktadır.⁶³ Karma sitler doğal ve kültürel olmak üzere her iki değere de ihtiyaç duyarken, kültürel peyzajlar alanda doğanın ve kültürün birbirine bağlanması bakımından kendine özgü, olağanüstü bir kaynaşma içerir.⁶⁴

WHC 23/01 sayılı ve 24.09.2023 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberinde karma kültürel ve doğal miras kavramına yer verilmiştir: “Varlıklar, Sözleşmenin 1’nci ve 2’nci maddesinde belirtilen hem kültürel hem de doğal miras tanımlarının bir kısmını veya tamamını karşılıyor ise, ‘karma kültürel ve doğal miras’ olarak kabul edilir” (prg.46). Burada tanımlanan karma sittir.⁶⁵ Karma site konu yerler öncelikle doğal sit özelliği göstermekte, bunun yanında kültürel ölçütleri de karşıladığından her iki değere sahip karma sit şeklinde değerlendirilmektedir.⁶⁶ Öğretide de karma(şık) sit terimi benimsenmekle birlikte, Dünya Mirası Sözleşmesindeki aksine sit özelliklerinden birinin mutlaka doğal sit olması aranmamıştır.⁶⁷ Karma sitin Dünya

zaj Alanı adıyla, 2014 yılında Dünya Mirası Komitesinin 38. Dönem Toplantısında Kültürel Peyzaj kategorisinde Dünya Mirası Listesine alınmıştır. Bkz. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-100413/bergama-cok-katmanli-kulturel-peyzaj-alani-izmir.html>, E.T.: 17.4.2023).

⁶² European Commission, Natural and Cultural Heritage in Europe: Working together within the Natura 2000 network, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019, p. 2.

⁶³ Larsen/Wijesuriya, p. 13.

⁶⁴ Larsen/Wijesuriya, p. 13.

⁶⁵ Letícia Leitão, “Bridging the Divide Between Nature and Culture in the World Heritage Convention: An Idea Long Overdue?”, *The George Wright Forum*, 2017, Vol. 34, No. 2, p. 201.

⁶⁶ Mitchell/Rössler, p. 51, 19.

⁶⁷ Bkz. Ahunbay Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, s. 27-28; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 32; Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 34. Mükerrer tescil ya da değişik tescillerin örtüşmesi ifadesi için ayrıca bkz. Raşit Raci Bademli, Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması, ODTÜMF, Ankara 2006, s. 23, 33.

Mirası Sözleşmesindeki anlam ve kapsamıyla ele alındığı örnekler de yok değildir.⁶⁸

Gerek KTVKK gerekse ikincil mevzuatında karma site yer verilmemiş, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin koruma amaçlı imar planı (KAİP) tanımının yapıldığı hükmünde "... doğal sit alanları ve kentsel, arkeolojik, tarihi sit alanları ile çakışan doğal sit ..." denmiştir (m.3/1-ğ). Dünya Mirası Sözleşmesi uygulamasında karma sit terimiyle ifade edilen, Yönetmelikte çakışan sözcüğü ile ifade edilmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ise hazırladığı istatistiksel metinlerde karma sit terimini kullanmış, ancak bu terim Dünya Mirası Sözleşmesi uygulamasından oldukça farklı olarak bir alanda arkeolojik, kentsel ya da tarihi sit statülerinin birlikte yer alması olarak ele alınmıştır.⁶⁹ Yönetmelikteki çakışan ibaresi ile karma sitin istatistiksel metinlerdeki ele alınış şekli birlikte değerlendirilerek karma sit – çakışan sit ayrımı da yapılmıştır. Buna göre, birden fazla kültürel sit türünün birlikte bulunduğu alanlar karma sit olarak anılmaktayken kültürel sitlerin doğal sitlerle bir arada olduğu alanlara ise çakışan sit adı verilmektedir.⁷⁰ Bizce Dünya Mirası Sözleşmesinin karma site yüklediği anlam en isabetlisidir. Karma sit hem kültürel sit hem de doğal sit özelliklerini taşıyan alanları adlandırmada kullanılmalıdır. Bir alanın birden çok kültürel sit türü özelliğini taşıması ise çoklu kültürel sit olarak ifade edilebilir

E. Sitin Kavramsal Çerçevesi

1. Sit Açısından Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı

EEK'da sit, eski eser kavramı içerisinde ele alınmıştı (m.1). KTVKK'daysa taşınır/taşınmaz kültür/tabiat varlığı kavramları⁷¹

⁶⁸ Bkz. Akipek, s. 18; Funda Solmaz Şakar, "Kapadokya Doğal ve Kültürel Miras Alanlarının Koruma ve Planlama Süreçleri", *TÜBA-KED*, 2022, Sayı: 26, s. 21.

⁶⁹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "illere göre sit alanları istatistiğinde" karma sit alanlarına a) Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı b) Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı c) Tarihi ve Kentsel Sit Alanı d) Arkeolojik-Tarihi-Kentsel Sit Alanı örnek verilmiştir. Bkz. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html>, (E.T: 21.5.2023).

⁷⁰ Özlüer, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, s. 11-12. Uygulamada çakışık sit terimi terimi de kullanılmıştır. Bkz. Adana KVKBK'nın 30.03.2022 günlü, 14635 sayılı kararı.

⁷¹ KTVKK.m.3'de kültür varlıkları ve tabiat varlıkları da tanımlanmıştır. Kültür varlığı ve tabiat varlığı kavramları için ayrıca bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 41 vd;

kullanılmış, sit, bunlardan ayrı bir kavram olarak düzenlenmiştir.⁷² Danıştay’a göre, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları sit alanlarından farklılık arz eder.⁷³ Yine Danıştay’a göre, kültür ve tabiat varlıkları sitten farklı olup korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bir değeri ifade ederken, sit alanı mekânsal durumu; yani arz üzerindeki statüyü ifade eder.⁷⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 1995 tarihli kararında,⁷⁵ arkeolojik sit alanının kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarını bünyesinde barındıran bir bütün, alan olduğunu belirtmiştir. Bir sit türü olarak doğal sit de taşınmaz tabiat varlığından ayrıdır. Tabiat varlığı mağara, anıt ağaç ve ağaç toplulukları gibi korunması gereken doğal varlıkları ifade ederken, doğal sit korunması gerekli doğal bir alanı ifade eder.⁷⁶ 22.01.2004 tarihli ve 42 sayılı İtalyan Kültürel ve Peyzaj Mirası Kanunu’nda⁷⁷ da sit ve (tekil) kültürel varlık ayrımı yapılmıştır (m.110). Buna karşılık, sitin eski eser; kültür/tabiat varlığı olduğu

H. Fevzi Karagözoğlu, İbrahim Sönmez, Turgay Karagözoğlu, Taşınır- Taşınmaz Eski Eserler Hukuku, Hukuk Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s. 19-21; Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 35 vd. Kültür varlığı kavramı için ayrıca bkz. Evindar Yeşilbaş, “Kültür Varlıkları Açısından Sanat Tarihinin Önemi ve Temel Meseleleri”, iç. Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Seçkin, Ankara 2022, s. 99 vd; Yücel Oğurlu, “Kültür Varlıkları Konusunun Hukuk Disiplinindeki Yeri,” iç. Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Seçkin, Ankara 2022, s 33 vd.

⁷² Kanun, 6. maddesindeki “sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları” ibaresiyle, sit kavramını korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı olarak görmemiştir. Bkz. Özel, 5226 sayılı Kanun Üzerine, s. 123-124. TKVSTİTY’nın adından da görüleceği üzere Yönetmelik kültür varlıkları ile siteleri ayrı kavramlar olarak ele almıştır. Nitekim KAİP tanımında yer alan “bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla” ibaresi de bu ayrımı doğrulamaktadır.

⁷³ Bkz. Dnş. 6. D., T. 13.11.2015, E. 2015/4974, K. 2015/6691, *Danıştay Dergisi*, S. 141, 2016, s. 126-127.

⁷⁴ Bkz. Dnş. 6. D., T. 25.05.2021, E. 2017/5369, K. 2021/6750; Dnş. 6. D., T. 16.06.2021, E. 2019/11484, K. 2021/8418, <https://karararama.danistay.gov.tr>, (E.T.: 26.03.2022).

⁷⁵ YHGK., T. 12.4.1995, E. 1995/7-231, K. 1995/337. Bkz. Gündel, s. 60.

⁷⁶ Bkz. <https://tvk.csb.gov.tr/ssss/dogal-sit>, (E.T.: 28.3.2023). Fransız Danıştay’ı Conseil d’Etat’nın 2 Mayıs 1975 tarihli “Mme Ébri” kararına göre, doğal anıt ile yüz ölçümü küçük bir öge ya da öge kümesi anlaşılırken, sit, çok daha geniş alanları kaplayabilir. Bkz. Ögütçü, Çevre Kolluk İşlemleri, s. 38.

⁷⁷ Code of the Cultural and Landscape Heritage. Bkz. <https://whc.unesco.org>, (E.T.: 21.03.2023).

yönünde görüşler⁷⁸ de bulunmaktadır. Bizce sit, kültür/tabiat varlığı olmayıp alanın statüsünü ifade eder.

2. Sit Açısından Koruma Alanı

Koruma alanı, İngiliz Planlama Kanununda “özel karakter ya da görünümüleriyle mimari veya tarihi öneme sahip, korunması veya geliştirilmesi istenilen alanlar” olarak tanımlanmıştır⁷⁹ Koruma alanları, dikkate değer çevresel (ekolojik) ya da tarihsel öneme sahip olmaları nedeniyle istenmeyen değişikliklere karşı yasayla korunan alanlardır.⁸⁰ Uluslararası Doğa Koruma Birliği’nin (IUCN) geliştirdiği korunan alan (protected area) kavramıysa ki bu da bir tür koruma alanıdır⁸¹, “doğayla birlikte onunla ilişkili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerin uzun erimli korunmasını sağlamak için ayrılmış, özel ve yasal ya da diğer etkili yollarla yönetilen, açıkça tanımlanmış bir coğrafi alandır”.⁸² Bu açıklamalar ışığında koruma alanı, geniş anlamıyla ve bir üst kavram olarak siti kapsar.⁸³

⁷⁸ Bkz. Orhan Alsaç, “Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu Üzerine,” *Mimarlık*, Ankara 1984, S. 202, s. 9; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 38; Umar/Çilingiroğlu, s. 41, 98; Gündel, s. 59; Ahunbay, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, s. 22-28.

⁷⁹ Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1990 (prg.69/1). Bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/9/contents>, (E.T.: 26.04.2023).

⁸⁰ Wildlife Institute of India, “Sites of Conservation Importance”, <http://www.wii-enviis.nic.in>, (E.T.: 26.04.2023).

⁸¹ Korunan alan, doğal koruma alanı şeklinde de ifade edilmiştir. Bkz. İrem Ayrancı, Nuran Zeren Gülersoy, “Kentsel Koruma Alanlarının Yönetim ve Yönetim Planı Kavramı”, Dosya, 2009, S. 14.1, s. 75. Özkaya Özlüer, tabiat varlıklarının oluşturduğu koruma alanlarına özel bir ad verilerek korunan alan dendiğini, korunan alanların koruma alanı çeşitlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ilgın Özkaya Özlüer, “Sit Alanlarının Planlanması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜS-BE, Ankara 2018, (Sit Alanlarının Planlanması), s. 7. Çevre koruma alanı terimi için ayrıca bkz. İbrahim Kaboğlu, Çevre Hakkı, 3. baskı, İmge, Ankara 1996, s. 48.

⁸² Nigel Dudley (Editor), Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland/Switzerland 2008, p. 8. KATTY’daysa korunan alan, “Biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanları” şeklinde tanımlanmıştır (m.4/1-ö).

⁸³ Doğan Kuban, Türkiye’de Kentsel Koruma, 2. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 97; Hasan Gök, Koruma Alanlarındaki İmar Uygulamaları, 2. baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 11; Özkaya Özlüer, Sit Alanlarının Plan-

3. Sit Açısından Korunma Alanı

Koruma alanı/korunma alanı ayırımına değinilmelidir. Terim yönünden benzerliklerine rağmen aslında koruma alanı ve korunma alanı farklı kavramlardır. Karşılaştırmalı hukukta da koruma alanı (conservation area) /koruyucu alan (protective zone) şeklinde bir ayırım yapıldığı görülmektedir.⁸⁴ Mevzuatta,⁸⁵ öğretide⁸⁶ ve yargı kararlarındaysa⁸⁷ koruma alanı çoğu kere korunma alanı kavramını ifade eder şekilde kullanıldığından bu iki kavram çoğu kere karıştırılmaktadır.

a. Korunma alanının amacı, kapsamı ve hukuki sonuçları

Eğer kültür/tabiata varlığının fiziken korunması dışında çevresindeki etkisi de korunmak isteniyorsa, varlığın çevresinde bir tampon bölge/geçiş bölgesi niteliğinde bir alan oluşturularak o alandaki inşai ve fiziki müdahalelerin denetim altına alınması gerekir.⁸⁸ Bu alanların, varlığı odak alan bir anlayışla,⁸⁹ varlığın kendi özelliklerine ve konumuna göre ayrı ayrı belirlenmesi gerekir.⁹⁰ Düşey gelişmeler korunması gerekli varlıkları genel peyzaj ve perspektiflerde bütünü etkile-

lanması, s. 6, 61. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinin bazı madde hükümlerinde de “sit ve diğer koruma alanları” denerek koruma alanı kavramı siti kapsar şekilde ele alınmıştır (m.19/2-ç; m.22/2). Yine Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinin çeşitli hükümlerinde sit kavramı alanın koruma statüsü bağlamında ele alınmıştır (m.23/6-ğ; m.27/1-b, f). Ayrıca bkz. Dnş. 6. D., T. 13.11.2015, E. 2015/4974, K. 2015/6691, *Danıştay Dergisi*, S. 141, 2016, s. 126. KTVKK’daki KAİP tanımında “koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerleri” ibaresi bulunmaktadır (m.3/a-8). Buradaki koruma alanı ibaresiyle sit alanı kastedilmektedir. Aynı yönde bkz. Özkaya Özlüer, *Sit Alanlarının Planlanması*, s. 6.

⁸⁴ Bkz. Council of Europe, *Guidelines On Cultural Heritage*, p.19-20.

⁸⁵ KTVKK.m.8’de korunma alanı terimi kullanılırken m.9’daysa koruma alanı terimi kullanılmıştır. Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde koruma alanı siti kapsayan bir üst kavram olarak kullanılırken (m.19/2-ç; m.22/2), korunma alanı kavramı yerine de kullanılmıştır (m.24/8).

⁸⁶ Umar/Çilingiroğlu, s. 143; Karagözoğlu/Sönmez/Karagözoğlu, s.20; Besim Çeçener, *İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları*, 1. baskı, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 1995, (İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları), s. 143; Madran, *TKTVK ve Yargısal Denetim*, s. 164.

⁸⁷ AYM., T. 3.7.2014, E. 2014/50, K. 2014/124, R.G.: 12/12/2014- 29203; YHGK., T. 12.4.1995, E. 1995/7-231, K. 1995/337.

⁸⁸ Emre Madran (Der), Nimet Özgönül (Der), *Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması ve Yerel Yönetimler*, 2. baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara 2006, (TKTV Korunması ve Yerel Yönetimler), s. 18-19.

⁸⁹ Madran/Özgönül, *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, s. 38.

⁹⁰ Umar/Çilingiroğlu, s. 143.

siz kılabilceğinden, bu alan sınırlarında verilecek yeni gabarilerin bu yapıların boyutlarıyla boy ölçüşmeyecek şekilde olması gerekir.⁹¹ Aksi halde, yapıların yoğunluğu, boyutları ve kat yüksekliği tescilli taşınmaz varlığın görkemini geride bırakır.⁹² Böylece bu alanlar, korunması gerekli varlıkla ilişkili, o varlığı etkileyen ya da ondan etkilenen, varlığın görünümünü koruyan, çevresinde onunla uyumsuz yapılaşmaları önleyici,⁹³ bu yönlerle o varlıklara tabi olması gereken çevre mekanlarıdır.⁹⁴

Korunma alanı, KTVKK'da "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alan" olarak tanımlanmıştır (m.3/a-5).⁹⁵ Korunma alanı, karşılaştırmalı hukukta koruyucu alan (protective zone) terimiyle de ifade edilmiştir. Koruyucu alan, "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığını çevreleyerek onu bütünselliğini, örneğin görünürlüğünü, bozucu gelişim ya da etkilere karşı muhafaza eden bir alandır".⁹⁶ Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberinde⁹⁷ ise tampon bölge (buffer zone) terimi kullanılmıştır (par. 103-107).⁹⁸ Hangi terimle ifade olunursa olunsun bunlar, taşınmaz varlığın fiziken korun-

⁹¹ Kuban, s. 97, 147.

⁹² Bu duruma örnek olarak Güvenpark ile ilgili bkz. Arzu Kök, "Kızılay Meydanı ve Güvenpark", 01.06.2020, <https://mugladevrin.com.tr/kose-yazarlari/arzu-kok/kizilay-meydani-ve-guvenpark>, (E.T.: 26.06.2024).

⁹³ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 38.

⁹⁴ Kuban, s. 97.

⁹⁵ TKVSTTY'ye göreyse, bir alanın KVKBK'ca taşınmaz kültür varlığının korunma alanı olarak tespit ve tescil edilebilmesi ölçütü olarak, korunması gerekli kültür varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeterli olacak tescilli veya tescili yapılan taşınmazı silüet, görünüm ve benzeri hususlarda etkileyeceği düşünülen alanlardan olması hususları göz önünde bulundurulur (m.4/1-h).

⁹⁶ Council of Europe, Guidelines On Cultural Heritage, p.20.

⁹⁷ 31.07.2021 tarihli, WHC.21/01 sayılı Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi.

⁹⁸ "Aday gösterilen varlığın etkin korunması amacına yönelik olarak, bir tampon bölge, varlığın korunmasına ilave bir katman oluşturmak üzere kullanımı ve geliştirilmesine uygulanan tamamlayıcı yasal ve/veya geleneksel kısıtlamaların olduğu ve aday gösterilen varlığı çevreleyen bir alandır. Bu alan, aday varlığın yakın çevresini, önemli manzaraları ve varlığa ve onun korunmasına bir destek olarak fonksiyonel öneme sahip diğer alanları veya öznetelikleri kapsamalıdır ..." (par. 104).

masından bağımsız, görünürlüğünün ve çevresindeki göz alıcılığının korunması için çeşitli yönlerden inşai ve fiziki faaliyetlerin denetim altına alındığı, yeterli bir mesafede bu varlıkları çevreleyen alanlardır.

664 sayılı İlke Kararı⁹⁹ ile “koru(n)ma alanı belirlenmemiş sit alanı dışındaki tescilli parsellerde, bu parsel komşu olan veya aralarından yol geçse dahi bu parsel cephne veren parsellerin koruma alanı olarak kabul edilmesine, bu alanlarda gelecekte yapılacak uygulamalarda aksaklıklara neden olunmaması için Koruma Kurulundan karar alınmadan herhangi bir uygulama yapılamayacağına” karar verilmiştir. Bir alanın korunma alanı olarak belirlenebilmesi için korunması gerekli varlığın türüne göre KVKBK/TVKBK¹⁰⁰ kararı gerekir (KTVKK m.8/1, EK Madde 4). Bunun istisnasıysa görüldüğü üzere 664 sayılı İlke Kararında düzenlenmiştir. Mülkiyet hakkını ilgilendiren bu sınırlayıcı düzenlemenin düzenleyici işlem niteliğindeki ilke kararında değil, KTVKK.m.8’de düzenlenmesi gerekir.

b. Sit kavramı üzerinden korunma alanının değerlendirilmesi

Koruma alanından farklı olan korunma alanı, sitten de farklı bir kavramdır. Şöyle ki; 1) Korunma alanı genellikle taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki yapıya bağlı bir koruma bölgesi oluşturduğu için, bu bölge içerisinde sitin gerektirdiği nitelikler olmayabilir. 2) Korunma alanında belirlenecek kısıtlar yalnızca bağlı bulunduğu taşınmaz varlığı korumaya yönelikken sit koruma kararları, siti oluşturan tüm değerlerin korunmasına yöneliktir. 3) Korunma alanı içerisinde inşaat yapmak için koruma kurulu kararı gerektiği için, bu alanla ilgili daha önce herhangi bir koruma ve kullanma koşulu belirlenmesi gerekmez. Oysa sit alanlarında, sit ilanından sonra geçiş dönemi kuralları ve sonra KAİP hükümlerinin oluşturulması ve her türlü fiziksel eylemin bu düzenleyici işlemlere göre gerçekleştirilmesi gerekir.¹⁰¹

⁹⁹ KTVKYK’nın 5.11.1999 gün ve 664 sayılı “Sit Alanları Dışındaki Üzerinde Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı Bulunan Parsellerin Koruma Alanı” İlke Kararı.

¹⁰⁰ Korunma alanı, taşınmaz kültür varlıkları yönünden KVKBK’ca taşınmaz tabiat varlıkları yönünden Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’nca (TVKBK) belirlenmektedir.

¹⁰¹ Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 164; Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 38.

Korunma alanı taşınmaz kültür/tabiât varlığının yakın çevresine ilişkin iken sitler ise kültür/tabiât varlıkları ile bunların korunma alanlarını içeren büyük yüz ölçümlü alanlardır. Niteliği gereği kentsel sit sınırlarının en az yapı adası ölçeğinde olması gerekir¹⁰² Böylece, sitler kural olarak tek parselden oluşmaz. Bunun istisnasıysa arkeolojik esere ulaşılması üzerine ilgili parsel'e yönelik olarak I. derece arkeolojik sit kararı alınması olabilir.¹⁰³

4. Sit Açısından Etkileşim Geçiş Sahası

Etkileşim-geçiş sahası; korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardır (KTVKK.m.3-a/16).¹⁰⁴ Tanımdan etkileşim-geçiş sahasının sit kavramı içinde yer almayan, ancak sitin korunması bakımından önem arz eden, sit sınırının bitişi-

¹⁰² Zevkliler, EEK'daki sit tanımına atıfla, EEK'nın belirli bir parsel üzerindeki yapıyı ya da bu parseli yahut ta birkaç parseli değil, oldukça geniş bir bölgeyi sit olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Bkz. Zevkliler, Zarar Verici İnşaat, s. 368. "... arkeolojik 'SİT' alanı; genelde çok geniş bir sahayı kapsamakta, kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanları ise 'SİT' alanı içerisinde, ancak daha küçük yüzölçümüne sahip kısımlarında kalmaktadır". Bkz. YHGK., T. 12.4.1995, E. 1995/7-231, K. 1995/337, Gündel, s. 60. Nitekim KTVKYK'nın 663 sayılı ilke kararıyla "... Taşınmaz kültür varlıklarının ve korunması gerekli özellik gösteren binaların tespiti ve korunmalarına ilişkin konuların değerlendirilmesi aşamalarında; Her türlü yapı tarzında ve doku özellikli yerleşmelerde korumaya değer sivil mimari örneklerinin toplu şekilde bulunduğu hallerde, bir bütün içinde yer alan tek parsel ölçeğinde karar almadan önce bütünlüğü verecek yapı adası veya sokak ölçeğinde alanın tescil edilmesine, mevzuatta yer almayan tanımların (kültür sokağı vb.) verilmesine, Yakın çevresi önemli olmayan durumlarda ise doğal olarak parsel ölçeğinde karar alınabileceğine ..." karar verilmiştir. Bkz. KTVKYK'nın 5.11.1999 gün, 663 sayılı İlke Kararı. Burada alandan kastedilen kuşkusuz (kentsel) sit alanıdır.

¹⁰³ Ancak bu parselin çevresi için de 2. Derece ya da 3. Derece arkeolojik sit kararı alınabileceği düşünüldüğünde, derecelerden bağımsız olarak arkeolojik sitin de bir parsel'e ilişkin olmayacağı söylenebilir. Bu konuda bkz. İlerisi: Arkeolojik sit ölçütleri.

¹⁰⁴ (8.8.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 41'nci maddesiyle 2863 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesine eklenen 16'ncı bent). Ayrıca bkz. KTVKYK'nın 19.4.1996 günlü, 420 sayılı Planlama Sırasında Etkileme Geçiş Alanı Olarak Gözönüne Alınması Gerekli Görülen Alanlara (Planlama Sınırları) İlişkin Esaslar İlke Kararı.

ğinde bir tampon bölge olduğu görülmektedir AHUNBAY'ın belirttiği üzere, sit alanlarını, hemen bitişiğinde ortaya çıkabilecek olumsuz imar hareketlerinden korumak için eski ve yen doku arasında tampon bölgeler oluşturulmasına gerek vardır. Böylece, sit alanının hemen bitişiğinde yoğun, yüksek yapılaşma oluşmaması için önlem alınmış olur.¹⁰⁵ Belirtmek gerekir ki, bir alanın sit olarak belirlenmesi üzerine etkileşim geçiş sahasının da belirlenmesi zorunlu değildir, şartları varsa belirlenir.

5. Sit Açısından Ören Yeri

Ören, “ait olduğu eski uygarlık hakkında fikir edinmemizi sağlayan kültür ve tabiat kalıntılarından oluşan alan”¹⁰⁶ anlamına geldiğinden ören yeri kavramını da karşılar. KTVKK’da ören yeri “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlar” şeklinde tanımlanmıştır (m.3-a/7).¹⁰⁷ Bu tanım, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi’nin Türkçe çevirisi olan 13.04.1989 tarihli ve 3534 sayılı Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun’dan aynen alınmışsa da (m.1) Sözleşme’nin TBMM’de görüşülmesi için yapılan çeviride sites sözcüğü ören yeri (sitler) olarak çevrilmiştir. Bu nedenle KTVKK’daki ören yeri tanımı aslında Sözleşme’nin sit tanımıdır.¹⁰⁸ Öğretide haklı olarak dikkat çekildiği üzere, ören yeri

¹⁰⁵ Ahunbay, Arkeolojik Alanlar, s. 107.

¹⁰⁶ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, (E.T.: 29.07.2023). Ören; yıkıntı, özellikle kent ya da kale yıkıntıları anlamında kullanılan bir deyimdir. Bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 106.

¹⁰⁷ Ek:14.7.2004 – m. 5226/1 Ören yeri EEK’daysa arkeolojik sit ile eş anlamda kullanılarak, “antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerler” şeklinde tanımlanmıştı (m. 1).

¹⁰⁸ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 15. Şu kadar ki, KTVKK’ye ören yeri tanımında, Sözleşme’deki sit tanımının başına “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup” ibaresi getirilmiş, “doğal değerlerin” ibaresiye “kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının” ibaresiyle değiştirilmiştir.

yalnızca arkeolojik alana karşılık gelmesine rağmen Kanun'daki ören yeri tanımı Sözleşmenin sit tanımı olduğundan tüm kentsel, tarihi, arkeolojik ve doğal siteleri de ifade etmiştir.¹⁰⁹

Ören yerinin arkeolojik sit ile ilgisine gelince, 658 sayılı İlke Kararında¹¹⁰ I. ve II. derece arkeolojik sit alanları içerisinde yer alan ören yerlerinden bahsedilmiştir (m. 1/d; m. 2/b).¹¹¹ Bundan, ören yerlerinin (I. ve II. derece) arkeolojik sit sınırları içerisinde bulunan bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bizce ören yeri-arkeolojik sit ilgisi şöyle açıklanabilir: Arkeolojik sit, bir alan koruma statüsüyken, ören yeriye bu alanlarda açığa çıkarılan kültür varlığı buluntularının çeşitli bilimsel ve teknik aşamalardan sonra yerinde sergilendiği, deyim yerindeyse bir açık hava müzesi olarak düzenlenen¹¹² mekândır. Bir alanın ören yeri niteliğine bürünmesi en sonda ulaşılan aşama olduğuna göre, ören yeri evleviyetle I. derece arkeolojik sit alanıdır. Ören yerinin yakın çevresindeyse II. ya da III. derece arkeolojik alanları olması da olasıdır.

II. BİR ALANIN SİT OLARAK BELİRLENMESİ İŞLEMİ: SİT KARARI

A. Terminoloji

KTVKK'da "sit alanlarının ... tescil kararları" denerek (m. 7/7), tescil kararı¹¹³ terimiyle işlemin adlandırıldığını görüyoruz. Tescil kavramı teknik anlamda taşınmazlar üzerindeki aynı hakların tapuya yazılmasını ifade eder.¹¹⁴ Yönetmeliklerdeyse konumuz yönünden tescil işlemi tanımlanmış olup sit tescil kararı, bir alanın sit olarak belirlenmesi yanında sit sınırları içinde kalan parsellerin tapu kütüğüne şerh

¹⁰⁹ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 15.

¹¹⁰ KTVKK'nın 5.11.1999 günlü ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı.

¹¹¹ Aynı şekilde KTVKK'nın 03.05.2006 gün ve 714 sayılı İlke Kararı'nda da I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinden bahsedilmiştir.

¹¹² Ören yerlerinde çevre düzenleme projelerinin yapılacağı KTVKK'da açıkça belirtilmiştir (m.3/a-9).

¹¹³ Dnş. 14. D., T. 26.09.2012, E. 2012/4335, K. 2012/6049, *Damıstay Dergisi*, S. 132, 2013, s. 286.

¹¹⁴ Şeref Ertaş, Eşya Hukuku, 9. baskı, Barış Yayınevi, İzmir 2011, s. 145. Sit tescil kararındaki tescil terimini eşya hukukundaki mülkiyetin kazanılmasını sağlayan tescille de (TMK.m.705/1) karıştırmamak lazımdır.

konulmasını da içerir.¹¹⁵ Yargı kararları ve öğretide sit kararı¹¹⁶ terimi de sıkça kullanılmaktadır. Bunlarla birlikte, sit alanı kararı¹¹⁷ ve sit alanı tescil kararı¹¹⁸ da kullanılan diğer terimler olarak karşımıza çıkıyor. İşlem, sit belirleme kararı, bir alanın sit olarak belirlenmesi işlemi olarak da ifade edilebilir.

B. Sit Kararının İdari İşlemin Öğeleri Üzerinden Değerlendirilmesi

1. Yetki Öğesi

a. İdari makamda tarihsel değişim

İdare adına irade açıklayarak işlem yapmaya yetkili mercilere idari makam denir.¹¹⁹ Adı en son Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KTVKBK) olarak değiştirilen¹²⁰ Bölge Kurulları tüm sit

¹¹⁵ Kültürel sitler yönünden tescil, Bakanlıkça tespiti yapılan taşınmaz kültür varlıkları ile sitlerin korunması gerekli olanlarının, KVKBK kararıyla belirlenmesini ifade eder. Bkz. TKVSTTY.m.4. Doğal sitler yönünden ise tescil, Yapı yasağı önerilen doğal sit alanı, özel çevre koruma bölgesi, Ramsar alanı, milli park, orman alanı dışında yer alan; tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının Cumhurbaşkanlığı kararı ile yapı yasağı önerilmeyen doğal sit alanı, tabiat varlığı, orman alanı dışında yer alan sulak alanların Bakan onayı ile belirlenmesi, bu alanların kadastral parsellere işlenmesi ve tapu siciline şerh konulmasını ifade eder. Bkz. KATTY.m.4.

¹¹⁶ Melikşah Yasin, "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci", *e-akademi*, 2007, S. 59, prg. 21; Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 512; Dnş. 14. D., T. 22.6.2011, E. 2011/5290, K. 2011/266, *Danıştay Dergisi*, S. 130, 2012, s. 52; Özlüer, Sit Alanlarının Planlanması, s. 5.

¹¹⁷ Serkan Seyhan, "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Usulü", İKÜHFD, C. 16, S. 2, s. 607; Muradiye Çevikçelik, "Türk İdare Hukukunda Arkeolojik Sit Alanı Kararı", İstanbul Hukuk Mecmuası, İstanbul 2021, C. 79, S. 4, s. 1360.

¹¹⁸ Seyhan, s. 608.

¹¹⁹ Kemal Gözler, İdare Hukuku Cilt I, 3. baskı, Ekin, Bursa 2019, (İdare Hukuku Cilt I), s. 845. Benzer yönde bkz. Bahtiyar Akyılmaz, İdari İşlemin Yapılış Usulü, Yetkin Yayınları, Ankara 2000, s. 35.

¹²⁰ KTVKK'nın ilk halinde Yüksek Kurul'un adı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu; bölge kurullarının adı ise Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kuruluydu. KTVKK'da 17.6.1987 tarihli, 3386 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Yüksek Kurul'un adı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu; Bölge Kurullarının adı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu olarak değiştirilmiştir. KTVKK'da 14.7.2004 tarihli, 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Koruma Kurullarının adı bu kere Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu olarak değiştirilmiştir.

türleri yönünden sit kararı almaya yetkiliyken¹²¹, KTVKK'da değişiklikler yapan 8.8.2011 tarihli, 648 sayılı KHK ile sit kararı almaya yetkili idari makam değişmiştir.

648 sayılı KHK'yla KTVKBK'lardan doğal sit ve tabiat varlıklarıyla ilgili yetkiler alınarak bu kurullar KVKBK'lara dönüştürülmüş; taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin korunma alanları yönünden görevli ve yetkili bakanlığın Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olduğu düzenlenmiş, bu konularda karar almak ve Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Bakanlığa yardımcı olmak üzere Bakanlık merkez teşkilatı bünyesinde TVKMK, taşrada yeteri kadar TVKBK kurulmuştur (KTVKK Ek Madde 4/1-2). TVKBK'lar Bakanlığın taşra teşkilatı olan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır¹²². Değişiklikle TVKBK doğal sit tescil kararı almaya yetkili olmuştur. Şu kadar ki, şekil unsurunda da göreceğimiz üzere, TVKBK kararlarının Bakanlık onayıyla yürürlüğe konacağı düzenlenmiştir (KTVKK EK Madde 4/3). Bu yetki ve şekil kuralıyla ilgili KATTY'deyse sit kararında yapı yasağı olup olmaması şeklinde Kanun'da öngörülmemen bir ayırım yapılmıştır. Eğer kararda yapı yasağı varsa doğal sit tescil işlemi Bakan onayıyla değil, Bakanın teklifi ile Cumhurbaşkanına sunulularak Cumhurbaşkanı kararı alınmasıyla tamamlanır (m.17). Yönetmelikle getirilen bu düzenlemenin normlar hiyerarşisine ve idarenin (yetki-

¹²¹ Mülga EEK'dan KTVKK'da 648 sayılı KHK'yle yapılan değişikliklere kadar sit kararı alma yetkisindeki tarihsel süreci belirtmek gerekirse, Mülga EEK.m.8 uyarınca sit kararı almaya yetkili idari makam, 2.7.1951 tarihli ve 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkiline ve vazifelerine dair Kanun ile kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'ydü (GEEAYK). KTVKK'nın yürürlüğe girmesiyle GEEAYK'nın yerini Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Yüksek Kurul ve Bölge Kurulları almıştır (KTVKK.m.51). Yüksek Kurul-Bölge Kurulları ayırımı getiren KTVKK'nın yürürlüğe giren ilk metninde sit kararı almaya yetkili idari makam, yine bir Yüksek Kurul olan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kuruluydu. KTVKK'da değişiklikler yapan 17.06.1987 tarihli, 3386 sayılı Kanunla sit kararı alma yetkisi Yüksek Kurul'dan alınarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarına verilmiştir.

¹²² KVKBK'lar aynı KVKYK gibi Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlıdır (KTVKK.m.51). Bu nedenle, KVKBK ve Müdürlükleri Bakanlığın taşra teşkilatı olan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü bünyesinde yer almazlar; doğrudan Merkeze bağlıdır.

nin) kanuniliği ilkesine aykırı olduğu söylenebilir.¹²³ Bakanlığın onay yetkisiyle ilgili İl Müdürlüklerine yetki devri yapılmıştır.¹²⁴

b. Yetki ögesinde hukuka aykırılık halleri

KVKBK ve TVKKBK'ların coğrafi yetki alanları belirlenmiştir. Yer yönünden yetkisizlik işlemin yokluğuna sebebiyet vermediğinden,¹²⁵ sit kararının yer yönünden yetkisiz idari makamca alınması iptal sebebidir.

KVKBK'lara KTVKK'yla verilen sit kararı alma ve diğer yetkiler münhasır yetki niteliğinde olduğundan KVKBK'lar bu yetkilerini bir başka kişi ya da makama, idareye (örneğin belediye) devredemez. Aksi halde alınan kararlar yetki yönünden hukuka aykırı olur (konu yönünden yetkisizlik).¹²⁶

KVKBK ve TVKKBK'larda idari ve teknik hizmetlerle ilgili görevleri¹²⁷ yerine getirmek üzere Müdürlük makamı bulunmaktadır. Şu kadar ki, KVKBK Müdürlüğünün aksine, TVKKBK'da Müdürlük bulunmamakta, idari ve teknik hizmetler, İl Müdürlüğünce yürütülmektedir (TVKKY.m.17, m.4/1-g). İl Müdürlüğü bünyesindeyse Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü bulunmaktadır. Bir alanın kültürel sit

¹²³ 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesindeyse Bakanlıkça yapı yasağı önerilen tabiat varlıkları ve doğal sit alanları dahil orman rejimine tabi olmayan bütün koruma alanlarının Cumhurbaşkanınca tescil ve ilan edileceği düzenlenmiştir (m.109/2).

¹²⁴ "Bakanlığımız iş yoğunluğu da göz önünde bulundurulduğunda, iş ve işlemlerin aksatılmadan hızlı, etkin ve kolay yürütülmesini sağlamak amacıyla bürokrasiden kaynaklanan gecikmelerin önlenmesi için Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararlarının, Komisyonun bulunduğu İl Müdürlüğünce onaylanması konusunda, Bakanlığımızca, Komisyonun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne yetki devri yapılmıştır". Bkz. <https://csb.gov.tr/sss/komisyonlar>, (E.T.: 28.04.2024).

¹²⁵ Yıldızhan Yayla, "Yer İtibariyle Yetki ve Yokluk", *Hukuk Araştırmaları*, İstanbul 1986, C.I, S.2, (Yer İtibariyle Yetki ve Yokluk), s.55; Celal Erkut, "İdare Hukukunda Yokluk Teorisi", İHİD, İstanbul 1988, C. 9, S. 1-3, (Yokluk Teorisi), s. 76. Aslında buradaki yer bakımından yetki tecavüzüdür. Bkz. Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 934.

¹²⁶ Oğuz Sancakdar, Pınar Yağcı, Şükür Taşyıldız, Ezgi Çırak, *Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 595.

¹²⁷ KTVKK.m.57/5; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği (KVKKY) m.17; Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (TVKKY) m.17, m.4/1-g.

(kentsel, arkeolojik, kentsel arkeolojik, tarihi sit) olarak tescili kararı almaya yetkili idari makam KVKBK Müdürlüğü değil, KVKBK'dır. Müdürlüğün Kurul yerine sit kararı alması yetki unsuru yönünden hukuka aykırıdır.¹²⁸ Yetki unsurundaki sakatlık sonradan verilen onay veya icazetle giderilemeyeceğinden,¹²⁹ Kurulun sonradan toplanarak sit kararına icazet vermesi, sit kararını yetki yönünden hukuka uygun hale getirmeyecektir. TVKBK'nın doğal sit kararıysa ayrıca ele alınmalıdır. Bakanlığın onay yetkisi İl Müdürlüklerine devredildiğinden, İl Müdürlüğü TVKBK kararı olmadan doğrudan doğal sit kararı alabilir mi? Doğal sit kararının oluşmasında iki irade söz konusudur. Bu iradelerden birincisi sit tescil kararına yönelikken ikincisiyse tescil işlemini tamamlayan onaya yöneliktir. Asıl düşünsel irade sahibinin TVKBK olduğu da söylenebilir. Zira, TVKBK kendisine sunulan tespit raporuyla bağlı olmayıp raporu değerlendirmesi sonucu bir karar alacaktır (KATTY m. 17/1-a). Onaya ilişkin iradenin doğrudan doğal sit tescil kararı alması, kararı yetki yönünden sakatlar.

Bu noktada hiyerarşi gücüne de kısaca değinmek istiyoruz. Hiyerarşi, aynı kamu tüzel kişiliği içinde astı üste bağlayan bir derece ve kademe silsilesinin mevcudiyetidir.¹³⁰ Hiyerarşi gücü, hiyerarşik üste astın işlemlerini tekemmülünden önce incelemek, emir ve direktif vermek, tekemmülünden sonra da değiştirme, düzeltme ve iptal etme yetkileri verir.¹³¹ İşlemi onayıp onamama da hiyerarşi gücündendir.¹³²

¹²⁸ Sancakdar'a göre, buradaki hukuka aykırılık konu yönünden yetkisizlik olup yetki tecavüzü oluşturur. Bkz. Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 809. Ayrıca bkz. Dnş. 14. D., T. 16.4.2018, E:2015/1060, K:2018/2707; Dnş. 14. D., T. 15.11.2018, E:2016/10657, K:2018/6669; Dnş. 6. D., T. 3.12.2019, E:2019/8083, K:2019/12771. Kararlar için bkz. Kazancı, (E.T.: 29.02.2024). Bu kararlara konu hukuki uyumsuzluklarda Müdürlükçe gerçekleştirilen işlemler sit kararı olmayıp ilgililerce taşınmazın sitten çıkartılması ya da taşınmazın korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı tescilinin kaldırılması başvuruları üzerine başvuruların reddi işlemleridir. Danıştay söz konusu kararlarında, yetkide paralellik ve usulde paralellik ilkelerine gönderme yaparak KBK'ca değerlendirilerek bir karar verilmesi gerekirken bu konuda yetkisiz makam olan Müdürlük tarafından işlem tesis edildiğinden anılan işlemlerde yetki yönünden hukuka uyarlık bulunmadığına karar vermiştir.

¹²⁹ Lütfi Duran, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul 1982, (İdare Hukuku Ders Notları), s. 401; Erkut, İdare Hukukunda Yokluk Teorisi, s. 87.

¹³⁰ İsmet Giritli, Amme İdaresi Teşkilatı ve Personeli, İÜHFY no: 212, İstanbul 1963, s. 14.

¹³¹ Giritli, s. 15; Metin Günday, İdare Hukuku, 10. baskı (Aynı baskı), *İmaj Yayınevi*, Ankara 2015, s. 137, s. 83-84; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 253, 255.

¹³² Günday, s. 83.

Görülüyor ki, hiyerarşik gücün içerdiği denetim yetkisi hem hukukilik hem de yerindelik denetimidir.¹³³ Hiyerarşi ve hiyerarşi gücünden kaynaklanan hiyerarşi yetkileri olağan ve genel nitelikte olduğundan, bu yetkilerin kullanılabilmesi için açık yasal bir izne gerek yoktur.¹³⁴ TVKKB'ya ise Bakanlığın taşra teşkilatı (İl Müdürlüğü) içinde yer verildiğinden, KVKKB'nın aksine TVKKB'nın tabi olduğu hiyerarşi denetiminin yoğunluğu çok daha fazladır.¹³⁵ Bu nedenle, doğal sit tescil kararının onay ile tamamlanacağı düzenlenmemiş olsaydı bile TVKKB'nın bakanlık teşkilatındaki yerinden dolayı, hiyerarşik amir hiyerarşi gücünden kaynaklanan yetkilerini kullanarak doğal sit tescil kararını onamama, değiştirerek onama, iptal etme yetkilerini kullanabilecekti. Bu durum, sit tescil kararının bilimsel veriler ışığında alınan bir karar olması nedeniyle eleştiri konusu olabilirdi ki aynı eleştiri doğal sit tescil kararının onayla tamamlanacağının düzenlenmesi nedeniyle de söz konusudur. Sonuç olarak, doğal sit tescil kararının onay işlemiyle tamamlanacağının açıkça düzenlenmesiyle, onay yetkisi hiyerarşik yetki kapsamının dışında fakat idari işlemin gerçekleştirilmesinde bir şekil (usul) ve yetki şartı olarak öngörülmüştür.

2. Şekil

Şekil, özel hukuk işlemlerinin aksine idari işlemlerin esaslı bir unsurunu oluşturur.¹³⁶ Şekil dediğimiz zaman işlemin oluşu ve tamamlanması, iradenin hazırlanması, iradenin açığa vurulması için takip edilecek usul, merasim, formaliteler ve belgeler anlaşılır.¹³⁷

¹³³ Günday, s. 84; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 255.

¹³⁴ Günday, s. 83. Ayrıca bkz. Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 256.

¹³⁵ "Oysa bu kurulların uzman kişiler ağırlıklı ve özerk ve bağımsız birimler şeklinde öngörülmesi, korunması gereken değerlerin özellikleri gereğidir". Bkz. Kaboğlu, s. 69. Ayrıca bkz. Çınar Atay, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu, İzmir Ticaret Odası, İzmir 2001, s. 9.

¹³⁶ Sıddık Sami Onar, İdare Hukukunun Umumi Esasları I. Cilt, 3. bası, İstanbul 1966, s. 307; İl Han Özay, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, (Günışığında Yönetim), s. 491; Günday, s. 142; Turgut Tan, İdare Hukuku, Gözden Geçirilmiş Güncelleştirilmiş 9. bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2020, (İdare Hukuku), s. 913.

¹³⁷ Onar, s. 308; Ragıp Sarıca, İdari Kaza Cilt I İdari Davalar, İÜHFY: 91, İstanbul 1949, s. 85.

a. Yazıllık

İdari işlemin özünü oluşturan iradenin kural olarak yazılı biçimde ortaya çıkması gerekir. Sit kararı da yazıllık şekline tabidir. İdare yalnız işlem yaparken değil, bazen susmakla, gerekli işlemi yapmamakla da hukuka aykırı davranabilir.¹³⁸ İdarenin susmasına hukuki sonuç bağlandığı durumlarda yazılı olmayan şekle tabi işlem gerçekleşir. İdarenin zımni ret ve zımni kabul işlemleri yazılı olmayan işlemlerdir.¹³⁹ Bir idari başvuru karşısında idarenin sessizliğini korumasının ret kararına denk, olumsuz bir karar sayıldığı¹⁴⁰ durumlarda, zımni ret işleminden bahsedilir. Konumuz bakımından zımni ret, malik tarafından iptal davası süresinden sonra da yapılabilecek sitten çıkarma ya da derece/kategori değişikliği başvurularında söz konusu olabilir. İlgilinin taşınmazı sit özelliği göstermemesine rağmen sit sınırlarına alındıysa ya da arkeolojik ve doğal sitlerde sınıflandırma yanlış belirlendiyse, sit türüne göre KVKBK/TVKBK'ya yapılacak sitten çıkarma/sit statüsü değişikliği başvurusuna otuz gün içerisinde cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır (İYUK m. 10/2). İdarenin bu hareketsizliği menfi bir icrai karar kabul edildiğinden,¹⁴¹ dava açma süresi içerisinde iptal davası ikame edilebilir. Bu dava ancak malik tarafından açılabilir, kiracının dava açma ehliyeti yoktur.¹⁴²

b. Kolektif İradenin Açığa Vurulması

KVKBK/TVKBK kararları kolektif-ortaklaşa¹⁴³ işlemlerdir.¹⁴⁴ Kurul üyelerinin iradelerinin aynı anda, aynı konu ve amaca yönelerek açıklanmasıyla dışarıya karşı anonim olarak tek bir irade ve kurul kararı ortaya çıkar.¹⁴⁵ Kanunlar, idari faaliyette en önemli kararların

¹³⁸ Şeref Gözübüyük, Yönetmelik Yargı, 32. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, (Yönetmelik Yargı), s. 146.

¹³⁹ Ramazan Yıldırım, Serkan Çınarlı, Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt 2, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 115.

¹⁴⁰ Lütfi Duran, "İdari Müracaatlar ve Bunların Karşısında İdarenin Sükutu Meselesi", *İHFM*, İstanbul 1946, C. XII, (İdarenin Sükutu), s. 196.

¹⁴¹ Duran, İdarenin Sükutu, s. 198.

¹⁴² Dnş. 6. D., E:2003/3450, K:2004/6401, *Danıştay Dergisi*, S. 109, s. 198-199.

¹⁴³ Süheyy Derbil, İdare Hukuku, AÜHFY, Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş 5. baskı, Ankara 1959, s. 28.

¹⁴⁴ Onar, s. 352; Derbil, s. 28; Günday, s. 129; Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 803.

¹⁴⁵ Onar, s. 352; Günday, s. 129; Celal Erku, İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği, Danıştay Yayınları No: 51, Ankara 1990, (İda-

alınmasını kurullara bırakmıştır.¹⁴⁶ Kurul teşkilinden maksat müzakere-
redir. Müzakeresiz karar alınabileceğini açıkça düzenleyen özel kural
olmadıkça, her kurulda müzakere açılması şarttır.¹⁴⁷ Bir konu üzerin-
de düşünceleri açıklama ve sonuçta belirecek kolektif iradenin oluş-
masına katkıda bulunmak üzere yüksek sesle düşünmek demek olan
müzakere, kurul kararlarının oluşmasındaki en önemli unsurdur.¹⁴⁸
KVKBK'ların çalışma şeklinin ise TVKBK'larınkine göre müzakereye
daha çok imkân tanıdığı görülmektedir.¹⁴⁹ Kurulların görev yapabil-
meleri bir tek kamu görevlisinden oluşan idari makamlara göre daha
ayrıntılı usullere bağlanmıştır.¹⁵⁰

c. Sit Kararında Usul

Şekil, iradenin dış dünyaya yansımasının maddi biçimini ifade et-
tiği gibi idari usulü de içerir.¹⁵¹ İdari işlem, idari usulü belirler.¹⁵² İda-
ri işlemin özünü oluşturan irade kimi durumlarda tek kişi tarafından
hemen açıklanırken, bazı hallerdeyse iradenin açıklanmadan önce iz-

ri İşlemin Kimliği), s. 23, 27; Murat Sezginer, İptal Davasının Uygulama Alanı
Bakımından Ayrılabilir İşlem Kuramı, Yetkin Yayınları, Ankara 2000, s. 40.

¹⁴⁶ Korunması gerekli taşınmaz kültür/tabiî varlıkları ve sitlerle ilgili hizmetlerin
bilimsel esaslara göre yürütülmesi gerektiğinden, bu işlem ve faaliyetlerin önce
EEK sonraysa KTVKK yürürlüğünde Kurullara bırakılması yerindedir. Ne var ki,
TVKBK kararları onayla tamamlanmaktadır.

¹⁴⁷ Mukbil Özyörük, İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1972-1973, s. 205; Dnş. 5. D., T.
1.4.1970, E:1969/4127, K:1970/1162, *Danıştay Dergisi*, S. 1, 1971, s. 206.

¹⁴⁸ Özay, *Günüşiğinde Yönetim*, s. 489.

¹⁴⁹ KVKBK'ların toplantılarında konular gündeme uygun şekilde görüşülür ve ka-
rara bağlanır. Ancak aynı toplantıda konunun ikinci defa görüşülmesi üyelere
biri tarafından istenir ve üyelerin salt çoğunluğu tarafından kabul edilirse, bu du-
rum bir tutanağa bağlanarak karar yeniden değerlendirilebilir (KVKKY.m.12/8).
Bu düzenlemeye TVKBK'ların çalışma şeklinde yer verilmemiştir. KVKBK/
TVKBK'ların çalışma usulü Yönetmeliklerde belirlenmiştir. Gerek KVKBK gerek-
se TVKBK toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve
toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alır. Ancak karar yeter sayısı
dörtten az olamaz. Bkz. KVKKY.m.12/2; TVKKY.m.12/3.

¹⁵⁰ Özyörük, s. 205.

¹⁵¹ Onar, s. 308; Özyörük, s. 201; Özay, *Günüşiğinde Yönetim*, s. 491; Günday, s. 144;
Tan, *İdare Hukuku*, s. 913; Erkut, *İdari İşlemin Kimliği*, s. 27; Akyılmaz, s. 66-67.
Şekil ve usulün idari işlemin farklı öğeleri olduğu görüşüyle usulün şekle göre
üst kavram olduğuyla ilgili daha fazla açıklamalar ve atıflar için bkz. Mehpare
Çaptuğ, *İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, Seçkin*, Ankara 2020, s.
28-30.

¹⁵² Akyılmaz, s. 32.

lenmesi gereken bir usul vardır. Bu durumlarda, önce bir hazırlık sürecinden geçtikten ve olgunlaştıktan sonra irade açıklanır.¹⁵³ Sit kararı da idari işlemlerin çoğu gibi bir hazırlık evresini içeren, belirli aşamaların izlenmesiyle ortaya çıkan bir idari işlemdir. Doğal sit ile kültürel sit kararları ayrı yönetmeliklerde yer yer benzeyen ve farklılaşan usul kurallarına bağlanmıştır.

aa. Hazırlayıcı İşlem Olarak Tespit

Doğal sitlerde TVKKB'ları, kültürel sitlerde KVKBK'ları sit kararı almaya götüren süreç tespit çalışmalarıyla başlar.¹⁵⁴ Buna tescil hazırlık çalışmaları da denir.¹⁵⁵ Tespit çalışmaları, kültürel sitlerde Kültür ve Turizm Bakanlığınca; doğal sitlerde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır. Tespit çalışmalarını kültürel sitlerde tespit ekibi, doğal sitlerde araştırma ekibi gerçekleştirir.¹⁵⁶

Sit tespiti sonunda birtakım belgeler¹⁵⁷ düzenlenir.¹⁵⁸ Kültürel sitlerde tespit işlemi, tespit çalışması ardından tescile esas olmak üzere bu belgelerin düzenlenmesiyle tamamlanır. Doğal sit tespit usulüne farklıdır. İl Müdürlüğüne iletilen doğal sitlerle ilgili başvurular TVKKB'da değerlendirildikten sonra TVKKB alana ilişkin ardışık dört mevsimi kapsayan ekoloji temelli bilimsel araştırma çalışması talep eder. Ön değerlendirme raporu ve bilimsel araştırma çalışması, alanın özelliğine göre ilgili meslek gruplarından en az 5 kişiden oluşturulan bir araştırma ekibi¹⁵⁹ tarafından yapılır ve çalışma sonucunda araştır-

¹⁵³ Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 964-965. Ayrıca bkz. Özay, Günışığında Yönetim, s. 491.

¹⁵⁴ Sit kararında usulün ilk aşaması olan tespit işlemi, Yönetmeliklerde düzenlenmiştir. Bkz. KATTY; TKVSTTY. Bu kısımdaki açıklamalarımız Yönetmelik hükümlerinden yola çıkılarak yapılmış olup ayrıca Yönetmelik maddelerine atıf yapılmayacaktır.

¹⁵⁵ Bademli, s. 19.

¹⁵⁶ Tespit çalışmalarının tespit/araştırma ekibinin yapması kural olmakla birlikte ayrıca bkz. TKVSTTY.m.3/1-o.

¹⁵⁷ Kültürel sit tespitlerinde sit fişi, panoramik ve detaylı fotoğraflar, harita, tespit ekibinin görüşünü içeren rapor ve tablolar gibi belgeler düzenlenir. Doğal sit tespitlerinde ise tespit raporu ve fişi, sınırları gösterir tapu bilgilerini içerir harita ve aplikasyon krokisi, varsa hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, panoramik fotoğraflar gibi belgeler düzenlenir.

¹⁵⁸ Tespit ekibinin çalışmalarını belgelendirmesi, tescil aşamasında kurul tarafından yapılacak değerlendirme için önem taşır. Bkz. Çevikçelik, s. 1370

¹⁵⁹ Araştırma ekibi, alanın özelliklerine göre, Genel Müdürlük tarafından belirlenen, orman mühendisi, ziraat mühendisi, biyolog, şehir plancısı, su ürünleri mühendi-

ma raporu hazırlanır. İl Müdürlüğü Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğünce, araştırma raporu kapsamında hazırlanan tespit raporu ve tespit fişi TVKKB'ya sunulur.

Değerlendirilmek üzere kültürel sitlerde KVKKB'ya, doğal sitlerde TVKKB'ya sunulan tespit dosyası bir karara varmak için yeterliyse, alanın ya sit olarak tescili ya da tescilinin gerekli olmadığı yönünde karar alınacaktır. Tespit dosyası bir karara varmak için yetersiz ise KVKKB/TVKKB yapılmasını istediği çalışmaları da göstererek tespiti yenilenmesini de isteyebilir.

Sit tescil kararının hazırlayıcı işlemi olan tespit işlemi icrai işlem olmadığından,¹⁶⁰ prosedürel süreçte işlem zincirinden ayrılarak iptal davasına konu edilemez ve ancak sit tescil kararına karşı açılacak iptal davasında hukuka aykırılığı ileri sürülebilir.¹⁶¹ Bu noktada TKVSTTY'nın şu hükmüne değinmek gerekir: "Tespiti yapılan taşınmaz kültür varlıkları ile sitlerin koruma bölge kurulunca tescili yapılmaz kadarki süreçte tahribatının önlenmesi amacıyla ilgili valilik, il özel idaresi, kaymakamlık, koruma bölge kurulu müdürlüğü ve/veya belediyece gerekli tedbirler alınır" (m.6/3). Malik, tespiti yapılan, fakat daha sit statüsünü kazanmayan alandaki taşınmazı için imar durumu başvurusu yaptığında bu hüküm uyarınca inşaat kısıtlamasıyla karşılaşabilecektir. Bu durumda tespit işlemi ilgilinin hukuksal durumunu etkileyeceğinden tespitin icrai işlem kabul edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Böylece nihai işlem olan sit tescil kararı beklenmeden tespit işlemi iptal davasına konu yapılabilecektir. Önemle vurgulamak gerekir ki, tespitin bu icrailiği kültürel sitler yönündendir.

bb. İcrai İşlem Olarak Sit Kararı

Bir işlemin iptal davasına konu edilebilmesi için icrailik (yürütülebilirlik) niteliğine sahip olması gerekir. Bu kavram 2577 sayılı İYUK'ta kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem terimiyle açıklanmıştır (m. 14/3-d). Ancak, kesin olma ile icrailik özellikleri özdeş nitelemeler de-

si, jeoloji mühendisi, peyzaj mimarı, çevre mühendisi, harita kadastro mühendisi ve ilgili diğer meslek gruplarından oluşturulmaktadır.

¹⁶⁰ Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 517.

¹⁶¹ Bkz. Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 399; A. Şeref Gözübüyük, Güven Dinçer, İdari Yargılama Usulü, Birinci bası, Turhan Kitabevi, Ankara 1996, s. 24; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 806-807.

ğildir.¹⁶² Kesin işlem, idari karar alma sürecinin tamamlanarak nihai işlemin ortaya çıkmasıdır.¹⁶³ İdari işlem artık doğmuş; hukuk dünyasına çıkarak hukuksal varlık kazanmıştır.¹⁶⁴ Kesinlik, işlemin uygulanmaya hazır, tamam (nihai) bir işlem olduğunu gösterir.¹⁶⁵ İşlemin kesinlik niteliği, kısaca nihai işlemin oluşmasını ifade eder.¹⁶⁶

KVKBK'ca alınan sit kararı kesinlik özelliğine sahiptir. Kesindir çünkü KVKBK işlemle ilgili nihai iradesini açıklamış ve işlemle ilgili yapılacak herhangi bir şey yoktur.¹⁶⁷ Bir üst makamın onayına sunulan bazı işlemlerse kesin olmayan işlemlerdendir.¹⁶⁸ TVKBK'nın doğal sit tescil kararı da kesinlik niteliğine sahip değildir. Zira TVKBK'larca alınan kararlar Bakanlık onayıyla yürürlüğe konur (KTVKK Ek 4/4. m).¹⁶⁹ Tescil işlemi tamamlanamayan durumlarda söz konusu alanın mevcut durumu devam eder (KATTY m. 17/1-d).

İşlemin kesinleşmesini öteleyen idari bir başvuru usulü olabilir. Zorunlu başvuru usulünün öngörüldüğü durumda idari işlemin katarılması genellikle tamamlanmış olmasına rağmen, başvuru yolunun tüketilmemiş olması, işlemin kesinleşmesini engeller.¹⁷⁰ KTVKK'da

¹⁶² Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 118; Cemil Kaya, "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler", *GÜHFD*, Ankara 2004, C. IX, S. 1,2, s. 256.

¹⁶³ Celal Erkut, "İdari Davaya Konu Olabilecek Kesin ve Yürütülebilir İşlem Kavramı", iç. I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Danıştay Yayınları No: 53, Ankara 1991, (Kesin ve Yürütülebilir İşlem), s. 112.

¹⁶⁴ Sait Güran, "İdari İşlem", iç. Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı II. Cilt, İstanbul 2001, s. 1279.

¹⁶⁵ Turgut Tan, "İdarenin Kesin İşlemleri ve 5917 sayılı Kanunun Uygulanması" *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1969 C. 2, S. 4, (İdarenin Kesin İşlemleri), s. 109.

¹⁶⁶ Erkut, Kesin ve Yürütülebilir İşlem, s. 109.

¹⁶⁷ Burada Sezginer'in kesinlik ile ilgili ifadeleri KVKBK'ya uyarlanmıştır. Bkz. Sezginer, s. 46-47.

¹⁶⁸ Kaya, s. 257. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu (R.G.: 18/10/1983 - 18195) m.12'ye göre, "... İl Trafik Komisyonu kararları valinin onayı ile yürürlüğe girer. ... İlçe Trafik Komisyonu kararları, İl Trafik Komisyonunca incelenip vali tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girer". Ayrıca bkz. Kaya, s. 257.

¹⁶⁹ Yönetmelik'te ise yapı yasağı olup olmamasına göre Bakan onayı veya Cumhurbaşkanlığı kararı alınmasıyla doğal sit tescil işleminin tamamlanacağı düzenlenmiştir ((KATTY.m.17/1-ç, d).

¹⁷⁰ Erkut, Kesin ve Yürütülebilir İşlem, s. 113; Sezginer, s. 47. Ayrıca bkz. AYM., T.11.12.1986, E:1985/11, K:1986/29, R.G.: 18/94/1987 - 19435. Ayrıca bkz. Erkut, Kesin ve Yürütülebilir İşlem, s. 113, dn. 14.

KVKBK/TVKBK kararlarına karşı KVKYK/TVKMK'ya itiraz yolu ön-görölmüştür (m.61/2,3; EK 4/4.md). Ancak bu ihtiyari bir itiraz yolu olduğundan,¹⁷¹ sit kararının kesinleşmesini ötelemez. İtiraz süresinin geçmesi beklenmeden sit kararına doğrudan iptal davası açılabilir.¹⁷²

Kesinlikten ayrı olan yürütülebilirlik niteliğiye, kamu gücü ve kudretinin üçüncü kişiler üzerinde başka bir işlemin varlığına gerek olmaksızın doğrudan çeşitli hukuki sonuçlar doğurmak suretiyle etkisini göstermesidir.¹⁷³ İcrai işlem, idarenin tek yanlı irade açıklamasıyla hukuksal sonuç doğuran işlemleridir.¹⁷⁴ KVKBK'ların sit tescil kararları hukuki sonuç doğurma gücüne sahip olması nedeniyle icrai işlemdir. TVKBK'nın doğal sit tescil kararı içinse aynısını söyleyemiyoruz. Danıştay kararlarında¹⁷⁵ belirtildiği üzere, "bir idari işlemin kesin ve yürütülmesi zorunlu sayılabilmesi; hukuk düzeninde varlık kazanabilmesi için gerekli prosedürün son aşamasını geçirmiş bulunmasına, başka bir idari makamın onayına ihtiyaç göstermeksizin hukuk düzeninde değişiklikler meydana getirebilmesine ... bağlıdır". TVKBK'nın doğal sit tescil kararı da onay işlemi ile tamamlanmaktadır.

KVKBK/TVKBK kararları kolektif işlemlerdir. Birleşme işlemdeki iradelerden biri kolektif olabilir.¹⁷⁶ Birleşme işlemlerin geleneksel örneği Parlamenter Sistemdeki müşterek (üçlü) kararname¹⁷⁷ olmakla birlikte, vesayet onay ve denetimine tabi tutulan idari işlemler de birleşme işlemlerin örneğidir.¹⁷⁸ Doğal sit tescil işlemi onay ile tamamlan-

¹⁷¹ Ayrıca bkz. Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 508; Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 774.

¹⁷² Bu konuda bkz. İlerisi: İlan işleminin hukuki niteliği.

¹⁷³ Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 119.

¹⁷⁴ Sezginer, s. 43.

¹⁷⁵ Dnş. 3. D., T. 4.6.1986, E:1986/1733, K:1986/1500, *Danıştay Dergisi*, S. 64-65, s. 104; Dnş. 3. D., T. 13.10.1988, E: 1987/2893, K:1988/2355, *Danıştay Dergisi*, S. 74-75, s. 187. Ayrıca bkz. Erkut, Kesin ve Yürütülebilir İşlem, s. 110.

¹⁷⁶ Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 27; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 796. "Örneğin birleşme işlemde bir araya gelen iradelerden birisinin Belediye Meclisinin iradesi olduğunu varsaydığımızda, Belediye Meclisinin iradesi kendi içinde kolektif bir nitelik taşıırken; bir araya geldiği diğer irade ile birlikte aynı zamanda birleşme işlemi oluşturur". Bkz. Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 27.

¹⁷⁷ Günday, s. 129; Özay, Günışığında Yönetim, s. 476; Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 26.

¹⁷⁸ Özay, Günışığında Yönetim, s. 476; Sezginer, s. 42.

dığından, kolektif işlemi içinde barındıran birleşme işlemidir.¹⁷⁹ Kolektif işlem olan TVKBK'nın tescil kararı icrai olmadığından (KATTY m. 17/d), işlem zincirinden ayrılamaz. Birden fazla irade söz konusuysa, idari işlemin tamamlanması için bu iradelerin birleşmesi gerekir.¹⁸⁰ Birleşme işlemlerde iradeler ise öngörülen sıraya göre açıklanmalıdır. Aksi durumda gereken her irade açıklanmış olsa bile işlem şekil yönünden sakat hale gelir.¹⁸¹

d. Tapu Kütüğüne “Sit” Kaydı Konması

İşlemin resmi bir kütüğe kaydedilmesi de şekildendir.¹⁸² Tescil olunan taşınmaz kadastral bilgileri ile birlikte, tapu siciline şerh düşülmek üzere ilgili tapu müdürlüğüne bildirilmektedir (KTVKK m. 7/5). Sit kararı alınan alan sınırları içerisinde kalan taşınmazlar hakkında tapu kütüğünün beyanlar hanesine, taşınmazın bir bölümünün ya da tamamının sit içinde kaldığı belirtilerek “sit” olduğuna dair kayıt konur (TKVSTTY m. 8). Tescil edilen doğal sit alanı içerisinde kalan taşınmazlar içinse tapu kütüğünün beyanlar hanesine “Doğal Sit-Kesin Korunacak Hassas Alan”, “Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı” ve “Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olduğuna dair kayıt konur (KATTY.m.16). Bu kayıt, kurucu değil, bildiricidir.¹⁸³

Şekil ve bu arada usul kuralları asli (birincil) şekil şartları ve tali (ikincil) şekil şartları olarak ikiye ayrılırlar.¹⁸⁴ Birincil şekil şartlarında sakatlık işlemin iptalini gerektirdiği halde ikinci şekil şartlarındaki sakatlık ya işlemez sayılır ya da sonradan giderilebilir.¹⁸⁵ Kamulaştırma işlemi açısından şerh, işlemin sonucunu etkilemediğinden ikinci dere-

¹⁷⁹ Doğal sit kararları Özay'ın ayrımında geniş anlamda bileşme işlemken Erku'ta ise birleşme işlemidir. Zira Erku'ta göre Özay'ın gerçek (dar) anlamda birleşme işlem olarak adlandırdığı vesayet onayına tabi işlemler birleşme işlem olarak adlandırılmaz, bunlar zincir işlemidir. Bkz. Erku, İdari İşlemin Kimliği, s. 25-26.

¹⁸⁰ Özyörük, s. 201.

¹⁸¹ Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 795.

¹⁸² Bkz. Sarıca, s. 86; Oğuz Sancakdar, İdari Yargılama Hukuku Genel Esaslar, 3. baskı, Sorubankası.net Yayınları, İzmir 2019, (İdari Yargılama Hukuku), s. 170.

¹⁸³ Çevikçelik, s. 1374.

¹⁸⁴ Özyörük, s. 203; A. Şeref Gözübüyük, İdari Yargı, İkinci bası, Doğan Yayınevi, Ankara 1973, (İdari Yargı), s. 123; Tan, İdare Hukuku, s. 915; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 1003.

¹⁸⁵ Özyörük, s. 203.

cede şekil kuralı niteliğinde olup şerhe ilişkin kurala uyulmaması (KK m. 7/3) işlemin iptali sonucunu doğurmaz.¹⁸⁶ Sit kararı alındıktan sonra sit sınırları içindeki taşınmazların tapu kütüğünün beyanlar hanesine sit kaydı konmaması da ikincil şekil kuralındaki bir noksanlıktır. Bu sakatlık, sit kararının içeriğini etkilemediğinden iptalini gerektirmez, sonradan giderilebilir.

e. Gerekçe

İdari işlemlerin gerekçeli yazılmaları; yani işlemlerin dayanağını oluşturan nedenlerin işlem metninde belirtilmesi kural olarak şekil şartı değildir.¹⁸⁷ Gerekçeli yazılmalarının yasalarda öngörüldüğü durumlarda ise gerekçesinin yazılmamış olması işlemi şekil yönünden sakatlar.¹⁸⁸ Sebep öğesinin yasalarda belirlenmiş olması durumunda da işlemin gerekçeli olması gerekir.¹⁸⁹ İdari işlemlerde gerekçeli olmasının mevzuatta öngörüldüğü durumlarda bunu şekil şartı sayan Danıştay kararları olduğu gibi sonucu etkilemeyen şekil koşulu olarak gören Danıştay kararları da vardır.¹⁹⁰ KVKBK/TVKBK kararları Kanun, ilgili mevzuat ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.¹⁹¹ Sit kararlarına¹⁹² bakıldığında, bu koşula pek uyulmadığı görülmektedir.

3. Sebep

a. Sebep yönünden tespit işlemi ve sit ölçütleri ilişkisi

İdareyi sit kararı almaya yönelten etkenler, yani işlemin sebebi, sit belirleme ölçütleri ile tespit işlemidir. Hazırlayıcı işlemler doğru-

¹⁸⁶ Meltem Kutlu Gürsel, Kamulaştırma Hukuku, Göden geçirilmiş ve güncellenmiş 3. baskı, Seçkin, Ankara 2019, s. 400-401.

¹⁸⁷ Günday, s. 145; Aynı yönde bkz. Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 409.

¹⁸⁸ Günday, s. 145.

¹⁸⁹ Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 409; Tekin Akıllıoğlu, "Yönetmelik İşlemlerde Gerekçe İlkesi", *Anıme İdaresi Dergisi*, Ankara 1982, C. 15, S. 2, (Yönetmelik İşlemlerde Gerekçe İlkesi), s. 8; Tan, İdare Hukuku, s. 928. Sebep ve gerekçe kavramları arasındaki farklar için bkz. Akıllıoğlu, Yönetmelik İşlemlerde Gerekçe İlkesi, s. 8 vd; Gözler, İdare Hukuku I, s. 952.

¹⁹⁰ Bkz. Tan, İdare Hukuku, s. 921-922. Kararlar için ayrıca bkz. Tan, İdare Hukuku, dn. 408, 409, s.921-922.

¹⁹¹ KVKKY.m.12/2; TVKKY.m.12/3.

¹⁹² Bkz. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr>

dan sit kararının sebep unsurunu oluşturmaya da¹⁹³ tespit raporu değerlendirildikten sonra sit kararı alınması halinde, hazırlayıcı işlemler olarak tespit raporu ve ekleri sit kararının sebebini oluşturur. Sit kararının sebep unsuru sit belirleme ölçütleri ve tespit raporu olmakla birlikte, tespit raporu ancak sit ölçütlerine uygun olarak bir alanın sit statüsüne alınması gerektiğini ortaya koyuyorsa sit kararının sebebini oluşturur. Bu nedenle, sit kararının sebep unsurunda “objektif” yönün tespit raporu değil sit belirleme ölçütleri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü KVKBK/TVKBK tespit raporuyla değil, bir alanın sit olarak belirlenmesini gerektiren ölçütlerle bağlıdır. Tespit raporu bu ölçütlere uygunsa, kurul/komisyonun tespit raporuyla da bağlı olacağı kuşkusuzdur.

İdari işlemin sebep ve amaç unsurları arasında zorunlu bir bağ vardır.¹⁹⁴ Bu nedenle, sit kararının sebep unsurunun aynı zamanda işlemin amacı olan kültür ve tabiat varlıklarının alan ölçeğinde korunması olduğu da söylenebilir. KTVKK m. 3’deki sit ve doğal sit tanımlarında bu kavramların unsurları açıklanmış, bu unsurlar nedeniyle bu yerlerin korunması gerekli alanlar olduğu belirtilmiştir. Bu yerlerin neden korunması gerektiğiye Yönetmeliklerde gösterilen ölçütlerle somutlaştırılmıştır. Bizce, sit kararının sebebi bir alanın korunması gerekliliğinden daha çok neden korunması gerekliliğidir ki bunu da sit ölçütlerinde kendini gösterir.

b. Sit ölçütleri

aa. Doğal sit ölçütleri

KTVKK’ya göre bir alanın doğal sit olarak belirlenebilmesi için jeolojik devirlere ait olma, ender bulunma, olağanüstü özelliklere sahip olma ölçütlerini¹⁹⁵ birlikte taşıması gerekir. Kanun’da olağanüstü özelliklere sahip olma, enderlik ölçütüne bağlanmıştır. Sayısal nitelik taşıyan enderlik ölçütü dışındaki diğer ölçütler hemen hemen hiçbir

¹⁹³ Bkz. Onar, s. 291.

¹⁹⁴ Bu konuda bkz. Günday, s. 156. İdari işlemlerin dayanağını oluşturan sebepler, soyut olarak kamu yararı anlayışına dayanır. Kamu yararı anlayışına dayanmayan bir sebep, idari işlemin sebebi olamaz. Bkz. bkz. Tan, İdare Hukuku, 927.

¹⁹⁵ “Doğal (tabii) sit”; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır (KTVKK.m.3/a-13).

bilimsel yön taşımayıp, sübjektiftir.¹⁹⁶ Oysa bir alanın doğal miras niteliği kazanması, o alanın kural dışı niteliklere sahip olma ve tehdit altında olma gibi iki temel niteliğe sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Dünya Mirası Sözleşmesi de ülkemizdeki doğal sitlerin belirlenmesinde bazı temel ölçütler vermektedir. Bu ölçütler arasında ülke düzeyinde özel bir öneme sahip olmak, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmak, olağandışı olmak, çeşitli bilim dalları açısından diğer alanlarda bulunmayan önemli özelliklere sahip olmak bulunmaktadır.¹⁹⁷ KTVKK saydığı ölçütlerin somutlaştırılmasını KATTY'ya bırakmıştır (m.6/1¹⁹⁸). KTVKK'da sayılan üç ölçüt, doğal sitlerin oldukça özellikli doğal alanlar olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Doğal sit ölçütlerini düzenleyen KATTY, doğal sit kategorilerinin ölçütlerini de ayrı ayrı düzenlemiştir. Kesin korunacak hassas alanların belirlenme ölçütlerine¹⁹⁹ bakıldığında, bu alanların KTVKK'nın

¹⁹⁶ Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 194; Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 282.

¹⁹⁷ Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 194.

¹⁹⁸ Doğal sit alanları aşağıdaki özelliklerden bir ya da birkaçını ihtiva eden alanlardır: a) ekosistem işlevlerini sürdürebilecek yeterli büyüklükte olan, b) tür, genetik, habitat ve ekosistem çeşitliliği açısından önemli biyolojik çeşitlilik değerlerine sahip, c) bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde nesli tehdit ve tehlike altında olan, dar yayılımlı veya endemik türleri barındıran veya bu türlerin yaşamlarının belirli bir dönemini geçirdikleri habitatları içeren, ç) tehdit altındaki ekosistemlerin veya yok olma tehlikesi altında bulunan türlerin korunması açısından bu türleri temsil etme kabiliyetine sahip, d) kaynak ve peyzaj bütünlüğünü sağlayan sosyal, kültürel ve rekreasyonel değere sahip, e) İnsan müdahalesinin olmadığı veya sınırlı müdahalenin olduğu doğal yapısını muhafaza edebilen, f) Tipik, doğal, nadir özellikler taşıyan, g) İçerdiği tür ya da habitatları diğer tür ya da habitatlara göre daha ilgi çekici olan, ğ) Hidrolojik-hidrojeolojik açıdan ekolojik önemi bulunan yer üstü ve yeraltı su kaynaklarına sahip, h) Göçmen kuş türlerine ait bir habitatı temsil eden, ı) Mevcut ve potansiyel habitat tiplerini içine alacak biçimde ekolojik rehabilitasyon veya ekolojik restorasyon çalışmaları ve ıslah yöntemleri ile yeniden kazanılabilen, i) Biyolojik çeşitliliğin uzun vadeli devamlılığını sağlayacak doğal süreçleri ve türleri muhafaza eden.

¹⁹⁹ Kesin korunacak hassas alanların aşağıdaki kriterlerden bir veya birkaçını içermesi aranmaktadır: a) Bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde olağanüstü ekosistemleri, türleri bulundururlar. b) Jeolojik, jeomorfolojik özellikleri korunmuştur. c) Genel olarak insan etkisi olmadan meydana gelmiştir. ç) İnsan faaliyetleri sonucu bozulma veya tahrip olma riski yüksektir. d) Alan kendine özgü koruma amaçlarına ters düşecek nitelikteki insan faaliyetlerini bünyesinde bulundurmaz. e) Ekolojik açıdan önemli yoğunlukta olması beklenen yerel türlerin büyük kısmını bünyesinde bulundurur. Doğal süreçler veya zamanla sınırlı müdahalelerle bu

doğal sit ölçütlerine en yakın doğal sit kategorisi olduğu görülüyor (m.7/2). Nitelikli doğal koruma alanları ölçütleri,²⁰⁰ bu doğal sit kategorisinin kesin korunacak hassas alanlar kadar olmasa da özgün ve doğal karakterini korumuş alanlar olduğunu gösteriyor (m.8). Doğal sitin en alt kategorisi olan sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları ölçütlerine²⁰¹ bakıldığında, bu yerlerin, alanın sürdürülebilir şekilde korunmasına uygun kullanımların gerçekleştirildiği, belli yoğunlukta peyzajı ile uyumlu insan yerleşimlerinin yer aldığı, göreceli olarak doğal alanlar olduğu söylenebilir (m.9/2). KTVKK'nın doğal sit tanımında sayılan üç ölçütün doğal sitlerin oldukça özellikli doğal alanlar olması gerektiğini ortaya koyması ile sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının tanımı ve özellikleri birlikte göz önüne alındığında, sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının düzenleyici işlemler olan Yönetmelik ve İlke Kararı

yoğunluklara dönüşebilme kabiliyetine sahiptir. f) Koruma amaçlarına ulaşmak için önemli ve sürekli müdahale istemeyen özellikleri vardır. g) Gerektiğinde ve mümkün olan durumlarda, alanın belirlenmiş koruma amaçlarına ulaşmasına yardımcı olacak arazi kullanımları ile çevrenmiştir. ğ) Basit müdahalelerle yönetilebilirlik özelliklerine sahiptir. h) Korunacak hedef tür veya türlerin üreme alanlarını ihtiva eder.

²⁰⁰ Nitelikli doğal koruma alanları aşağıdaki özelliklerden bir veya birkaçını içerir: a) Doğal karakterini korumuş, büyük memeliler dahil besin zinciri içerisinde av-avcı ilişkisini muhafaza eden, yerli bitki ve hayvan topluluklarını bulunduran, özgün ekosistem yapısına sahiptir. b) Modern yaşam ve önemli insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, kırsal yaşam özellikleri taşır. c) Doğal alanların ekolojik bütünlüğünü sağlar. ç) Aşırı derecede ve uygunsuz insan kullanımı ve mevcudiyetinden uzaktır. d) Yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve üreme gibi hayati ihtiyaçlarını temin edebileceği uygun yaşama şartlarını sağlar. e) Biyolojik çeşitliliği, ekolojik süreçleri, ekosistem hizmetlerini, ekolojik barınakları muhafaza eder ve iklim değişikliklerine tampon sağlar. f) Korunacak hedef tür veya türlerin yıl içerisinde dönemlerine bağlı yaptıkları göç ve yayılma alanlarını ve göç yollarını ihtiva eder. g) Peyzaj değeri yüksektir.

²⁰¹ Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları aşağıdaki özelliklerden bir veya birkaçını bünyesinde bulundurur: a) Peyzajı ile uyumlu insan yerleşimlerini içinde bulundurur. b) Doğal kaynak yönetim sistemleri ve ilgili kültürel değerleri, ekosistemleri ve habitatları içerir veya korunmasına katkı sağlar. c) İnsanlar ve doğa arasında dengeli ilişkilerin geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine katkıda bulunur. ç) Uygulanabilir durumlarda yerel halkın sosyal ve ekonomik kazançlarına katkı sağlar. d) Ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve kalkınmaya destek olur. e) Ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alarak doğal kaynakların sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanımına elverişli alanlardır.

ile doğal sit kapsamına alınması²⁰² nedeniyle Kanun'un çizdiği doğal sit çerçevesinin dışına çıkılıp çıkılmadığı da üzerinde durulmaya ve tartışılmaya değer bir konudur.²⁰³

Doğal sit belirleme kararlarının doğal çevrenin kamu yararına korunması amacıyla alınmış kararlar olması nedeniyle, doğal sit alanları içerisinde yer alan parseller tek başına değil; bir bütünün parçası olarak çevresiyle birlikte değerlendirilir.²⁰⁴ SANCAKDAR bu ilkeyi, doğal sit alanı sınırlarının belirlenmesinde "parsel ölçeğine değil, alan ölçeğine bakılması" ilkesi olarak adlandırmıştır.²⁰⁵ Parselin doğal sit tanımına uygun özellikler gösterip göstermediği incelenirken parseli içeren doğal sit alanı bir bütün olarak ele alınmalı, parselin doğal sit alanından çıkartılması halinde alanın ne şekilde etkileneceği somut olarak ortaya konmalıdır.²⁰⁶

Peki koruyucu önlem niteliğinde doğal sit kararı verilebilir mi? Danıştay, ayrıntılı çalışmalar sonuçlandırılincaya kadar yapılaşmayı ve doğa tahribatını önlemek amacıyla alanın tümünün koruyucu önlem olarak 1. derece doğal sit olarak belirlenmesini hukuka uygun bulmuştur.²⁰⁷ Burada bir alan, ölçütleri taşımamasına rağmen kalıcı olarak 1. Derece doğal sit olarak belirlenmemiş, ayrıntılı çalışmalar so-

²⁰² Üç kategoriden oluşan mevcut doğal sit sınıflandırmasında sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları üçüncü ve en alt kategoriyi oluşturmaktadır. Üç dereceden oluşan önceki doğal sit sınıflandırmasında ise en alttaki derece III. derece doğal sit alanlarıydı. Bununla beraber, KTVKYK'nın 28.6.1888 günlü ve 24 sayılı İlke Kararında doğal sitler iki dereceden oluşmaktaydı. Anılan ilke kararı için bkz. Umar/Çilingiroğlu, s. 54-55.

²⁰³ KTVKK'da herhangi bir düzenleme başlangıcı olmamasına rağmen doğal sit ve arkeolojik sitlerin düzenleyici işlemler ile üç alt kategori/derecede sınıflandırılmasının hukuka aykırı olduğunu savunmuştuk. Burada işaret ettiğimiz hukuksal sorun ise, düzenleyici işlemler ile sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının doğal sit kapsamına alınmasının KTVKK'nın çizdiği doğal sit çerçevesinin dışına çıkılması olup olmadığıdır.

²⁰⁴ Dnş. 14. D., T. 22.6.2011, E. 2011/5290, K. 2011/266, *Danıştay Dergisi*, S. 130, 2012, s. 52. Ayrıca bkz. Dnş. 14. D., T. 26.09.2012, E. 2012/4335, K. 2012/6049, *Danıştay Dergisi*, S. 132, 2013, s. 285-286.

²⁰⁵ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 575-577.

²⁰⁶ Bkz. Dnş. 6. D., 17.11.1999, E. 1998/5097, K. 1999/5793, Kazancı (E.T.: 14.07.2023). Aynı yönde bkz. Dnş. 6. D., T. 29.9.2020, E. 2019/9450, K. 2020/8311, Kazancı, (E.T.: 27.03.2023). Benzer yönde bkz. Dnş. 6. D., T. 28.10.2008, E. 2006/7285, K. 2008/7181, Kazancı, (E.T.: 14.07.2023).

²⁰⁷ Dnş. 6. D., T. 1.5.1995, E. 1994/4753, K. 1995/1817, Kazancı, (E.T.: 25.06.2022).

nunda derecelendirme yapılınca kadar önlem niteliğinde bu karar alınmıştır. Aslında bu çözüm yoluna başvurulmasının yasal düzenleme eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Zira şekil unsurunda, kültürel sitler yönünden tespit işleminin olası tescil işlemine kadar alanın tahribatının önlenmesi için sonuçlar doğurduğunu görmüştük. Salt sağlıksız kullanım ve yapılaşmanın önlenmesi amacıyla bir alanın kalıcı olarak doğal sit olarak belirlenmesi hukuka aykırıdır.²⁰⁸

bb. Kentsel sit ölçütleri

TKVSTTY’de kentsel sit ölçütleri seçimlik olarak, “korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi ya da geleneksel kentsel dokuyu bir bütün halinde yansıtmaları” biçiminde düzenlenmiştir (m. 4/1-ç).

Birinci ölçüt uyarınca tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi gerekir. Çokluk değeri olarak da ifade edilen yoğunluk, belli bir yapı türünün alandaki sayısı ile ilgilidir. Çok rastlanan bir kültür varlığı türü ya da yapı tekniği, tarihsel bir dönemin tipik ve başat ögesi olarak önem kazanır.²⁰⁹ Tarihi yerleşim, onu oluşturan bileşenlerin yoğun ve homojen olarak bulunduğu bölgelerdir.²¹⁰ Mimari bütünlüğe gelince, tarihi yerleşimlerde mimari yapıların oran ve boyutları bütüne uygun olup tüm bileşenler uyum içindedir. Tarihi yerleşimde yer alan binaların sergiledikleri mimarlık üslupları, mekân tasarımları, yapım teknikleri ve ahşap oymacılığı, duvar resmi gibi bezemelerin kalitesi yörenin mimari kimliğini ve bütünlüğünü ta-

²⁰⁸ Madran’a göre, “bir alanın doğal sit ilan edilmesi, her zaman onun, ülke ölçeğinde taşıması gereken üstün değerlerinden kaynaklanmamakta; tescil işlemi başka araçlarla durdurulamayan bir yapılaşma eylemine karşı kullanılan bir araç olmaktır. Bu ise, doğal sitlerin tespitindeki bilimselliği olumsuz biçimde etkilemektedir. Bu alanlar, nitelikleri ne olursa olsun, hızlı kentleşme ve ikinci konut olgusuna karşı bir kalkan olarak görülmekte, bu husus tespit ve sınıflandırmalarda aranması gerekli “nesnellik” ve “bilimsellik” yaklaşımlarına gölge düşürmektedir. Bkz. Madran, TKTVK ve Yargısal Denetim, s. 193. Sancakdar, “yapılaşma baskısını azaltma amacıyla doğal sit kararı alınıp alınamayacağı” olarak adlandırdığı bu sorunu amaç unsurunda ele almıştır. Sancakdar’ın belirttiği üzere, KTVKK’da sit alanları belirlenmesinde böyle bir ölçüt ve yetki verilmemiştir. Bir alanın sit olarak belirlenmesi ancak ve sadece o alanın sit niteliği ve ölçütlerini taşıması koşuluna bağlıdır. Bkz. Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 819 vd., 824.

²⁰⁹ Madran/Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, s. 71.

²¹⁰ Ahunbay, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, s. 121.

nımlar.²¹¹ Tarihsel bütünlükse, yapı topluluğunu oluşturan toplumun yerleşmiş gelenekleri, yaşam biçimleri ve inanışlarıyla ilgili bir değerdir.²¹² İnsanların, yerin ve zamanın birleşimi, tarihsel kentin benzersiz kimliğini oluşturur.²¹³

İkinci ölçüt uyarınca ise, tek yapıların geleneksel kentsel dokuyu bir bütün olarak yansıtmaları gerekir. Geleneksel konutlar bir arada oluşlarıyla daha çok önem kazanırlar.²¹⁴ Tarihsel değer olarak bakıldığında her biri aynı derecede önemli olmasa bile, bir araya geldiklerinde ait oldukları devre ilişkin özellikler ortaya koyan yapılar ve bunların birbirleriyle olan mekânsal ilişkilerinden doğan açık alanların oluşturduğu tüm bir doku, kentsel korumanın konusudur.²¹⁵ Tarihsel kentsel doku, yerleşik konut alanlarını bazen de geleneksel çarşısı içeren, çoğunlukla kentin merkezine yakın önemli bir parçasını oluşturur.²¹⁶ Sokaklar, meydanlar, çıkmaz sokaklar, avlu-yapı-sokak ilişkileri, ağaçlar tümüyle ele alınması gereken tarihi kent bütünü oluştururlar.²¹⁷ Bu yönüyle tarihsel doku yol, yol sınırı, boyutsal nitelik gibi tarihsel çevrenin özelliklerini ifade eder.²¹⁸

²¹¹ Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, s. 121, 116. Mimari mirasın değeri, yalnızca görünümünde değil; aynı zamanda zamanına özgü yapı teknolojisinin benzersiz bir ürünü olarak tüm bileşenlerinin bütünlüğündedir. Bkz. ICOMOS charter Principles for the analysis, conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage m.1/3.

²¹² Madran/Özgönül, *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, s. 72.

²¹³ Dennis Rodwell "Sustainable Urban Heritage vs Heritage Orthodoxy", In. Albert, MT., Bernecker, R., Cave, C., Prodan, A.C., Ripp, M. (eds), 50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility - Conflict & Reconciliation, Heritage Studies, Springer, 2022, (Sustainable Urban Heritage) Rodwell, Sustainable Urban Heritage, p. 131. Benzer yönde bkz. Tapan, s. 60.

²¹⁴ N. Gül Asatekin, *Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2004, s. 45; Sancakdar, *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, s.31

²¹⁵ Zuhul Ulusoy, "Kentsel Korumanın Fiziksel ve Toplumsal Boyutu", 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, İstanbul 1995, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, s. 96. Ayrıca bkz. Oktay Ekinci, "Korumada 'planlama' ilkeleri", Cumhuriyet, 21.02.2002, s. 13.

²¹⁶ A. Ayça Bilsel, S. Güven Bilsel, Işık Aksulu, "Kentsel Koruma Planlamasında Projelendirme Sürecinde Sorunlar", 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995, s. 66.

²¹⁷ Asatekin, *Kültür ve Doğa Varlıklarımız*, s. 47.

²¹⁸ Kuban, s. 98. Washington Tüzüğü'nde belirtildiği üzere, parsel ve sokaklar kent dokusunu tanımlar. Bkz. ICOMOS Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü) 1987, par.2/a.

Her iki ölçütte de bütün ve bütünlükten bahsedilmiştir. Her mimari ürün bir bütünün parçası olduğundan,²¹⁹ tarihsel kent de bir yapı oluşturur. Bu anlamıyla kentsel yapının en önemli özelliği, öğeleri arasındaki ilişkiler düzeniyle tanımlanan bir dizge oluşturmastır. Gestalt kuramına göre bütünün içindeki parçayla tek başına da var olan parça ayrı şeylerdir. Kentsel bütün içerdiği öğelerin toplamından farklı bir gerçeklik olarak öğelerin yığına indirgenemez. Bu yüzden korunması amaçlanan tarihsel kentte, koruma öznesi tek tek birim öğeler ya da öğeler yığını değil; bütünün tanımladığı dizgedir.²²⁰

cc. Arkeolojik sit ölçütleri

Arkeolojik sit ölçütleri, TKVSTTY’de arkeolojik sit ve dereceleri için ayrı ayrı düzenlenmiştir (m.4). Bir alanın arkeolojik sit olarak belirlenebilmesi için yazılı bilgilere, sathi kalıntılara veya bilimsel araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılardan yeterli niteliklere sahip olması gerekir. Bu ölçüt bir alanın arkeolojik sit olarak belirlenebilmesi için aranan genel ölçüttür. Alanın derecelendirmesi belirlenirken, a) Birinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması; b) İkinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması; c) Üçüncü Derece Arkeolojik Sitlerde; ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve

²¹⁹ Asatekin, Kültür ve Doğa Varlıklarımız, s. 44.

²²⁰ Köksal, s. 74.

bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olması aranmaktadır.

Arkeolojik sit dereceleri ölçütlerinden görüldüğü üzere, I. ve II. derece arkeolojik sit ile III. derece arkeolojik sit arasında alanda kalıntı ve buluntuya ulaşıp ulaşılmaması şeklinde önemli bir ayrım vardır. Bir alanın III. derece arkeolojik sit olarak belirlenebilmesi için bilimsel olarak arkeolojik eser barındırma potansiyeli taşıması yeterlidir. Ancak bu ölçüt I. ya da II. derece arkeolojik sit belirlemesine gerekçe yapılamaz. Bir başka deyişle, gözle görülür kalıntı/buluntu bulunmayan bir alanın I. ya da II. derece arkeolojik sit olarak belirlenmesi hukuka aykırıdır.²²¹ Kalıntı ve buluntulara ulaşılması durumunda arkeolojik sitin I. derece mi yoksa II. derece mi olacağı ise ulaşılan arkeolojik eserlerin yoğunluğu ile yerleşim nedeniyle doku bozulması olup olmadığına göre belirlenecektir.

Taşınmazın arkeolojik sit özelliği taşıyıp taşımadığının ve sit derecesinin tespiti yönünden uzman bilirkişi kurulu oluşturmak suretiyle keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle hukuki uyumsuzluğun çözümlenmesi gerekli olmakla birlikte²²², arkeolojik sit dereceleri ölçütleri TKVSTTY’de objektif bir hukuk kuralı olarak düzenlendiğinden, bilirkişi raporunda hatalı bir kanaate ve sonuca varılıp varılmadığı

²²¹ “Bilirkişi ek raporunda parselin her ne kadar toprak altında arkeolojik eser barındırma potansiyeli taşısa da gözle görülür somut kalıntı olmaması nedeniyle sit kararının kaldırılabilmesi veya kısmen koruma sağlanması adına parselin sit derecesinin düşürülüp 3. derece arkeolojik sit alanı ilan edilebileceği yönünde görüş bildirilmesi üzerine, ... dava konusu parselin de içinde bulunduğu alanın I. derece arkeolojik sit alanı özellikleri göstermediği sonucuna ulaşıldığından, dava konusu işlemde hukuka uyarlık görülmemiştir”. Bkz. Dnş. 6. D., T. 5.2.2020, E:2019/8611, K:2020/1114, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024).

²²² Dnş. 6. D., T. 25.11.2020, E:2020/4450, K:2020/11501, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024). Bununla beraber, aynı adadaki diğer taşınmazlar hakkında açılmış arkeolojik sit kararı iptal davaları olması durumunda anılan davalarda anılan raporlar görülmekte olan davada da değerlendirilebilecek bilirkişi raporu alınmasına ihtiyaç bulunmayabilecektir. Bkz. Dnş. 6. D., T. 5.2.2020, E:2019/8611, K:2020/1114, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024). Bilirkişi heyetinde arkeolog bilirkişilere yer verilmesi gerekir. Danıştay, keşif ve bilirkişi incelemesinde yer alacak bilirkişi heyetinde arkeolog bilirkişilere yer verilmesi gerekirken bilirkişi heyetinin iki sanat tarihçisi ve bir şehir bölge plancısından oluşturulduğundan, karara esas alınabilecek nitelikte olmayan bu bilirkişi raporuna dayanılarak verilen İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulmamıştır. Bkz. T. 5.2.2020, E:2019/7991, K:2020/1115, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024).

özellikle III. derece arkeolojik sitler yönünden Mahkemece değerlendirilebilecek bir husus olup Mahkemenin mutlaka bilirkişi raporundaki kanaate dayalı bir karar vermesi gerekmemektedir.²²³

III. derece arkeolojik sitlere ayrı bir vurgu yapmak gerekmektedir. Yukarıda TKVSTTY m. 4 hükmünden gördüğümüz üzere, bir alanın III. derece arkeolojik sit ölçütünü taşıyabilmesi için seçimlik iki ölçütten en az birine sahip olması gerekir. Bunlardan birincisi kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan bir alan olmasıdır. Bu olasılıktan bahsedebilmenin ise bazı dayanakları olması gerekir. Bu dayanaklar ender rastlanılan buluntular ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlardır. İkinci ölçüt ise alanın I. ve II. Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olmasıdır.

Bir alan, ölçütlerini karşılaması durumunda ya ilk elden ya da Mahkemece I. yahut II. derece arkeolojik sit kararının iptal edilmesinden sonra III. derece arkeolojik sit olarak belirlenebilir. Bir başka deyişle, gözle görülür, somut kalıntı bulunmaması nedeniyle I. ya da II. derece arkeolojik sit olarak belirlenemeyen bir alan otomatik olarak III. derece arkeolojik sit olarak da belirlenmemelidir. III. derece arkeolojik sitler kesin yapılaşma yasağına tabi olmayan, inşaat izni verilebilen

²²³ Yukarıda değindiğimiz Danıştay kararıyla (E:2019/8611, K:2020/1114) kararı bozulan Mahkeme, dava konusu taşınmazın içinde bulunduğu alanın I. derece arkeolojik sit alanı özelliklerini gösterdiği ve sit kararının devamında kültürel ve bilimsel açıdan kamu yararı bulunduğu kanaatine varılan bilirkişi raporu doğrultusunda sit kararının (I. derece arkeolojik sit) iptali istemiyle açılan davanın reddine karar vermiştir. Danıştay ise aynı alanda bulunan taşınmazlar ile ilgili ve yine dava konusu işlemin iptali istemiyle açılan diğer davalarda söz konusu bilirkişi ek raporları doğrultusunda verilen iptal kararlarının onandığını, bu davaların dava konusu parsel ile aynı adadaki taşınmazlar hakkında açılmış olması sebebiyle, bakılmakta olan davada yeniden bilirkişi raporu alınmasına ihtiyaç bulunmadığını belirterek dava konusu parselin de içinde bulunduğu alanın I. derece arkeolojik sit alanı özellikleri göstermediği sonucuna ulaşıldığından, dava konusu işlemde hukuka uyarlık görmemiş ve bozma kararı vermiştir. Mahkemenin davanın reddi kararına dayanak aldığı bilirkişi raporunda, gözle görülür somut kalıntı olmamasına rağmen hatalı olarak alanın I. derece arkeolojik sit özelliği gösterdiği kanaatine varılmıştır. Arkeolojik sit dereceleri ölçütleri TKVSTTY’de objektif bir hukuk kuralı olarak düzenlendiğinden, İdare Mahkemesi hatalı bilirkişi raporunu karara esas almak yerine dava konusu I. derece arkeolojik sit kararının iptaline karar verebilirdi.

alanlardır. Bununla beraber, 5.11.1999 günlü ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararında III. derece arkeolojik sitlerle ilgili, korumanın sağlanmasına yönelik, Bölge Kurulunun yeniden alacağı bir kararla alanın derecesinin I. ya da II. derece arkeolojik sit olarak belirlenmesini sağlayabilecek şu hüküm bulunmaktadır: “Bu alanlarda Belediyesince veya Valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarına ilişkin raporun, kültür varlığının bulunması halinde varsa kazı başkanının görüşleri ile birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçebileceğine ...”

I. ve II. derece ile III. derece arkeolojik sitler arasında alanda gözle görülür kalıntı olup olmaması şeklindeki ayrım ile III. derece arkeolojik sitlerde inşaat izni verilmesinden önce sondaj kazısı gerçekleştirilmesi zorunluluğu birlikte değerlendirildiğinde, gözle görülür kalıntı olmayan bir alanın kesin inşaat yasağı getiren I. ve II. derece arkeolojik sit olarak belirlenmemesi mülkiyet hakkının kısıtlanmaması bakımından önemlidir. Kaldı ki, alanın III. derece arkeolojik sit olarak belirlenmesi durumunda inşaat izni verilmesinden önce sondaj kazısı gerçekleştirileceğinden, yerin altında gözle görülmeyen arkeolojik eserlerin açığa çıkarılması ve korunmasının sağlanması yönünden bir olumsuzluk olmayacaktır. Böylece, III. derece arkeolojik sit statüsü ve bunların korunması ve kullanılmasına ilişkin getirilen hukuki rejim, mülkiyet hakkından kaynaklı hakların kullanımına izin verebilmesi ile bu iznin verilmesinden önceki kazı sonucuna göre alanın sit statüsünün I. ya da II. dereceye geçişini sağlayabilmesi itibariyle, korumada beliren kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasındaki makul ve adil dengenin sağlanması yönünden bizce önem arz etmektedir.

Bazı örneklerde parsel bazında arkeolojik sit kararları alınmış olabilir. Böyle bir durumun yaşandığı uyumsuzlukta, mezar ve duvar kalıntılarının ortaya çıkarılması üzerine ilgili parsel I. derece arkeolojik sit olarak; yan yana, ard arda bulunan bazı parseller ise daha sonra III. derece arkeolojik sit olarak belirlenmiştir. Diğer yandan, bazı parsellerle ilişkin kazı ve tespit çalışmaları da sürdürülmüştür. Alınan bilirkişi raporunda, alanın I. derece arkeolojik sit alanı olarak ilanı için gerekli ve yeterli koşulların olduğu, müze tarafından yapılan kazıların yetersiz olduğu, alanda daha geniş kapsamlı bir kazı çalışması yapılması

gerektiği belirtilmiştir. Alana yönelik bir başka bilirkişi raporunda ise, kalıntıların bir parselden diğerine devam etmesine rağmen kurulca alanın parsel bazında incelenerek, farklı zamanlarda farklı arkeolojik sit derecelendirmesine tabi tutulmasının bir tezat oluşturduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Danıştay ise, farklı zamanlarda Kurul Kararlarına konu olan yapı adası için parsel bazında hazırlanan her iki bilirkişi raporunun ışığında, alana bütüncül bir yaklaşımla bakılması, parsel bazında bir değerlendirme yapılması yerine, tüm alan göz önüne alınarak bir tespit yapılarak yeni bir heyetle yaptırılacak keşif ve bilirkişi incelemesi neticesinde bir karar verilmesi gerektiğinden, İdare Mahkemesi kararında hukuka uyarlık görmemiştir. Bizce, parsel bazlı değerlendirme yerine alana bütüncül bir yaklaşımla bakılması gerekmele birlikte, en az bunun kadar önemli olan husus da geniş kapsamlı sondaj ve kazı çalışması yapılması gerekliliğidir. Öyleyse araştırma, sondaj ve kazı, alana bütüncül yaklaşımın tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmelidir. Bu cümleden, arkeolojik kalıntılara ulaşılması üzerine I. derece arkeolojik sit olarak belirlenen parsel bitişik parsellerde de bu kalıntıların devam ettiği varsayılsa hatta bu varsayım kesinlik derecesine yakın bile olsa, kalıntılar ortaya çıkarılmadıkça söz konusu parsellerin en fazla III. derece arkeolojik sit olarak belirlenebilmesi gerekir. Bu parseller de I. derece yahut II. derece arkeolojik sit olarak belirlenmek isteniyorsa kazı çalışması yapıp kalıntıların ortaya çıkarılması gerekir. Aksi takdirde parsel III. derece arkeolojik sit kapsamına alınarak inşaat izni verilmesinden önce koruma adına sondaj kazısı şartına tabi tutulacak; sonuca göre gerekirse parselin sit statüsü yeniden değerlendirilecek ve inşaat izni sonuca bağlanacaktır.

Peki gözle görülür kalıntıların yüzeysel nitelikte olması durumunda arkeolojik sit derecesi belirlemesi nasıl yapılmalıdır? Danıştay'a göre, yüzeysel kalıntılara istinaden sit derecesinin tespit edilmesi hukuka aykırıdır.²²⁴ Danıştay başka bir kararında da höyüğün alt kat-

²²⁴ Danıştay bir uyuşmazlıkta, sit derecesinin, 2. derece arkeolojik sitten 3. derece arkeolojik site düşürülmesi istemiyle davacı tarafından yapılan başvuru ile söz konusu taşınmazın sit sınırları dışına çıkarılmasına esas olmak üzere, masrafları kendisince karşılanmak üzere, ilgili Müze Müdürlüğü denetiminde arkeolojik sondaj yapılması istemiyle yapılan başvurunun reddine dair Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararının iptali istemiyle açılmış davanın reddine ilişkin İdare Mahkemesi kararının temyiz incelemesinde 2863 sayılı Kanun'un "Araş-

manlarına ilişkin gerekli araştırmalar yapılmadan salt en üst katmanın bozulduğundan bahisle II. derece arkeolojik sit kararının iptaline karar verilmesini hukuka aykırı bulmuştur.²²⁵

dd. Kentsel arkeolojik sit ölçütleri

Bir alanın kentsel arkeolojik sit olarak belirlenmesinde arkeolojik alanlarla günümüzde sosyal yaşamın devam ettiği geleneksel kentsel dokunun bir arada bulunması hususu göz önünde bulundurulur (TKVSTTY m. 4).

ee. Tarihi sit ölçütleri

Bir alanın tarihi sit olarak belirlenmesinde yazılı bilgi-belgeler ve bilimsel araştırmalar sonucunda ulusal tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması göz önünde bulundurulur (TKVSTTY m. 4).

tırma, sondaj ve kazı izni" kenar başlıklı 35'nci maddesi ve 36'ncı maddesi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik'teki sondaj ve kazı tanımına değinerek ve "Uyuşmazlıkta, davacının talebinin, maliki olduğu taşınmazın sit derecesinin yeniden değerlendirilmesine esas olmak ve masrafları kendisince karşılanmak üzere, yeraltında bulunma ihtimali olduğu belirtilen kültür varlıklarının ortaya çıkarılması için ilgili Müze Müdürlüğü denetiminde sondaj yapılmasından ibaret olduğu; sondaj ve kazının ise, yukarıda yer verilen mevzuat hükümleri uyarınca, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının ortaya çıkarılması için başvurulması öngörülen bilimsel metodlardan biri olduğu dikkate alındığında; idare tarafından, dava konusu işlemlerle, herhangi bir neden de gösterilmeksizin, söz konusu yönteme başvurulması isteminin reddedilerek, yüzeysel kalıntılara istinaden dava konusu taşınmazın sit derecesinin tespit edilmesinde hukuka uyarlık; aksi yöndeki İdare Mahkemesi kararında ise, hukuki isabet görülmemiştir" değerlendirmesiyle bozma kararı vermiştir. Bkz. Dnş. 14. D., T. 22.03.2018, E: 2015/8043, K:2018/838, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024).

²²⁵ Danıştay, değişik uygarlıklara ait yerleşimlerin zamanla üst üste yığılması ile topraktan oluşan yassı büyük tepelikler olarak eski çağlardan günümüze kadarki yaşamlar ve uygarlıklar hakkında bilgi edinilmesini sağlayan yerleşimlerden olan höyüklerin tahribatının önüne geçmek yerine tahribatların varlığından hareketle diğer katmanlara ulaşmayı engelleyecek kararlar alınmasının arkeolojik sit özelliği taşıyan alanların bu özelliklerini yitirmesi sonucunu doğuracağı, tarihi ve kültürel değerlerin de korunmamasını beraberinde getireceği değerlendirmesiyle, höyüğün alt katmanlarına ilişkin gerekli inceleme ve değerlendirme yapılmadan salt en üst katmanın iskan nedeniyle bozulduğundan bahisle alanın II. derece arkeolojik sit olarak tesciline ilişkin işlemin iptaline karar verilmesinde hukuki uyarlık görmemiştir. Bkz. Dnş. 6. D., T. 27.05.2005, E:2003/6185, K:2005/3132, Hukuktürk, (E.T.: 6.11.2024).

4. Konu

İdari işlemin konusu işlemin doğurduğu hukuki sonuç, meydana getirdiği hükümdür.²²⁶ Sit kararı, sınırları belirlenmiş bir alanın sit statüsüne alınması sonucunu doğurur. Sit kararıyla birlikte artık alan sit statüsüne tabi olacağından, imar mevzuatından önce koruma mevzuatındaki özel kuralların uygulanması sayesinde alanın silüetine katılacak yeni yapılaşmaların yükseklik, malzeme, renk ve boyut açısından çevreye uyumluluğu denetim altına alınır.²²⁷ Sit kararı, planlamanın doğal akışı içerisinde korunamayacak değerlerin yitirmeye başlanması tehlikesinin önüne geçilmesini sağlar. Sit kararı, bir anlamda o alanda koruma adına yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere o alana özel bir statü kazandırmak ve planlamasında da özel bir amaç belirlemektir.²²⁸

Sit kararının konusu, sınırları belirli bir alan üzerinde kamusal bir korumanın doğmasının sağlanmasıdır.²²⁹ Bu kamusal (sit) koruma, bir silsile içerisinde çeşitli koruma ve planlama araçlarıyla gerçekleştirilir. Bu koruma ve planlama araçları, yani sit kararının doğuracağı hüküm ve sonuçlar KTVKK m. 17’de düzenlenmiştir. Sit kararının hüküm ve sonuçlarını üçüncü bölümde göreceğiz.

5. Amaç

KTVKK’daki sit tanımında kamu yararının ne şekilde gerçekleşeceği belirtilerek özel amaç belirlenmiştir. Bu özel amaç, sit alanlarının korunması gerekliliğidir²³⁰. Daha uzun bir ifadeyle, sit alanının korunmasındaki kamu yararı; alanın görsel bütünlüğüyle beraber ele alınarak tarih öncesinden günümüze gelen medeniyetlerin yaşadıkları çağın sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan kent veya kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak görüldüğü ve önemli tari-

²²⁶ Onar, s. 311; Özay, *Günüşiğinde Yönetim*, s. 497; Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 1045.

²²⁷ Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, s. 126, 125.

²²⁸ Elif Örnek Özden, Zekai Görgülü, “Planlama – Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi”, *MEGARON*, İstanbul 2006, C. 1, S. 4, s. 243.

²²⁹ Bkz. Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 819.

²³⁰ Sit alanlarının korunmasında kamu yararı vardır. Bkz. Mumcu, *EEH* 1971, s. 51; Umar Çilingiroğlu, s. 48; Berk, s. 203; Dnş. 6. D., T. 27.04.2021, E. 2019/20224, K. 2021/6204, <https://karararama.danistay.gov.tr>, (E.T.: 26.03.2022).

hi hadiselerin cereyan ettiği yerleri veya çevre, ekoloji veya jeoloji gibi bilim dallarında uzmanlaşan kişiler tarafından alanın tabiat güzelliğinin korunması gerekliliğidir.²³¹

Sit kararının özel amacı, alanın sit statüsüne geçirilerek koruma altına alınması olmakla birlikte bu özel amacın bir sebebi olması lazımdır ki bu da işlemin sebep unsurudur. Sit kararının sebep unsurunun objektif yönüyle sit belirleme ölçütleridir. Ancak sit ölçütlerini taşıması durumunda bir alanın sit statüsüne alınarak korunması gerekliliğinden bahsedilebilir. Bu nedenle, ölçütlerini taşıyamamasına rağmen salt yapılaşmanın önlenmesi amacıyla bir alanın doğal sit olarak belirlenmesi sebep ve amaç unsurları yönünden hukuka aykırıdır. Sonuç olarak sitler, tarihsel, bilimsel ve benzeri yönlerden taşıdığı özellikler nedeniyle bütün olarak korunmasında kamu yararı bulunan toprak parçalarıdır.²³²

C. Sit Kararının Hukuki Niteliği

Maddi yönden düzenleyici işlem/birel işlem ayrımı basit olmasına karşılık, idari işlemlerin tümünün nitelendirilmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu iki işlem türü arasında biri diğerine göre genelliğe veya bireliliğe yaklaşan işlemler bulunmaktadır ki giderek bunları düzenleyici ya da birel işlemler olarak ayırımsamak mümkün olmaz.²³³ Sit kararının bazı yönleri de genel düzenleyici işlem bazı yönleriye birel işlem özellikleri taşımaktadır.²³⁴

Sit kararı genel, sürekli, nesnel, bir defa uygulanmakla tükenmeyen bir işlemdir. Genel etkili ve nesnel olduğundan alandaki her nesneye (parsele) aynı şekilde uygulanır. Uygulanmakla tükenmez ve sürekli olduğu için uygulaması ancak kararın değiştirilmesi ya da kaldırılmasıyla son bulur. Bunlar sit kararının düzenleyici işleme benzeyen yönleridir.²³⁵

Şahsi tebliğleri mümkün kılamayacak kadar çok kimseleri ilgilendiren işlemlerin, kısaca genel nitelikli işlemlerin tebliği gerekmez; yayım

²³¹ Dnş. 6. D., T. 25.05.2021, E. 2017/5369, K. 2021/6750; Dnş. 6. D., T. 16.06.2021, E. 2019/11484, K. 2021/8418, <https://karararama.danistay.gov.tr>, (E.T.: 26.03.2022).

²³² Umar/Çilingiroğlu, s. 48; Berk, s. 203.

²³³ Erkut, İdari İşlemin Kimliği, s. 68.

²³⁴ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 688; Özkaya Özlüer, Sit Alanlarının Planlanması, s. 156.

²³⁵ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 688.

veya ilanları öngörülmüştür.²³⁶ Kural olarak birel işlemler yazılı bildirim (tebliğ); düzenleyici işlemler ise yayımlanır veya ilan edilirler.²³⁷ Sit kararlarının duyurulmasıysa düzenleyici işlemler gibidir. Sit kararları maliklere tebliğ edilmeyerek Resmî Gazete’de yayımlanmakta ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle duyurulmaktadır (KTVKK m. 7/7).

Sit kararı sınırları belirli bir alanı sit statüsüne aldığından soyut değil, giderek somut, birel koşul nitelik gösterir.²³⁸ Bununla beraber, genel ve soyut ile birel ve somut arasındaki sınır yalnızca işlemin yöneldiği öznenin sayısal olarak belli olup olmamasıyla belirlenemez. İşlemin sayıları belli ya da belirlenebilir öznelerle yönelik olup olmaması yanında düzenleme alanının kapalı ya da açık ve genişletilebilir nitelikte olup olmadığının da önemi vardır.²³⁹ Sit kararıyla belirlenen sit sınırı, yani sit kapsamına alınacak parsel sayısı yapılacak irdelemeler sonucunda hem genişletilebilir hem de daraltılabilir. Diğer yandan sit sınırı aynı kalmakla birlikte, arkeolojik ve doğal sit içindeki bazı parsellerde derece/kategori değişikliğine de gidilebilir. İşte bu açıklık ya da değiştirilebilirlik bizce sit kararını yeniden genelliğe yaklaştırmaktadır. *ULUSOY*’a göre, düzenleyici işlemler için belirleyici olan soyutluk değil genellik olup işlem somut da olsa genel kural koyucu özellik taşıyorsa düzenleyici işlem olarak kabul edilmelidir.²⁴⁰ Bununla beraber görülmektedir ki, aslında sit kararının yöneldiği özne tam olarak belirlenebilir de değildir.

Statülerin her biri genel, kişilik dışı, sürekli hukuksal durumlardır. Statülerin genel hukuksal durumlar olmaları, onları yaratan işlemlerin de genel (nesnel) olmalarını gerektirir.²⁴¹ Sit de nesneye ilişkin statüdür. Sınırları belirli bir alanı önceden belirlenmiş bir hukuki statüye aldığı için sit kararının koşul işlem olduğu ile sürülmüştür.²⁴² Yürürlüğe

²³⁶ Özyörük, s. 201.

²³⁷ Bu genel kuralın istisnaları da yok değildir. Bazı birel koşul işlemlerin Resmî Gazete’de yayımlanması öngörülmüş olabilir. Bkz. Özyörük, s. 201.

²³⁸ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 688; Özkaya Özlüer, *Sit Alanlarının Planlanması*, s. 156.

²³⁹ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Seçkin*, Ankara 2017, s. 402.

²⁴⁰ Ali D. Ulusoy, *Türk İdare Hukuku, Gözden geçirilmiş 6. baskı, Yetkin Yayınları*, Ankara 2023, s. 303.

²⁴¹ Derbil, s. 17; Özay, *Günüşiğinde Yönetim*, s. 424.

²⁴² Özkaya Özlüer, *Sit Alanlarının Planlanması*, s. 160.

giren düzenleyici işlemlerin etkileri ancak birel işlemlerle gerçekleştirilebilir.²⁴³ Bir öznenin önceden düzenlenmiş bir statüye alınması da birel koşul işlemle olur.²⁴⁴ Bu yönüyle sit kararı koşul işleme benzer.

Sit kararının düzenleyici işleme benzeyen yönleri bir bütün olarak göz ardı edilemeyeceğinden ki bizce aslında işlemde ağır basan yön de budur, sit kararının birel koşul işlem olduğu görüşüne katılmıyoruz. Bizim de katıldığımız görüşe göre, sit kararı birel koşul işlem yönü de olmakla birlikte düzenleyici işlem yönü ağır basan karma işlemdir.²⁴⁵ Peki sit kararı karma işlemse, aynı zamanda genel karar mıdır? Genel kararın süreli ve uygulanmakla tükenme özelliği göz ardı edilmeyecekse, sürekli ve uygulanmakla tükenmeyen sit kararını genel karar saymamak gerekir.²⁴⁶ Birel işlemlerin aksine düzenleyici işlemler kazanılmış hak yaratmazlar.²⁴⁷ Sit kararları hak yaratıcı nitelikte olmayıp yükümlendirici işlemlerdir.²⁴⁸ Düzenleyici işlemler her zaman kaldırılabilir.²⁴⁹ Sit kararları da her zaman değiştirilebilir ya da kaldırılabilir.²⁵⁰ Danıştay, sit kararının genel düzenleyici işlem olduğu görüşündedir.²⁵¹

²⁴³ Özyörük, s. 35-36; Özay, *Günüşğinde Yönetim*, s. 433-434.

²⁴⁴ Onar, s. 340; Derbil, s. 25; Özyörük, s. 36.

²⁴⁵ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 688. Gözler'e göre de sit kararı ne birel ne de düzenleyici nitelikte olan bir ara işlemdir. Bkz. Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 774. İçeriğinde hem genel hem de birel nitelikler barındıran işlemleri Özay karma işlemler, Gözler ise ara işlemler olarak adlandırmıştır. Bkz. Özay, *Günüşğinde Yönetim*, s. 423; Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 773. Karmaşık tasarruf hk. Ayrıca bkz. Derbil, s. 28.

²⁴⁶ Aksi yönde bkz. Hayrettin Yıldız, *Sırrı Düğün*, "Genel Kararların Hukuki Rejimi", *TAAD*, Ankara 2020, S.42, s. 31, 34. Bir başka koruma alanı statüsü olan su koruma alanları tayin ve tespitinin de genel karar olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 406.

²⁴⁷ Turgut Tan, *İdari İşlemin Geri Alınması*, Aristo, İstanbul 2020, (Geri Alma), s. 94-95; Gözler, *İdare Hukuku I*, s. 771.

²⁴⁸ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 689.

²⁴⁹ Tan, *Geri Alma*, s. 61.

²⁵⁰ Bir alan sit olarak belirlenirken sit bütünlüğü bakımından bazı parseller sit sınırlarına alınması gerekirken alınmamış ya da bazı parseller sit sınırları içerisinde olmaması gerekirken sit sınırı içine alınmış olabilir. Yahut örneğin doğal sit ile arkeolojik sitede sınırları geniş bir alan sit olarak belirlenirken alandaki bazı yerlerin derece/kategorileri yanlış belirlenmiş olabilir. Yargısal iptal yanında sit kararı almaya yetkili makam da her zaman yeniden değerlendirme (irdeleme) sonucu sınırlarda ya da derecelerde değişikliğe giderek bazı parseller yönünden sit kararını kaldırabilir ya da sit sınırını genişletebilir.

²⁵¹ Bu görüşe dolaylı ve örtülü olarak ulaşıyoruz: "... koruma kurulunun parsel ölçüğünde aldığı kararlarla daha büyük alanları kapsayan düzenleyici nitelikteki

III. SİT KARARININ DUYURULMASI VE HUKUKİ SONUÇLARI

A. Sit Kararının Duyurulması

Yetkili merciinin kabul ve imzasıyla idari işlemin esaslı unsuru irade açığa vurulmuş ve işlem tamamlanmış olur.²⁵² İdari işlemin ilgililerine uygulanarak haklarında hüküm ve sonuç doğurabilmesi içinse duyurulmaları gerekir.²⁵³ Bu özellikle yükümlendirici işlemlerde mutlaklıdır.²⁵⁴ Sit kararları hem Resmî Gazete’de yayımlanmakta hem de Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle duyurulmaktadır (KTVKK.m.7/7). İşlemin KTVKK.m.17’deki hukuki sonuç ve etkileri yayım ve ilanla²⁵⁵ başlar.

B. İlan İşleminin Hukuki Niteliği

İdari işlemin duyurulma usulleri şeklin (usul) ve işlemin tamamlanmasının koşulu değildir,²⁵⁶ meğer ki aksi şekil şartı olarak öngörülmüş olsun.²⁵⁷ Bunun bir örneği imar planları olup bir ay süreyle ilan,

kararlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadığı” Bkz. Dnş. 6. D., T. 8.5.1998, E:1997/4028, K:1998/2403. “İlgililer bakımından sürekli, nesnel ve genel sonuçlar doğuran ve bu haliyle düzenleyici işlem niteliğindeki ‘Sırtlandığı Halep Çamı Tabiatı Koruma Alanı’ belirleme işlemiyle bu alanın sınırlarının belirtilmesine ilişkin işlemler ...”. Bkz. Dnş. 10. D., T. 31.5.2021, E:2019/12804, K:2021/2814. “Genel düzenleyici işlem niteliğindeki Yumurtalık Lagünü’nün tabiatı koruma alanı”. Bkz. Dnş. 10. D., T. 17.2.2014, E:2009/1713, K:2014/895. Danıştay, sit kararının ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlem niteliği taşımadığını belirterek sit kararını düzenleyici işlem olarak gördüğünü örtülü olarak ortaya koymaktadır. Bkz. Dnş. 6. D., T. 14.12.2022, E:2022/5737, K:2022/11387. Kararlar için bkz. Kazancı, (E.T.: 29.02.2024).

²⁵² Özyörük, s. 201; Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 411.

²⁵³ Güneş, s. 183; Özyörük, s. 201; Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 411.

²⁵⁴ Tekin Akıllıoğlu, “Yönetmelik İşlemlerde Yürürlüğe Giriş Sorunu”, *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1979, C. 12, S. 2, (Yürürlüğe Giriş), s. 34; Cihan Kanlıgöz, “İdari İşlemlerde Yazılı Bildirim”, *AÜHFD*, Ankara 1988, C. 40, S. 1, s. 175.

²⁵⁵ İlan duyuru, açıkça duyurma demektir. Bkz. <https://sozluk.gov.tr>, (E.T.: 08.06.2024).

²⁵⁶ Onar, s. 310-311; Güneş, s. 95; Özyörük, s. 201-215; Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 410-411; Gözübüyük/Dinçer, s. 12; Güran, s. 1279; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 952; Aksi yönde bkz. Sarıca, s. 86; Akıllıoğlu, Yürürlüğe Giriş, s. 44.

²⁵⁷ Onar, s. 310-311. Aslında idari işlemlerin tamamlanma anı konusunda “imza kuramı” ve “yayın ve bildirim kuramı” olarak iki kuram vardır. İki kuram da idari işlemin ilgililerine ancak yazılı bildirim ya da yayımdan sonra uygulanabileceğini kabul eder. İki kuram arasındaki ayrışma ise işlemin tamamlanma anıdır. Ya-

işlemin kesinleştirilmesinin koşuludur (İmar Kanunu (İK) m. 8).²⁵⁸ Bir diğer örnekse, özel çevre koruma bölgesi (ÖÇKB) tescil işlemidir.²⁵⁹

Yürürlüğe girme olayına uygulanır duruma gelmek anlamını yüklediğimizden,²⁶⁰ idari işlemlerin kabul ve imza edilmekle değil, ilgililerine duyurulmakla yürürlüğe girdiğini savunuyoruz.²⁶¹ Görülüyor ki, yürürlüğe girmek işlemin ilgililerine duyurulması sonucu onlara karşı ileri sürülebilir, uygulanabilir hale gelmesidir.²⁶² İdari işlemin kabul ve imza edilmesiyle idareyi bağlar hale gelmesi, bu yürürlüğü önceleyen öncü bir yürürlük değildir.²⁶³

yın ve bildirim kuramında işlemin duyurulma yolları onun tamamlanma sürecinin (usulün) bir parçasıyken, imza kuramında işlem imza edilmekle tamam olur. İki kuramın bir diğer ayrıldığı yönse yürürlüğe girme olayına yüklenen anlamdır. Yayın ve bildirim kuramında işlem duyurma ile yürürlüğe girmekte ve uygulanmaya başlamakta, imza kuramında işlem imza anından başlayarak yürürlüğe girer ancak ilgililerine açıklandıktan sonra uygulanır. Akıllıoğlu, Yürürlüğe Giriş, s. 33-36.

²⁵⁸ AYM., T. 11.12.1986, E:1985/11, 1986/29, R.G.: 18/4/1987 - 19435; Dnş. 6. D., T. 11.3.2013, E:2010/9414, K:2013/1524, Kazancı, (E.T.: 08.06.2024). İK.m.8'de belediye sınırları içinde kalan yerler için belediye meclisleri, belediye ve mücavir alan dışında kalan yerler için valiliklerce onaylanan planlara karşı bir aylık ilan süresi içinde itiraz olunabileceği ve belediye meclisi ve valiliklerin itirazları on beş gün içinde kesin karara bağlayacakları hükmüne yer verilmiştir. Yargısal kararların bazılarında bir ay süreyle ilan edilmeyerek kesinleştirilmeyen imar planının İYUK.m.14 bağlamında idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir işlem olmadığı belirtilmiştir. Bkz. AYM., T. 11.12.1986, E:1985/11, 1986/29, R.G.: 18/4/1987 - 19435; AYM., T. 9.6.2011, E:2008/87, K:2011/95, R.G.: 28.12.2011 - 28156; Dnş.1. D., T. 17.10.2001, E:2001/116, K:2001/146, Kazancı, (E.T.: 08.06.2024). Onaylandığı anda yürürlüğe girdiğinden, imar planlarının bu andan itibaren kesin ve icrai bir işlem haline geldiği, ilanın kesinleşmeyi öteleyen bir etkisinin olmadığı ile ilgili karşı yönde bkz. DİDDGK. T. 17.7.2003, E: 2003/326, K. 2002/588, Kazancı. Bazı kararlarda ise şekil (usul) şartı olarak bu eksiklik iptal sebebi olarak ele alınmıştır. Bkz. DİDK., T. 7.10.2010, E:2007/136, K:2010/1358, www.ictihat.gen.tr, (E.T.: 08.06.2024).

²⁵⁹ Bir alanın ÖÇKB olarak tescili işlemi Cumhurbaşkanlığı Kararının Resmi Gazete'de yayımı ile tamamlanmaktadır (KATY.m.18).

²⁶⁰ Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 1163; Yıldırım/Çınarlı, s. 123-124. Benzer yönde bkz. Akıllmaz/Sezginer/Kaya, s. 401.

²⁶¹ Gözübüyük/Dinçer, s. 12; Güran, s. 1280; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 771; Yıldırım/Çınarlı, s. 123-124.

²⁶² Bkz. Güran, s. 1280; Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s. 1163; Yıldırım/Çınarlı, s. 123-124.

²⁶³ Bu konuda bkz. Akıllıoğlu, Yürürlüğe Giriş, s. 41. Karşı yönde bkz. Duran, İdare Hukuku Ders Notları, s. 411. Bununla beraber, ilgililerin lehine olan (yararlan-

Sit kararlarının duyurulma usulü yayım ve bir ay süreyle duyurma/ilandır. (KTVKK m. 7/7). KTVKK m. 65’de de “tescil edilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanlarının bu Kanuna göre tebliğ veya ilan edilmiş olması” denmiştir. Ancak KTVKK m.1 7’de sit (tescil) kararından bahsedilmeyip “bir alanın sit olarak ilanı” dendiğinden, ilan olayının işlemin tamamlanmasıyla ilgili bir şekil şartı olup olmadığına da bakılmalıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, ÖÇKB kararının aksine sit kararının yayım veya ilanla tamamlanacağına ilişkin bir düzenleme yoktur.

Genel düzenleyici işlemin yayımı, onun belirsiz sayıdaki kişilerin bilgisine sunulmasıdır. Duyurma, işlem metninin Resmî Gazete’de yayımı biçiminde olabileceği gibi ilan yoluyla da olabilir.²⁶⁴ İmar planlarının ve sit kararlarının bir ay süreyle ilan edileceği (duyurulacağı) düzenlenmiştir. Sit kararının duyurulmasında imar planına göre fark, ayrıca Resmî Gazete’de yayımının da öngörülmüş olmasıdır. *ERKUT*’a göre, kesinlik kavramı ile nihai işlem ölçütü ancak zorunlu başvuru usulünün öngördüğü durumlarda katı bir uygulama alanı bulabilir. Bu durumda idari işlemin kotarılması genellikle tamamlanmış olmakla birlikte öngörülen başvuru yolunun tüketilmemiş olması işlemin kesinleşmesini engeller.²⁶⁵ Sit kararlarına itirazda olduğu gibi imar planlarına itiraz da ihtiyaridir.²⁶⁶ İtiraz yolunun imar planlarının ke-

dırıcı) birel işlemlerin imzalandıkları andan itibaren yürürlüğe girdiği de kabul edilmektedir. Bkz. Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 1167; Yıldırım/Çınarlı, s. 125. Ancak kimi durumlarda yürürlüğün negotium’un (işlemin hazırlık ve tartışılmasının) tamamlanmasıyla başlaması öngörülmüş olabilir. Bkz. Akıllıoğlu, *Yürürlüğe Giriş*, s. 43-44. Bunun bir örneği olarak imar planları belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe girer (İ.K.m.8). Bkz. DİDDGK. T. 17.7.2003, E: 2003/326, K. 2002/588, Kazancı, DİİDK., T. 7.10.2010, E:2007/136, K:2010/1358, www.ictihat.gen.tr, (E.T.: 08.06.2024). Bu durumda yayın, ilan ve bildirim yalnızca dava açma süresini başlatır. Bkz. Akıllıoğlu, *Yürürlüğe Giriş*, s. 44. Ancak daha yayın ve bildirim yapılmadan, yani dava açma süresi başlamadan da öğrenme üzerine dava açılabilmesi kabul edilmektir. Bkz. Gözübüyük/Dinçer, s. 207; Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 1173-1174; Yıldırım/Çınarlı, s. 124.

²⁶⁴ Yıldırım/Çınarlı, s. 124.

²⁶⁵ *Erkut*, Kesin ve Yürütülebilir İşlem, s. 113.

²⁶⁶ Bununla beraber İmar planları için getirilen itiraz yolu ile sit kararlarına itiraz yolu arasında önemli bazı farklar vardır. İmar planlarına itiraz süresi bir aylık ilan süresiyken, sit kararlarına ilandan itibaren altmış gün içinde itiraz edilebilir. Görüldüğü üzere, imar planlarına itiraz süresi ilan süresine eşitlenmişken, sit kararlarına itiraz süresiye ilan süresinden ayrı ve daha uzundur. Bir diğer fark,

sinleşmesini ötelediği görüşü benimsenecek olursa, imar planları itiraz olmaması durumunda bir aylık ilan süresi sonunda, itiraz olması durumunda ise itirazların kesin karara bağlanmasıyla kesinleşecektir. Sit kararına itiraz ise altmış günlük itiraz süresi geçirilmemek koşuluyla ilan süresi bitiminden sonra kalan dava açma süresi içinde de kullanılabilir. Bizce, işlemin tamamlanması ve kesinlik niteliği üzerinde bir etkisi olmaması nedeniyle ilan ve itiraz sit kararının şekil (usul) şartı değildir. Sonuç olarak, sit ilanı olarak da ifade edilen sit kararının yayımı ve ilanı, tamamen idari işlemin ilgililerine duyurulması usulündendir.

C. Sit Kararının Hukuki Sonuçları

Bir alanın sit olarak belirlenmesinin idare hukuku ve eşya hukuku açısından idareler ve ilgililer üzerinde önemli etkileri olan sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar yetki, plan ve uygulamaları ile mülkiyet hakkı üzerinde olmakla üç başlıkta toplanabilir.²⁶⁷

1. Yetki Kullanımında Değişme ve Koruma Kurulları²⁶⁸ Kararlarına Uyma Zorunluluğu

Yetkinin kullanımında değişikliğe yol açan, İmar Kanunu'na göre özel kanun olan KTVKK'nın öncelikli uygulanmaya başlanmasıdır (İK m. 4/1). Bir alanın sit olarak belirlenmesi üzerine uygulamayı yönlendirme yetkisi, uyulması zorunlu kararlarıyla koruma kurullarına geçer. KTVKK, kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorunda olduğunu hüküm altına alarak (m. 61)²⁶⁹

itirazı inceleyen merci yönündendir. İmar planlarına itirazı işlemi onaylayan belediye meclisi/valilik incelerken, sit kararlarına itirazı KVKK/TVKK inceler. Bir diğer farksa imar planlarına itirazın on beş gün içinde kesin olarak, sit kararlarına itirazın en geç üç ay içinde karara bağlanmasıdır. Bkz. İK m.8; KTVKK.m.61/2,3; EK Madde 4/4; KVKKY.m.18; KATY.m.17.

²⁶⁷ Bu çalışmada, sit kararının vergi hukuku ve ceza hukukunu ilgilendiren sonuçlarına değinmeyeceğiz. Bkz. KTVKK.m.21, m.65.

²⁶⁸ Koruma kurulları ile ifade ettiğimiz kültürel sitlerde KVKK ve KVKB'lar; doğal sitlerde TVKK ve TVKB'lardır (Bkz. KTVKK Ek Madde 4/4).

²⁶⁹ Mülga 5805 sayılı GEEAYK Kuruluş Kanununda da benzer bir hüküm bulunmaktaydı: "Hükümet teşkilleri ve tesisleri ile hakiki ve hükmi şahsiyetler kendilerini ilgilendiren hususlarda, kurul kararlarına uymaya mecburdurlar"

sit alanlarında özel bir yetki kuralı öngörmüştür. Şöyle ki; kararlara uyma zorunluluğu, ilgili idarelerin sit alanında KAİP yapımına (m.17), uygulamaya (m.57/1-g), inşai ve fiziki müdahaleye (m.9) ilişkin idari işlemlerdeki takdir yetkisini ortadan kaldırarak yetkilerini bağlı yetkiye indirir.²⁷⁰

KTVKK'nın yetkiye ilişkin getirdiği bu rejimin idari işlemin şekil (usul) unsurunda da değerlendirilmesi gerekir. Çünkü burada söz konusu olan başvurulması ve uyulması zorunlu danışma usulü²⁷¹ olup buna uygun görüş danışması²⁷² da denir. Ancak yine de yetki unsurlarından çok uzaklaşamıyoruz çünkü “düşünsel irade” tam anlamıyla koruma kurulları ve komisyonlarındadır. İlgili idarelerse düşünsel iradenin uygun gördüğü içeriğiyle²⁷³ işlemi kabul ederek ya da onaylayarak uygulamaya koymakla²⁷⁴ yetkili ve yükümlüdürler. Nitekim Fransız Danıştay'ı, bir idari makamın bir başka organın uygun görüşü üzerine karar vermek zorunda olduğu durumlarda bu zorunluluğun yerine getirilmeden karar alınmasını yetkiyi etkileyen bir bozukluk olarak görmektedir.²⁷⁵ Böylece, uygun görüşün bir danışma değil, ortak karar alma usulü olduğu; uygun görüş veren makamın işlemin ortak yapıcısı haline geldiği söylenebilir.²⁷⁶ Ancak yine de vurgulanmalıdır

(m.5). Şu kadar ki anılan düzenlemede hükümet teşkilleri ve tesisleri de açıkça sayılmıştır.

²⁷⁰ Dnş. 6. D., T. 4.5.1993, E:1993/965, K:1993/1768, *Danıştay Dergisi*, S. 88, s. 275; Dnş. 6. D., T. 27.01.2021, E:2020/7060, K:2021/674, www.danistay.gov.tr, (E.T.: 27.03.2022).

²⁷¹ Bkz. Sezginer, s. 70-72; Günday, s. 146-147; Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 970 vd.

²⁷² Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 973.

²⁷³ “Ruhsat alınması öncesi 2863 sayılı Kanun gereğince alınması gereken izinlerin ruhsat isteminde bulunan ilgiliden beklenemeyeceğinden, bu usulü prosedürün Belediye tarafından yerine getirilerek alınan görüşe göre işlem yapılması gerekmektedir”. Bkz. Dnş. 6. D., T. 7.9.2020, E:2020/5418, K:2020/7172, Kazancı. KAİP'ta ise, ilgili idareler bu özel planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere bölge kuruluna vermek zorundadır. Planlar, bölge kurulunun uygun gördüğü haliyle yürürlüğe girer (KTVKK.m.17).

²⁷⁴ Bununla beraber, KTVKK m. 17'de 5226 sayılı Kanun ve 648 sayılı KHK ile yapılan değişikliklere göre, “Planlar koruma bölge kurulunun uygun gördüğü şekliyle ilgili idarelerce altmış gün içinde onaylanmak zorundadır. Bu süre içinde görüşülmeyen ya da onaylanmayan planlar kesinleşerek yürürlüğe girer.” Bu hükümden, koruma kurullarının giderek KAİP'in tek yapıcısı haline geldiği görülmektedir.

²⁷⁵ Bkz. Tan, *İdare Hukuku*, s. 920-921, dipnot 405.

²⁷⁶ Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, s. 976.

ki, işlemin yönünü ve içeriğini belirleyen; bir başka deyişle düşünsel iradenin sahibi makam, uygun görüş veren makamdır.

2. Planlar Üzerindeki Sonuçları

a. Plan uygulamasının durması

Bir alanın sit olarak belirlenmesinin planlar üzerindeki ilk sonucu, başka hiçbir işleme gerek olmaksızın alandaki her ölçekteki plan uygulamasının durmasıdır.²⁷⁷ İmar planı ya da plan uygulama işlemleri özelinde idari bir işlemin icrası, yargı kararı olmaksızın yetkili ve başka bir makamın yaptığı bir idari işlemle durmuş olmaktadır.²⁷⁸ Anayasa Mahkemesi'ne göre²⁷⁹ bu düzenleme, Anayasa'nın 63'üncü maddesi ile verilen koruma görevinin yerine getirilmesi ile ilgili tabii bir önlemi ifade eder. Bu düzenleme sit alanlarına özgü bir koruma aracıdır. Örneğin, bir alanın 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca turizm merkezi olarak belirlenmesi alandaki plan uygulamasını durdurmaz.²⁸⁰

Her ölçekteki plan uygulamasının durması, yürürlükten kalkma mıdır? Bizim de katıldığımız görüşe göre, KTVKK m. 17 hükümleri uyarınca, durdurma eyleminden kaldırmak anlaşılmalıdır. Çünkü kaldırılan imar planı uygulamalarının tekrar geri getirilmesi olası değildir. Yerine getirilecek şey KAİP olacaktır.²⁸¹ Böylece, sit kararı üzerine mevcut imar planları yürürlükten kalkar.²⁸² Hemen belirtmek gerekir ki, imar planları sit olarak belirlenen alanı da içeren daha geniş bir alana yönelikse, yürürlükten kalkan imar planlarının tüm hükümleri olmayıp yalnızca sit olarak belirlenen alanla ilgili hükümleridir. Sit kararı üzerine mevcut planların yürürlükten kalkması, Kanunla yetkide

²⁷⁷ Maddi metnin ilk hali "... bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur" şeklindeydi.

²⁷⁸ Sancakdar, İmar Hukuku Genel Esaslar, s. 151.

²⁷⁹ AYM., T. 28.6.1988, E:1987/21, K:1988/25, R.G.: 08.01.1989-20043, s. 12.

²⁸⁰ Dnş. 6. D., T. 6.4.2010, E:2008/3984, K:2010/3389, *Danıştay Dergisi*, S. 125, s. 224-225.

²⁸¹ Besim Çeçener, "Sit Geçiş Dönemi- Koruma Amaçlı Plan- Kısmi Plan Değişikliği Konusunda Yanlış Yorumlar", *Mimarlık*, Ankara 2004, S. 316, (Sit-Kaip), s. 12. Çeçener'e göre, yine de ortada bir süre durdurma söz konusudur. Ama bu süre geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesine kadar olan süredir ve durdurma ibaresi bu süreyi belirtmek için kullanıldığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bkz. Çeçener, Sit-Kaip, s. 12.

²⁸² Sancakdar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, s. 331.

ve usulde paralellik ilkesine getirilen bir istisnadır. Bununla beraber, sit ilanıyla alanın plansız kalması üzerine alanda genel imar rejimine yönelik olan Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği de uygulanmaz. Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesine kadar alanda hiçbir uygulama yapılamayacaktır.

b. Üst ölçekli planların gözden geçirilmesi

Sit kararının ikinci sonucu, sit alanının etkileşim-geçiş sahası varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanmasıdır. Burada 1/25.000 üst ölçekli plan denilmişse de bahsedilen çevre düzeni planıdır. İmar mevzuatında sonradan, çevre düzeni planlarının 1/50.000 ve 1/100.000 ölçeklerinde hazırlanacağı düzenlenmiş olup 1/25.000 ölçekli hazırlanan planlar büyükşehir nazım imar planları olmuştur.²⁸³ Böylece yürürlükteki tüm üst ölçekli planların plan hükümleri ve notları sit kararına göre gözden geçirilecek ve sit sınırları üst ölçekli planlara işlenecektir.

c. Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi

Sit kararının üçüncü sonucu, sit kararının ilanından itibaren üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesidir. Sit kararı ilanı ile KAİP'in yürürlüğe girmesi arasındaki geçiş evresi için koruma/kullanma kurallarını belirleyen ve adını da bu dönemden alan bu idari işlemin amacı, oldukça detaylı araştırmalar yapılarak hazırlanacak KAİP'in yürürlüğe girmesine kadar sit alanını kaçak yapılaşma²⁸⁴ gibi olumsuz müdahalelerden korumak ve bir ölçüde de bireylerin yapılaşma istemlerinin karşılanmasıdır.²⁸⁵ Ancak bu işlem

²⁸³ Bkz. Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-c; Geçici Madde 2; 5216 s. Büyükşehir Belediye Kanunu Geçici Madde 1.

²⁸⁴ Mülga Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 13.2.1992 gün, 2285 sayılı ilke kararında KAİP'in yasal süresinde yapılmaması durumunda sit alanlarında kaçak yapılaşmayla koruma disiplininin bozulduğunun gözlemlendiği ve kişi mağduriyetinin önlenmesi açısından geçiş dönemi yapı şartlarında hangi ölçütlere uyulabileceğini belirleyen ilke kararı üretilmesi önerilmiştir. Bkz. <http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/resimler/3/20/18318/rap0000265.pdf>, (E.T: 14.11.2023).

²⁸⁵ Besim Çeçener, "Doğal ve Kültürel Çevre Koruma Örgütü", *MİMARLIK*, Ankara 1977, S. 152, (Koruma Örgütü), s. 23; Yasin, prg. 22.

KAİP yerine de geçmemelidir. Eğer sit statüsü iskân amaçlı yapılaşmaya izin veriyorsa, yapılaşma hakkı bakımından belirli bir taban alanını geçmeyen iki katlı yeni inşaatlara izin verilmesi gerektiği, bu haklardan fazlasının verilip verilmeyeceğinin ise KAİP'e bırakılması önerilmiştir.²⁸⁶ Görülüyor ki, bu işlemle koruma eylemi ile mülkiyet hakkı arasındaki makul denge kurularak sürdürülebilir korumanın sağlanması amaçlanmaktadır. Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları uygulamada sit kararından sonra ayrı bir karar alınarak yürürlüğe konabildiği gibi sit kararıyla birlikte de belirlenebilmektedir. Uygulamadaysa çoğunlukla alana özgü koruma ve kullanma kurallarının belirlenmediği,²⁸⁷ genel düzenleyici işlem olan²⁸⁸ ilgili sit koruma ve kullanma koşullarına ilişkin ilke kararlarına atıf yapılmakla yetinilmektedir.

d. Koruma amaçlı imar planının yapılması

Sit kararının dördüncü ve en önemli sonucu, alanın planlamasının özel (amaçlı) plan türü olan²⁸⁹ koruma amaçlı imar planlarıyla (1/5.000 ölçekli KANİP, 1/1.000 ölçekli KAUİP) yapılacak olmasıdır. Bu koruma planlamasının ilk aşaması sit tespit ve tescili olup²⁹⁰ KTVKK uya-

²⁸⁶ Çeçener, İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, s. 6. Ayrıca bkz. Yasin, prg. 23. 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarına göre, "Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi aşamasında koruma amaçlı imar planı kararlarını etkileyebilecek nitelik ve yoğunluktaki uygulamalara izin verilmemesi ... esastır".

²⁸⁷ Kentsel sitlerde GDKEKŞ kent dokusunun detaylı olarak bilinmesinden sonra çıkarılmalıdır. Bkz. Çınar Atay, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu, İzmir Ticaret Odası, İzmir 2001, s. 16. 681 sayılı Kentsel Sitler Koruma ve Kullanma Koşullarında belirtildiği üzere, GDKEKŞ belirlenme aşamasında kentsel sitin doku özelliklerine bağlı yoğunluk, yükseklik, mimari özellik, yapı malzemesi, renk vb koşulların tanımlanması esastır.

²⁸⁸ Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarının ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlem niteliğinde olduğu hk. bkz. Dnş. 6. D., T. 9.2.2021, E:2021/506, K:2021/1528.

²⁸⁹ Bkz. Güven Bilsel, Ayça Bilsel, "Günümüzde 'İmar Planı' Olgusu, Niteliği ve Türel Ayrımı" iç. Türkiye'de İmar Planlaması, Der: Tamer Gök, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara 1980, s. 179-180; Yasin, prg. 62; Elif Orta, İmar Hukukunda Plan Hiyerarşisi ve Planların Çatışması, Legal, İstanbul 2006, s. 57 vd.; Ferruh Yıldız, İmar Bilgisi, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 12. basım, Nobel, Ankara 2020, s. 113, 133 vd.; Yücel Ünal, Türk Şehir Planlama Hukuku 2020, Legal, İstanbul 2020, s. 10-11, 33.

²⁹⁰ Güzin Arslan, "Koruma Planlamasında İlk Aşama, Tespit ve Tescil", Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 27; Nuran Zeren, "Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler,

rınca sit alanlarında KAİP yapılması zorunludur (m.17).²⁹¹ Son nüfus sayımında nüfusu 10.000'i aşan yerleşmelerin imar planlarının yaptırılmaları zorunludur. Son nüfus sayımında nüfusu 10.000'i aşmayan yerleşmelerde imar planı yapılmasının gerekli olup olmadığına belediye meclisi karar verir (İK.m.7/2). Sit alanlarındaysa KAİP yapıp yapılmamasında ilgili idarelerin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Çünkü sit alanlarında KAİP yapılması nüfusa bağlı olmayıp bu özel plan türünün yapılma sebebi alanın sit olarak belirlenmiş olmasıdır.

İmar planlarının aksine KAİP yapılması için bir süre öngörülmüştür: "Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. Üç yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca gerekçeli olarak bu süre uzatılabilir" (KTVKK m. 17-a/2).

Üç yılın bitiminde uzatma süresi kendiliğinden başlamamaktadır. Zorunlu nedenlerle plan yapılamamış olması gerekmektedir. Uzatma kararının ise gerekçeli olması gerekir. Madde metninin önceki halinde 2+1 yıl olan²⁹² KAİP hazırlama süresinin üç yıla çıkarılması ve uzatmanın da deyim yerindeyse süresiz hale gelmesi, idareleri bağlayıcı olması gereken bu sürenin niteliğini zayıflatmaktadır.²⁹³ İmar kısıtlılığına (kamulaştırmasız -hukuki- el atma) ilişkin kanun boşluklarında

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 35-36.

²⁹¹ Alsac, KTVKK Üzerine, s. 10; Figen Akpınar, "İmar Planı, Koruma Amaçlı İmar Planı İkilemi ve Bütünleşmesine Yönelik Öneriler", 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995, s. 56.

²⁹² M.17'nin ilk halinde KAİP hazırlama süresi en geç iki yıl olup uzatma süresi öngörülmemişti. 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle iki yıllık sürenin bir yıl uzatılabileceği öngörülmüştür. M.17'de 648 sayılı KHK'yle yapılan değişiklikle iki yıllık süre üç yıla çıkarılmış, uzatmayı sınırlayan süre de kaldırılmıştır.

²⁹³ İdareleri bağlayıcı olan KAİP hazırlama süresinin uygulanma gücünü azaltan bir değişiklik daha bulunmaktadır. Şöyle ki; KTVKK.m.17'nin önceki halinde, yasal süresinde KAİP hazırlanmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması KAİP yapılmaya kadar durmaktaydı. Maddenin 648 sayılı KHK ile değiştirilen mevcut halindeyse, KAİP hazırlama süresi uzatıldıysa, uzatma süresinde de geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanacağı öngörülmüştür.

Danıştay'ın kıyasen başvurduğu beş yıllık sürenin²⁹⁴ buradaki uzatma süresi dahil toplam KAİP yapım süresi için de uygulanması gerekir.

Uygulamada çoğunlukla KAİP'lerin uzun yıllarca hazırlanmadığı görülmektedir. Bu savsaklama, koruma gereklerine aykırı olduğu gibi mülkiyet hakkının ihlaline²⁹⁵ de yol açabilmektedir. Nitekim KAİP hazırlama süresi iki yılken Kültür ve Turizm Bakanlığının Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımına İlişkin Tebliğiyle²⁹⁶ "... süresi içinde koruma amaçlı imar planlarının yapımının ülkemizin kültürel ve doğal değerleri tahribata uğramaması, sit alanı ile imar hakları kısıtlanan vatandaşların mağduriyetinin önlenmesi için ilgili idarelere hatırlatılması uygun görülmüştür". Ancak ilgili idareler bugün de sürelere uymamaktadır.

3. Mülkiyet Hakkı Üzerindeki Sonuçları

a. Genel açıklama

Şehirleşme ve imar, mülkiyet hakkına en görünür biçimde müdahale edildiği alandır.²⁹⁷ Keza kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi ve doğal çevrenin korunması da. Bir alanın sit olarak belirlenmesi mülkiyet hakkını sınırlayıcı ve kısıtlayıcı sonuçlar doğurmaktadır.²⁹⁸ Malikin taşınmazı üzerine yapılar yapması, mülkiyetten doğan kullanma ve yararlanma yetkilerinden kaynaklandığından,²⁹⁹ sit kararı yapılaşma hakkı yönünden malikin bu yetkilerini kısıtlar. Bu kısıtlama, sit alanının korunmasında beliren kamu yararından kaynaklanmakla birlikte,

²⁹⁴ "... yasa koyucu, mülkiyet hakkını ilgilendiren konularda, idarenin beş yıl boyunca hareketsiz kalmasını, malikler lehine bazı haklar doğması bakımından yeterli görmüştür. Yasa koyucunun bu eğiliminin, uyumsuzluk konusu olayda da kıyasen uygulanması hukuka ve hakkaniyete uygun olacağından ...". Bkz. Dnş. 6. D., T. 10.4.2014, E:2011/5403, K:2014/3033.

²⁹⁵ AYM, doğal sit alanında yasada öngörülen süresinde KAİP yapma yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin kullanım durumunda belirsizliğe yol açması nedeniyle başvuru hakkının mülkiyet hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Aydın Başatan Başvurusu, Başvuru No: 2019/9598.

²⁹⁶ R.G.: 23.07.2006 – 26237.

²⁹⁷ Esin Örüçü, Taşınmaz Mülkiyetine Kamu Hukuku Yaklaşımı, İÜHFY, İstanbul 1976, s. 288.

²⁹⁸ AYM, T. 3.7.2014, E:2014/50, K:2014/124, R.G.: 12/12/2014-29203; Dnş. 6. D., T. 10.12.2014, E:2003/3450, K:2004/6401, *Danıştay Dergisi.*, S. 109, s. 199.

²⁹⁹ Zevkliler, Zarar Verici İnşaat, s. 60.

koruma ve kullanma arasındaki rasyonel ve bilimsel dengenin sağlanması, başka bir deyişle bu özel kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasındaki adil dengenin³⁰⁰ gözetilmesi gerekir.

Anayasası'nın "Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması" kenar başlıklı 63'üncü maddesine göre, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır (f. 1). Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir (f. 2)". Anayasanın bu hükmü kültürel ve doğal varlıklarının korunmasında İdare'nin kamu hizmeti, kolluk, destekleme ve özendirme faaliyetlerine içerir.³⁰¹ Buradaki kolluk, kültür ve doğa varlıklarının korunmasına ilişkin özel idari kolluktur.³⁰² KTVKK'nın oluşturduğu özel kolluk sisteminde izin rejimi benimsenmiş (m.9, 57) olup inşai ve fiziki müdahaleler, koruma kurullarının; bazı sınırlı durumlardaysa (m.57/7,9) KUDEB izin ve denetiminde yapılmaktadır. Özet olarak sit kararı, devam eden inşaatlar ve yeni yapılaşmaların hukuki rejimini doğrudan etkiler.

b. Devam eden inşaatlar ve kazanılmış hak

Sit kararının ilanından önce başlayan fakat devam eden inşaatların durumu KTVKK'da düzenlenmiştir: "Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi³⁰³ tamamlanmış yapıların inşasına

³⁰⁰ Anayasa Mahkemesinin 2863 sayılı Kanun ile ilgili vermiş olduğu iptal kararında belirttiği üzere, "mülkiyet hakkına getirilen sınırlamalarda meşru bir amaca dayanılmalı ve kamusal yarar gözetilse bile kamusal yarar ile malikin bireysel yararı arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerektiği açıktır". Bkz. AYM, T. 3.7.2014, E: 2014/50, K: 2014/124, R.G.: 12.12.2014-29203.

³⁰¹ Celal Erkut, 'Kültürel Mirasın Korunması Hukuku' iç. Prof. Dr. Yıldızhan Yayla'ya Armağan (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, 2003), (Kültürel Miras), s. 285.

³⁰² Yıldızhan Yayla, İdare Hukuku, 2. basım, Beta, İstanbul 2010, (İdare Hukuku), s. 44; İsmet Giritli, Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner, Kahraman Berk, İdare Hukuku, Güncellenmiş 6. basım, DER Yayınları, İstanbul 2013, s. 1152; Kemal Gözler, İdare Hukuku Cilt II, 3. baskı, Ekin, Bursa 2019, (İdare Hukuku Cilt II), s. 499.

³⁰³ Subasman, üst temel, oturmalık, yapı eteği anlamlarına gelir. Bkz. <https://www.yapipedia.com/son-eklenenler/su-basman-nedir>, (E.T.: 24.06.2024).

devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz" (m17/a-son). Görüldüğü üzere, subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilmekle birlikte, inşaatın devamına izin verilmeyerek imar aktarımı yapılması da mümkündür. Bu nedenle, alınmış hukuka uygun yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesinin tamamlanmış olması malike hukuksal kazanım sağlamamaktadır. Burada, birel sonuçların değişmezliği ve dokunulmazlığı ilkesinin bir istisnası olarak birel hukuksal kazanıma baskın kamu yararı gereğince müdahale edilebilecek, yeni hukuksal düzene intibakı sağlanacaktır.³⁰⁴ Ancak bu durumda malikin zararının tazminat olarak karşılanması da hukukun gereğidir. Sit kararının ilanından önce edinilen kazanılmış hakların ise korunması gerekir.³⁰⁵ Bu nedenle, ilandan önce bitirilmiş ve yapı kullanım izni alınmış yapılar sit kararından etkilenmez.

c. Sit irtifakları³⁰⁶

İmar irtifakları kentin genel menfaati adına özel taşınmaz mülkiyetinin unsurlarından faydalanma ve kullanma hakları üzerine konulan inşaat ve imar kısıtlamalarıdır. İnşaat yasakları ve bina inşa şekilleri üzerine kurallar gibi...³⁰⁷ Sit alanının sürdürülebilir korunması yolunda yeni yapılaşmalara getirilen mutlak/nisbi kısıtlamalar da bir tür idari irtifaktır (sit irtifakları). Anayasa m. 63/2 bu arada m.13 ve m. 35/2 gereğince mülkiyet hakkına getirilecek kısıtlamaların kanunla düzenlenmesi gerekir. Buna karşın, sit irtifakları KTVKK'da değil, yönetmeliklerde ve ilke kararlarında düzenlenmiştir. Özellikle 1951 yılından 1973 yılında EEK'nın yürürlüğe girişine kadar GEEAYK'nın

³⁰⁴ Güran, s. 1285.

³⁰⁵ Yasin, prg. 21.

³⁰⁶ İdari irtifakların başlıca ve en tipik şekilleri imar hukuku alanında yer aldığından bunlara imar irtifakları da denmektedir. Erkün, s. 35; Sadık Artukmaç, Türk İmar Hukuku, 1979, s. 327-329. Sit alanlarının sürdürülebilir korunması için getirilen irtifaklara ise "sit irtifakları" denebilir.

³⁰⁷ Erkün, s. 35-37; Artukmaç, s.328. Ayrıca bkz. Giritli/Bilgen/Akgüner/Berk, s. 1016-1017.

ilke kararlarıyla koruma irtifakları belirlenmesi, kendine özgü³⁰⁸ o dönemdeki kanun boşluğu ve koruma gerekliliği göz önüne alındığında makul karşılanabilirse de bugün için bu durumun artık mülkiyet hakkının sınırlanması rejimine aykırı olduğunu düşünüyoruz.

Sit olarak belirlenen alanda, inşaat hakkı kısmen ya da tamamen kısıtlanır. Doğal sitlerde kesin korunacak hassas alanlarda,³⁰⁹ arkeolojik sitlerde I. ve II. derecelerde kesin inşaat yasağı vardır. Yapılaşma imkanını ortadan kaldırdığından, sit irtifakları içinde en ağır kısıtlama kesin inşaat yasağıdır.³¹⁰

Sit alanı içinde taşınmaz kültür/tabiîat varlığı bulunan parsellerde yeni yapılaşma kural olarak mümkün değildir. Bu varlıkların bulunduğu parseller dışındaki yeni yapılanmalarda ise yapı niteliklerine ilişkin idari irtifaklar mevcuttur. Kentsel sitlerde, sitin doku özelliklerine bağlı yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk vb. koşulların tanımlanması esastır.³¹¹ Bu nitelikler kısmen III. derece arkeolojik sitlerde de gözetilir.³¹² Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarında da doğayla uyumlu mimari üslup oluşturulmak isteniyorsa, alandaki yeni yapılaşmalarda yapı niteliklerine ilişkin sit irtifakları belirlenmelidir. Nitekim KATY'ye göre bu alanlar peyzajı ile uyumlu insan yerleşimlerini içinde bulundurur (m.9/2-a). Yapı yasağı dışında tadilat ve tamirat, restorasyon, yapıların kullanımlarının değiştirilmemesiyle ilgili sit irtifakları da vardır (KTVKK m. 9,18³¹³). Ayrıca, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez (KTVKK m. 18/6).

³⁰⁸ Kendine özgü dememizin nedeni o dönemde koruma eylemini ve anlayışını her türlü etkiden uzak şekilde bizzat GEEAYK'nin gerçekleştirmesi ve geliştirmesidir. Bkz. Mumcu, EEH 1971, s. 56-58.

³⁰⁹ Doğal sitin nitelikli doğal koruma alanı kategorisinde ise nisbi yapı yasağı olup bu alanlarda iskân amaçlı bina yapılamaz.

³¹⁰ Bu ağır kısıtlamanın sonuçlarının giderilmesi için maliklere trampa hakkı tanınmıştır (KTVKK.m.15/1-f).

³¹¹ Bkz. 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı.

³¹² Bkz. 58 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı.

³¹³ Ayrıca bkz. Bkz. 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı.

SONUÇ

KTVKK'da sit tanımı dışında tanımlanan tek sit türü doğal sittir. Diğer sit türleri idarenin düzenleyici işlemlerinde adlandırılmış ve tanımlanmıştır. Bu sit türleri kentsel, arkeolojik, kentsel arkeolojik ve tarihi sittir. UNESCO belgelerinde yer alan kırsal sit ve kültürel peyzaj türlerine KTVKK ve ikincil mevzuatında yer verilmediğinden, bu sit türlerine konu olması gerekli bazı alanlar mevcut sit statüleriyle korunmaya çalışılmaktadır. Kırsal sit ve kültürel peyzaj türlerine de mevzuatta yer verilmesi yerinde olacaktır.

KTVKK'daki sit tanımı sit türleri tanımlarının uç uca eklenmesiyle oluştuğundan, Kanun düzenleme başlangıcını yaparak genel çerçeveyi çizmiştir. Bu sit türlerinin adlarının ve daha somut tanımlamalarının ilk defa açıkça yönetmelikte düzenlenmesi Kanun'un sit tanımıyla çizdiği genel çerçevenin sınırları içinde olduğundan, normlar hiyerarşisine ve hukuka uygundur. Bununla beraber, mülkiyet hakkını kısıtlayıcı etkilere sahip olmasına rağmen Kanun yerine yönetmelikler ve ilke kararlarıyla getirilen sit alanları ile ilgili birtakım düzenlemeler normlar hiyerarşisi ilkesi ve kanunla sınırlama prensibi bağlamında Anayasa m.13, m.35/2, m.63/2 ile bağdaşmadığından hukuka aykırıdır.

Bunlardan birincisi, Yönetmelik ile arkeolojik sitlerin ve doğal sitlerin sınıflandırılmasıdır. KTVKK'da bu konuda bir düzenleme ya da sınıflandırmanın Yönetmelikle yapılacağına ilişkin bir düzenleme başlangıcı olmamasına rağmen Yönetmelikler ile arkeolojik sitlerin üç dereceye, doğal sitlerin üç kategoriye ayrılması hukuka aykırıdır. İkincisi, sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının Yönetmelik ve ilke kararıyla doğal sit kapsamına alınmasıdır. KTVKK'nın doğal siteleri oldukça özellikli doğal alanlar olarak düzenlemesi ile sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının KATTY'de sayılan özellikleri birlikte göz önüne alındığında, sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının ikincil mevzuat ile doğal sit kapsamına alınmasının normlar hiyerarşisi prensibine ve böylece hukuka aykırı olup olmadığı üzerinde durulmaya ve tartışılmaya değer bir konudur. Son olarak üçüncüsü, sit irtifakları olarak yeni yapılaşmalara getirilen mutlak ya da nisbi kısıtlamaların mülkiyet hakkını sınırlayıcı nitelikte olmasına rağmen Kanun ile değil; yönetmelikler ve sit koruma ve kullanma koşullarına ilişkin ilke kararlarıyla düzenlenmesi kanunla sınırlama prensibine ve böylece hukuka aykırıdır.

Kültür varlıklarını koruma bölge kurullarının aksine tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarına Bakanlığın taşra teşkilatı (İl Müdürlüğü) bünyesinde yer verildiğinden bölge komisyonlarının tabi olduğu hiyerarşi denetimi çok daha fazladır. Kültür varlıklarını koruma bölge kurullarınca alınan sit tescil kararları hukuki sonuç doğurma gücüne sahip olması nedeniyle icrai işlemdir. Tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarınca alınan doğal sit tescil kararları ise onay ile tamamlandığından icrailik özelliğine sahip değildir. Doğal sit tescil işlemi, kolektif işlem olan komisyonun kararını içeren bir birleşme işlemidir.

Doğal sit kararının oluşmasında iki irade söz konusudur. Bu iradelerden birincisi sit tescil kararına yönelikken ikincisiyse tescil işlemini tamamlayan onaya yöneliktir. Ancak asıl düşünsel irade sahibi bölge komisyonudur. Çünkü kültür/tabiat varlıkları ve sitlerle ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesi gerekmektedir. Komisyon da sunulan tespit raporuyla bağlı olmayıp raporu değerlendirmesi sonucu bir karar almaktadır. Bilimsel veriler ışığında alınması gereken doğal sit tescil kararının onay işlemi ile tamamlanacağına düzenlenmesi, bu işlemin niteliğiyle bağdaşmamaktadır. Tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonları da kültür varlıklarını koruma bölge kurulları gibi hiyerarşik silsile dışında özerk kararlar alabilen kurumlar olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Bir alanın sit olarak belirlenmesinin eşya hukuku (mülkiyet hakkı) açısından ilgililer üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri gerçekleştiren sit alanlarına özgü sit koruma kural ve araçlarıdır. Sit ilanı üzerine alandaki plan uygulamasının durması, belirli sürelerde geçici düzenleyici işlem niteliğinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının ve kalıcı düzenleyici işlem niteliğinde koruma amaçlı imar planlarının yapılması zorunluluğu getirilmesi bunlardan bazılarıdır. Sit ilanının alandaki imar uygulamasını (yapılaşma haklarını) durdurduğu göz önüne alındığında, bu düzenleyici işlemlerin belirlenen sürelerde yapılması sayesinde ilgiler kesin inşaat yasağı olmayan sit alanlarında alanın silüetine ve koruma/kullanma dengesine uygun şekilde yapılaşma haklarını kullanabilecek ve kaçak yapılaşmayla koruma disiplini bozulmayacaktır. Buna karşın, uygulamada çoğunlukla KAİP'lerin hatta yer yer geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının bile uzun yıllarca hazırlanmadığı görülebilmek-

tedir. Bu savsaklama, koruma gereklerine aykırı olduğu gibi mülkiyet hakkı ihlaline de yol açmaktadır. KTVKK m. 17’de yapılan değişiklik- le, yasal süresinde KAİP yapılamaması halinde zorunlu hallerde ve gerekçeli olarak uygulanması gereken uzatma süresini sınırlayan sü- renin kaldırılması idareleri bağlayıcı bir süre olmasına rağmen KAİP hazırlama süresinin niteliğini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, imar kısıt- lılığına ilişkin kanun boşluklarında Danıştay’ın kıyasen başvurduğu beş yıllık sürenin buradaki uzatma süresi dahil toplam KAİP yapım süresi için de uygulanması gerekir.

Kaynakça

Kitaplar

- Ahunbay Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 16. Baskı, Yem Yayın, İstanbul 2022, (Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon).
- Akıymaz Bahtiyar, İdari İşlemin Yapılış Usulü, Yetkin Yayınları, Ankara 2000.
- Akıymaz Bahtiyar, Murat Sezginer, Cemil Kaya, Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. baskı, Seçkin, Ankara 2017.
- Artukmaç Sadık, Türk İmar Hukuku, 1979.
- Asatekin N. Gül, Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız, Kül- tür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2004.
- Atay Çınar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu, İzmir Ticaret Odası, İzmir 2001.
- Bademli Raşit Raci, Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması, ODTÜMF, An- kara 2006.
- Council of Europe, Guidelines On Cultural Heritage, 2012.
- Çaptuğ Mehpare, İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, Seçkin, Ankara 2020.
- Çeçener Besim, İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları, 1. baskı, Mimarlar Odası İs- tanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul 1995, (İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları).
- Derbil Süheyy, İdare Hukuku, AÜHFY, Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş 5. baskı, Ankara 1959.
- Dudley Nigel (Ed.), Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland/Switzerland 2008.
- Duran Lütfi, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul 1982, (İdare Hukuku Ders Notları).
- Erder Cevat, Tarihi Çevre Kaygısı Tarihine Giriş, ODTÜ, Ankara 1971.
- Erkut Celal, İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimli- ği, Danıştay Yayınları No: 51, Ankara 1990, (İdari İşlemin Kimliği).
- Ertaş Şeref, Eşya Hukuku, 9. baskı, Barış Yayınevi, İzmir 2011.
- European Commission, Natural and Cultural Heritage in Europe: Working together

- within the Natura 2000 network, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019.
- Giritli İsmet, Amme İdaresi Teşkilatı ve Personeli, İÜHF no: 212, İstanbul 1963.
- Giritli İsmet, Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner, Kahraman Berk, İdare Hukuku, Güncellenmiş 6. basım, DER Yayınları, İstanbul 2013.
- Gök Hasan, Koruma Alanlarındaki İmar Uygulamaları, 2. baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Gözler Kemal, İdare Hukuku Cilt I, 3. baskı, Ekin, Bursa 2019, (İdare Hukuku Cilt I).
- Gözler Kemal, İdare Hukuku Cilt II, 3. baskı, Ekin, Bursa 2019, (İdare Hukuku Cilt II).
- Gözübüyük A. Şeref, İdari Yargı, İkinci bası, Doğan Yayınevi, Ankara 1973, (İdari Yargı).
- Gözübüyük A. Şeref, Güven Dinçer, İdari Yargılama Usulü, Birinci bası, Turhan Kitabevi, Ankara 1996.
- Gözübüyük Şeref, Yönetmelik Yargı, 32. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, (Yönetmelik Yargı).
- Günday Metin, İdare Hukuku, 10. baskı (Aynı baskı), İmaj Yayınevi, Ankara 2015.
- Gündel Ahmet, Açıklamalı - İçtihatlı Eski Eserler Hukuku, Seçkin, Ankara 1996.
- Güneş Turan, Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, AÜSBFY, Ankara 1965.
- Kaboğlu İbrahim, Çevre Hakkı, 3. baskı, İmge, Ankara 1996.
- Kanadoğlu Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, 3. baskı, Seçkin, Ankara 2007.
- Karagözoğlu H. Fevzi, İbrahim Sönmez, Turgay Karagözoğlu, Taşınır - Taşınmaz Eski Eserler Hukuku, Hukuk Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
- Kuban Doğan, Türkiye'de Kentsel Koruma, 2. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.
- Kutlu Gürsel Meltem, Kamulaştırma Hukuku, Göden geçirilmiş ve güncellenmiş 3. baskı, Seçkin, Ankara 2019.
- Madran Emre, Nimet Özgönül, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Mimarlar Odası, Ankara 2005, (Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması).
- Madran Emre (Der), Nimet Özgönül (Der), Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması ve Yerel Yönetimler, 2. baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara 2006, (TKTV Korunması ve Yerel Yönetimler).
- Melbourne and Metropolitan Board of Works, Metropolitan Strategy Implementation, Melbourne 1981.
- Mitchell Nora, Mechtild Rössler, World Heritage Cultural Landscapes A Handbook for Conservation and Management, Ed: Pierre-Marie Tricaud, UNESCO World Heritage Centre, Paris 2009.
- Onar Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları I. Cilt, 3. bası, İstanbul 1966.
- Orta Elif, İmar Hukukunda Plan Hiyerarşisi ve Planların Çatışması, Legal, İstanbul 2006.

- Örücü Esin, Taşınmaz Mülkiyetine Kamu Hukuku Yaklaşımı, İÜHFY, İstanbul 1976.
- Özay İl Han, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, (Günışığında Yönetim).
- Özlüer Ilgın Özkaya (Haz.), Soru ve Yanıtlarla Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Rehberi, Ekoloji Kolektifi Derneği, İstanbul 2018, (Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması).
- Özyörük Mukbil, İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1972-1973.
- Sancakdar Oğuz, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım), Güncellenmiş 2. baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku).
- Sancakdar Oğuz, İdari Yargılama Hukuku Genel Esaslar, 3. baskı, Sorubankası.net Yayınları, İzmir 2019, (İdari Yargılama Hukuku).
- Sancakdar Oğuz, İmar Hukuku Genel Esaslar, SB.net Yayınları, İzmir 2020, (İmar Hukuku Genel Esaslar).
- Sancakdar Oğuz, Pınar Yağcı, Şükür Taşyıldız, Ezgi Çırak, Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- Sarıca Ragıp, İdari Kaza Cilt I İdari Davalar, İÜHFY: 91, İstanbul 1949.
- Sezginer Murat, İptal Davasının Uygulama Alanı Bakımından Ayrılabilir İşlem Kurumu, Yetkin Yayınları, Ankara 2000.
- Tan Turgut, İdare Hukuku, Gözden Geçirilmiş Güncelleştirilmiş 9. bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2020, (İdare Hukuku).
- Tan Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Aristo, İstanbul 2020, (Geri Alma).
- Tapan Mete, Koruma Bilinci, İstanbul 1995.
- TMMOB Mimarlar Odası, Kültürel Peyzaj, Ankara 2009.
- Ulusoy Ali D., Türk İdare Hukuku, Gözden geçirilmiş 6. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2023.
- Umar Bilge, Altan Çilingiroğlu, Eski Eserler Hukuku, DEÜHF Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:11, Ankara 1990.
- Ünal Yücel, Türk Şehir Planlama Hukuku 2020, Legal, İstanbul 2020.
- Yayla Yıldızhan, İdare Hukuku, 2. basım, Beta, İstanbul 2010, (İdare Hukuku).
- Yıldırım Ramazan, Serkan Çınarlı, Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt 2, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- Yıldız Ferruh, İmar Bilgisi, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 12. basım, Nobel, Ankara 2020.
- Zevkliler Aydın, Taşınmaz Malikinin Yetkileri Açısından İmar Kurallarına Aykırı ve Zarar Verici İnşaat, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Yüksek Okulu Yayınları No: 2, Ankara 1982, (Zarar Verici İnşaat).

Makaleler

- Ahunbay Zeynep, "Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme" *TÜBA-KED*, 2010, S. 8, s. 103-118, (Arkeolojik Alanlar).
- Akçura Necva, "Türkiye ve Eski Eserler", *Mimarlık*, Ankara 1972, S. 106, s. 39-42, (Türkiye ve Eski Eserler).

- Akıllıoğlu Tekin, "Yönetmeliklerde Gerekçe İlkesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1982, C. 15, S. 2, s. 7-19, (Yönetmeliklerde Gerekçe İlkesi).
- Akıllıoğlu Tekin, "Yönetmeliklerde Yürürlüğe Giriş Sorunu", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1979, C. 12, S. 2, s. 33-44, (Yürürlüğe Giriş).
- Akipek Serap, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi", *AÜHFD*, Ankara 2001, C. 50, S. 4, s. 13-39.
- Alsac Orhan, "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu Üzerine", *Mimarlık*, Ankara 1984, S. 202, s. 8-11.
- Ayrancı İrem, Nuran Zeren Gülersoy, "Kentsel Koruma Alanlarının Yönetim ve Yönetim Planı Kavramı", *Dosya*, Ankara 2009, S. 14.1, s. 73-79.
- Berk Kahraman, "Türkiye'de Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Hukuki Rejimi ile Uygulama Sorunları", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, İstanbul 1999, C. 19, S. 1-2, s. 183-212.
- Çal Halit, "Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamnameleri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1997, S. XXVI, s. 391-400.
- Çeçener Besim, "Kentleşme Açısından Eski Eser ve Çevre Korumasında İmar Mevzuatı", *Mimarlık*, Ankara 1972, S. 108, s. 47-49, (Eski Eser ve Çevre Koruması).
- Çeçener Besim, "Doğal ve Kültürel Çevre Koruma Örgütü", *Mimarlık*, Ankara 1977, S. 152, s. 22-23, (Koruma Örgütü).
- Çeçener Besim, "Sit Geçiş Dönemi- Koruma Amaçlı Plan - Kısmi Plan Değişikliği Konusunda Yanlış Yorumlar", *Mimarlık*, Ankara 2004, S. 316, s. 12-13, (Sit-Kaip).
- Çevikçelik Muradiye, "Türk İdare Hukukunda Arkeolojik Sit Alanı Kararı", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, İstanbul 2021, C. 79, S. 4, s. 1357-1390.
- Dönertaş Perihan, Yaşar Selçuk Şener, "Kentsel Arkeolojik Sitlerin Tanımlanması ve Kavramsal Olarak İrdelenmesi", *Akademik Sanat*, Ankara 2023, S. 20, s. 62-75.
- Duran Lütfi, "İdari Müracaatlar ve Bunların Karşısında İdarenin Sükutu Meselesi", *İHFM*, İstanbul 1946, C. XII, s. 130-199, (İdarenin Sükutu).
- Erkut Celal, 'Kültürel Mirasın Korunması Hukuku' iç. Prof. Dr. Yıldızhan Yayla'ya Armağan (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, 2003), s. 285-292, (Kültürel Miras).
- Erkut Celal, "İdare Hukukunda Yokluk Teorisi", *İHİD*, İstanbul 1988, C. 9, S. 1-3, s. 69-91, (Yokluk Teorisi).
- Hua Sun, "World Heritage Classification and Related Issues- A Case Study of the 'Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage'", *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2, 2010, p. 6954-6961.
- Kanlıgöz Cihan, "İdari İşlemlerde Yazılı Bildirim", *AÜHFD*, Ankara 1988, C. 40, S. 1, s. 173-192.
- Kaya Cemil, "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler", *GÜHFD*, Ankara 2004, C. IX, S. 1,2, s. 253-284.
- Larsen Peter Bille, Gamini Wijesuriya, "Nature - Culture interlinkages in World Heritage: Bridging the gap", *World Heritage Review*, No. 75, 2015, p. 142-153.
- Leitão Leticia, "Bridging the Divide Between Nature and Culture in the World Heritage Convention: An Idea Long Overdue?", *The George Wright Forum*, 2017, Vol. 34, No. 2, p. 195-210.

- Madran Emre, "Tarihi Çevrenin Tarihi Osmanlı'dan Günümüze Tarihi Çevre: Tavırlar-Düzenlemeler", *Dosya*, Ankara 2009, Sayı: 14.1, (Tarihi Çevrenin Tarihi), s. 6-15.
- Madran Emre, "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim", İç Mekansal Planlama ve Yargı Denetimi, Der: Melih Ersoy, H. Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, Ankara 2000, s. 156-200, (TKTVK ve Yargısal Denetim).
- Mumcu Ahmet, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜHFD*, Ankara 1969, C. 26, S. 3, s. 45-78, (EEH 1969).
- Mumcu Ahmet, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜHFD*, Ankara 1971, C. 28, S. 1, s. 41-76, (EEH 1971).
- Oğurlu Yücel, "Kültür Varlıkları Konusunun Hukuk Disiplinindeki Yeri," iç. Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Seçkin, Ankara 2022, s. 31-39.
- Örnek Özden Elif, Zekai Görgülü, "Planlama - Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi", *MEGARON*, İstanbul 2006, C. 1, S. 4, s. 234-255.
- Özel Sibel, "5226 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' Üzerine Bir Değerlendirme, İÜHFM, İstanbul 2005, C. 63, S. 1-2, s. 113-138, (5226 sayılı Kanun Üzerine).
- Rodwell Dennis, "Sustainable Urban Heritage vs Heritage Orthodoxy", In. Albert, MT., Bernecker, R., Cave, C., Prodan, A.C., Ripp, M. (eds), 50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility - Conflict & Reconciliation, Heritage Studies, Springer, 2022, p. 125-138, (Sustainable Urban Heritage).
- Rodwell Dennis, "The Unesco World Heritage Convention, 1972-2012: Reflections and Directions", *The Historic Environment*, Vol. 3, No. 1, April, 2012, p. 64-85, (World Heritage Convention).
- Seyhan Serkan, "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Usulü", *İKÜHFD*, C. 16, S. 2, s. 601-625.
- Solmaz Şakar Funda, "Kapadokya Doğal ve Kültürel Miras Alanlarının Koruma ve Planlama Süreçleri", *TÜBA-KED*, 2022, S. 26, s. 11-30.
- Tan Turgut, "İdarenin Kesin İşlemleri ve 5917 sayılı Kanunun Uygulanması", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1969 C. 2, S. 4, s. 99-115, (İdarenin Kesin İşlemleri).
- Yasin Melikşah, "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci", *e-akademi*, 2007, S. 59.
- Yayla Yıldızhan, "Yer İtibariyle Yetki ve Yokluk", *Hukuk Araştırmaları*, İstanbul 1986, C.I, S.2, (Yer İtibariyle Yetki ve Yokluk), s. 55.
- Yeşilbaş Evindar, "Kültür Varlıkları Açısından Sanat Tarihinin Önemi ve Temel Meseleleri", iç. Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Seçkin, Ankara 2022, s. 97-115.
- Yıldız Hayrettin, Sırrı Düğür, "Genel Kararların Hukuki Rejimi", *TAAD*, Ankara 2020, S.42, s. 25-47.

Bildiriler

- Akpınar Figen, “İmar Planı, Koruma Amaçlı İmar Planı İkilemi ve Bütünleşmesine Yönelik Öneriler”, 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995.
- Arslan Güzin, “Koruma Planlamasında İlk Aşama, Tespit ve Tescil”, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Bilsel A. Ayça, S. Güven Bilsel, Işık Aksulu, “Kentsel Koruma Planlamasında Projelendirme Sürecinde Sorunlar”, 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995.
- Bilsel Güven, Ayça Bilsel, “Günümüzde ‘İmar Planı’ Olgusu, Niteliği ve Türel Ayrımı” iç. Türkiye’de İmar Planlaması, Der: Tamer Gök, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara 1980.
- Dinçer İclal, Oya Akın, “KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı” 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995.
- Erkut Celal, İdari Davaya Konu Olabilecek Kesin ve Yürütülebilir İşlem Kavramı”, iç. I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Danıştay Yayınları No: 53, Ankara 1991, s. (Kesin ve Yürütülebilir İşlem),
- Köksal Aykut, “Kentsel Koruma Bağlamının Tanım Sınırları”, 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası, İstanbul 1995.
- Ulusoy Zuhul, “Kentsel Korumanın Fiziksel ve Toplumsal Boyutu”, 2. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, İstanbul 1995, Ed: Mehmet Çubuk, MSÜ Matbaası.
- Zeren Nuran, “Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Tezler

- Öğütçü Muhlis, Çevre Kolluk İşlemleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir 2000.
- Özlüer Ilgın Özkaya, “Sit Alanlarının Planlanması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara 2018, (Sit Alanlarının Planlanması).

İnternet Kaynakları

- Çankaya Belediyesi, “Çankaya’da Sit Alanları ve Tescilli Yapılar”, <https://www.can-kaya.bel.tr/pages/580/Tarihi-Kentler-Birligi/>, (E.T.: 15.05.2024)
- Ekinci Oktay, “Korumada ‘planlama’ ilkeleri”, Cumhuriyet, 21.02.2002, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr>, (E.T.: 22.12.2023).
- Kök Arzu, “Kızılay Meydanı ve Güvenpark”, 01.06.2020, <https://mugladevrin.com.tr/kose-yazarlari/arzu-kok/kizilay-meydani-ve-guvenpark>, (E.T.: 26.06.2024).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, sozluk.gov.tr.
- Türkiye Kültür Portalı, “Niobe Doğal Anıtı – Manisa”, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/gezilecekyer/nobe-dogal-aniti>, (E.T.:)

- UNESCO, Meeting of Experts to Co-Ordinate, With a View to Their International Adoption, Principles and Scientific, Technical and Legal Criteria Applicable to the Protection Of Cultural Property, Monuments and Sites, Final Report, Unesco House, Paris, 26 February-2 March 1968, (UNESCO 1968), <http://whc.unesco.org/archive/1968/shc-cs-27-8e.pdf>, (E.T.: 20.4.2023).
- UNESCO, Meeting of Experts to Establish an International System for the Protection of Monuments, Groups of Buildings and Sites of Universal Interest, Final Report, Unesco House, Paris, 21 - 25 July 1969, (UNESCO 1969), <http://whc.unesco.org/archive/1969/shc-md-4e.pdf>, (E.T.: 20.4.2023).
- UNESCO, Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites, 11 December 1962, Paris, France, www.unesco.org, (E.T.: 20.4.2023).
- Wildlife Institute of India, "Sites of Conservation Importance", <http://www.wiienvs.nic.in>, (E.T.: 26.04.2023).
- Yapıpedia, "Su basman nedir?", <https://www.yapipedia.com/son-eklenenler/su-basman-nedir>, (E.T.: 24.06.2024).